

L I D E R

PROMOCJA ZDROWIA, KULTURA ZDROWOTNA I FIZYCZNA

Numer 1. 2015 /289/

SZKOLNY
ZWIĄZEK
SPORTOWY

INSTYTUT
KARDIOLOGII

*Kwestią dla mnie priorytetową jest ochrona zdrowia... jako główne cele w tym zakresie traktuję edukację zdrowotną oraz propagowanie profilaktyki... **Beata Malecka-Libera**, Pełnomocniczka Rządu ds. Ustawy o Zdrowiu Publicznym.*

Lider jest wszędzie ! Właśnie specjalny wysłannik Lidera Adam Kin, przetestował i obfotografował osobiście nowootwarty Skate Park w podziemiach Stadionu Narodowego. Dodajmy, że kiedy wychodził pierwszy numer Lidera w 1991 roku, do narodzin Adama było jeszcze ponad pięć lat.

Ten numer Lidera – styczeń 2015, kolejny 289, otwiera 25 rok istnienia Lidera, trzeci rok jego edycji internetowej. Poświęcony on jest jak zawsze podstawowym problemom promocji zdrowia, kultury zdrowotnej i fizycznej. Chcemy, by był to rok konkretnych działań w tym zakresie. Oczekujemy, że tak będzie za sprawą Pani posłanki **Beaty Maleckiej - Libery**, która została powołana na funkcję Pełnomocnika Rządu RP w Ministerstwie Zdrowia z zadaniem przyspieszenia prac nad Ustawą o Zdrowiu Publicznym. To bardzo dobra wiadomość - byłoby jednak konieczne, **aby nasze środowisko kultury fizycznej do tej pory nieobecne przy tych pracach, szybko zorganizowało się (może tworząc jakiś specjalny Think Tank) i wspierając Panią Pełnomocnik zapewniło w przygotowywanej ustawie należne miejsce kulturze fizycznej.** Chciałbym też zająć się obszerniej problemami starości. Sam coraz starszy coraz lepiej rozumiem problemy starych. W tym numerze o polskiej polityce senioralnej – w następnych Liderach o problemach starości w dokumentach Unii Europejskiej.

Zbigniew Cendrowski
Drodzy czytelnicy

Na Nowy Rok dobra wiadomość – pojawiły się szanse na przyspieszenie prac nad Ustawą o Zdrowiu Publicznym a tym samym na właściwe i należne ulokowanie kultury fizycznej w systemie starań o zdrowie. Środowisko nasze, zamiast kisić się we własnym gronie powinno nie czekając na zaproszenie, śmiało i zdecydowanie nie tylko zadeklarować swój udział w pracach nad ustawą, ale proponować konkretne rozwiązania

Szanse te pojawiają się wraz z powołaniem, pani posłanki **Beaty Maleckiej-Libery na stanowisko pełnomocnika pani Premier w resorcie zdrowia, z zadaniem przygotowania, przedstawienia i przeprowadzenia przez Sejm ustawy o zdrowiu publicznym.** Ona sama powiedziała, że *powołanie to rozumie jako wyzwanie do szerszego spojrzenia na zdrowie...* Powiedziała też :

...Kwestią dla mnie priorytetową jest ochrona zdrowia... jako główne cele w tym zakresie traktuję edukację zdrowotną oraz propagowanie profilaktyki...

Wyraziła też nadzieję, że da sobie radę z zadaniem, jakim jest przygotowanie projektu, prace w Sejmie i wprowadzenie tej ustawy. Czasu nie ma zbyt wiele *...są bowiem plany i oczekiwania,* (o czym mówi prof. Andrzej K. Fal), *żeby ustawa zaczęła obowiązywać od 1 stycznia 2016 r.. ..Jest w tym duża logika ponieważ dokument ten będzie wspomagał m.in. realizację Narodowego Programu Zdrowia, którego kolejna edycja właśnie wtedy się rozpocznie...*

W różnych dokumentach opisujących założenia do ustawy, a które już wielokrotnie prezentowałem na łamach Lidera, czytamy między innymi :

...Zakłada się, że istotą projektu ustawy o zdrowiu publicznym jest wprowadzenie zmian legislacyjnych i stworzenie prawnych warunków funkcjonowania zdrowia publicznego, wdrożenie i ustalenie kompetencji wszystkich podmiotów odpowiedzialnych za realizację zdrowia publicznego, w tym administracji publicznej, rządowej i samorządowej oraz podległych im instytucji zdrowia publicznego....

...Powinno to skutkować stworzeniem jednolitej i spójnej regulacji prawnej, obejmującej zakresem swojego obowiązywania szerokiego spektrum zagadnień dotyczących czynników warunkujących stan zdrowia populacji...

...Cele prozdrowotne zamierza się osiągnąć poprzez monitorowanie stanu zdrowia, promocję zdrowia poprzez tworzenie właściwych warunków społecznych dla udziału jednostki, grup, społecznych i państwa w kształtowaniu własnego zdrowia, inicjowanie przedsięwzięć promujących zdrowy styl życia, tworzenie warunków ułatwiających zachowania prozdrowotne, profilaktykę chorób oraz realizowanie programów zdrowotnych. W projektowanej ustawie zostaną zawarte regulacje odnoszące się do obowiązków władz publicznych oraz innych podmiotów, w zakresie wykonywania zadań dotyczących profilaktyki i edukacji zdrowotnej oraz promocji zdrowia ...

...Istotnym elementem projektowanej ustawy będzie edukacja zdrowotna, która stanie się niezbędnym elementem programów profilaktycznych i interwencyjnych mających na celu poprawę zdrowia społeczeństwa...

...Ustawa o systemie zdrowia publicznego ma zintegrować działania na rzecz zdrowia, prowadzone obecnie przez wiele instytucji, nie zawsze w sposób skoordynowany. W tej chwili część zadań spoczywa na samorządach, część na instytucjach państwowych, takich jak Ministerstwo Zdrowia, Narodowy Fundusz Zdrowia, czy Sanepid; są też instytucje zajmujące się pojedynczymi problemami, np. Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych...

...Projektowana ustawa umożliwi ma zintegrowanie wszystkich tego rodzaju działań, przyjmując zasadę oceny potrzeb zdrowotnych, stworzenia narodowego programu zdrowia, dopasowania działań z zakresu zdrowia publicznego do tworzonych równolegle programów wojewódzkich...

Zabierając głos na ten temat Prezydent RP Bronisław Komorowski powiedział :

"Nie mniej ważne od funkcjonowania służby zdrowia jest funkcjonowanie również szeroko pojętego zdrowia publicznego, czyli tego wszystkiego co wiąże się z profilaktyką, promocją zdrowia, promocją zdrowego stylu życia, edukacją prozdrowotną tego wszystkiego co w moim przekonaniu powinno stanowić wspólny kompleks z propozycjami i założeniami szeroko zakrojonej reformy systemu opieki zdrowotnej" -.

Takie deklaracje i decyzja o przyspieszeniu prac nad ustawa o zdrowiu publicznym to alarm dla środowiska naukowego kultury fizycznej, które jakby nieco uśpione i rozbrojone prozportowym dryfem kultury fizycznej było nieobecne w ważnych debatach i stanowieniach systemu polityki społecznej i zdrowotnej. Wielokrotnie zwracałem uwagę na wielką nieobecność naszych przedstawicieli w pracach nad wieloma ważnymi strategicznymi pracami badawczymi i programującymi jak np. (NPOZ 2012 – 2020, Polska 2020, Polska 2030, Młodzież 2011, Młodzież 2014, Strategia zrównoważonego rozwoju do roku 2025 i wiele innych) gdzie ze świecą szukać nazwisk specjalistów z zakresu prozdrowotnych znaczeń aktywności fizycznej (a takich przecież mamy wielu). Jak z dużym przybliżeniem obliczyłem, nad dokumentami tymi pracowało ponad 2000 osób przedstawicieli różnych nauk o człowieku i ani jeden przedstawiciel kultury fizycznej.

Tak było i w pracach nad przygotowaniem ustawy o zdrowiu publicznym, w których zabrakło przedstawicieli naszego środowiska naukowego.

Trzeba więc pilnie, nie czekając aż nas zaproszą do stołu obrad – bo to, bez naszej inicjatywy może nie nastąpić - utworzyć silne lobby naszego środowiska

naukowego na rzecz takich rozwiązań prawnych i promocyjnych, które zapewnią kulturze fizycznej (kulturze zdrowotnej i fizycznej) należne miejsce w polityce zdrowotnej państwa i jego organów.

Być może należałoby promować rozwiązanie typu Think Tank – porozumienie poza strukturami i podziałami, ale zapewne z wykorzystaniem potencjału istniejących podmiotów – w szczególności właściwych Komitetów Polskiej Akademii Nauk, Akademii Wychowania Fizyczne, Polskie Towarzystwo Naukowe Kultury Fizycznej i Narodowe Centrum Badania Kondycji Fizycznej.

A jednak się kręci – Lider się kręci – 25 lat temu wyszedł pierwszy numer - ten jest 289 z kolei, 25 lat - to ćwierć wieku, zaczynaliśmy w wieku XX a już jest wiek XXI. A ja wciąż mam w sobie to co umiera ostatnie - czyli nadzieję, że jednak przyjdzie taki czas, gdy my ludzie kultury fizycznej potrafimy zrobić jakiś praktyczny użytek z wiedzy którą rozwijamy i staramy się krzewić – wiedzy, która dowodzi, że systematyczna aktywność fizyczna i racjonalny wysiłek to najlepsze remedium na powoli, ale systematycznie pogarszające się parametry zdrowotne społeczeństwa. **Żadne najwspanialsze osiągnięcia medycyny** (choćby : Religa, Skarżyński, Skalski, Tabakow) **ani wielkie sukcesy sportowe** (choćby : Radwańska, Stoch, Kowalczykowa, Bródka, siatkarze, lekkoatleci, nawet ostatnio piłkarze) **nie przesłonią prawdy, że w tym o co nam chodzi sukcesy te, choć tak wspaniałe, mają znaczenie małe albo wcale.** Tymczasem w ślad za postępowaniem cywilizacyjnym, słabnie kondycja biologiczna narodu, rozwija się epidemia nadwagi i otyłości, utrwała się stan powszechnej hipokinezy a ponadto wskutek powszechnej lekomanii i nadużycia antybiotyków pogarsza się kondycja immunologiczna i krzewią się choroby banalne. Sprawność służby zdrowia zaabsorbowanej leczeniem chorych maleje. **Promocja zdrowia, profilaktyka i edukacja zdrowotna stanowią margines w działalności resortów edukacji, zdrowia, i sportu.**

Zjawiska te w niedalekiej przyszłości, wskutek dobrze rozpoznanych procesów demograficznych położą się wielkim ciężarem na obecnie nieźle rozwijającej się gospodarce i na zasadzie sprzężenia zwrotnego mogą powodować dalsze niekorzystne zjawiska w obszarze zdrowia, a te z kolei ograniczać zdolność narodu do postępu.

Na Nowy Rok wszyscy tradycyjnie życzyli sobie przede wszystkim zdrowia. Jednak życzenia te, wypowiedane chętnie i powszechnie – nic nie kosztują i mają małą zdolność sprawczą, nie wymagają żadnego działania. **Tymczasem niezbędne zmiany w obszarze zdrowia można osiągnąć jedynie zdecydowanymi działaniami w zakresie edukacji, prawa i organizacji.** Przede wszystkim należy zdecydowanie odrzucić szkodliwe neoliberalne koncepcje, że sprawy zdrowego stylu życia i sprawności fizycznej należą do sfery prywatnej i państwo zgodnie z fałszywie pojmowaną zasadą wolności nie powinno w te sprawy ingerować.

Powtórzę niektóre zapisywane w Liderach argumenty i rekomendacje wynikające głównie z prac nad Pomarańczową Księgą Promocji Zdrowia Kultury Zdrowotnej i Fizycznej :

- Coraz bardziej sieroce są, mimo istotnych wysiłków zapaleńców, problemy powszechnej edukacji zdrowotnej, promocji i profilaktyki, które odsyła się do sfery wolności i spraw prywatnych. Teza, że państwa nie obchodzi to co człowiek robi ze

swoim zdrowiem jest krótkowzroczna. Postępuje rozziw : edukacja to kształcenie umysłu – już mniej wychowanie, medycyna to choroba, klinika, farmacja, - i coraz mniej - spychane na obrzeża - profilaktyka i edukacja zdrowotna. Kultura fizyczna pozbywa się swego pierwszego członu – kultury. Nie da się tego załatać ideą olimpijską i powiem rzecz dla niektórych straszną – edukacja olimpijska to piękny ale boczny tor a sport to zdrowie – to fałszywy slogan.

- Przypomnijmy, że wielokrotnie wskazywaliśmy na konieczność strategicznych zmian w strukturze administracyjnej polegające na zapewnieniu należytej rangi w działaniu państwa problemom promocji zdrowia i szeroko rozumianej zintegrowanej polityki prozdrowotnej, w tym przywrócenie kulturze fizycznej jej właściwego znaczenia i miejsca w zespole środków wspomagania zdrowia.

- W analizowanych przez nas systemach edukacji, zdrowia i kultury fizycznej mamy do czynienia z postępującą skalą wyzwań cywilizacyjnych, trudności i specjalizacji, tak zresztą jak i winnych dziedzinach.:

- Edukacja musi nadążać za wyzwaniami nauki, dawać szanse talentom, przygotowywać kadry odkrywców i nadążających za postępami światowej nauki i techniki, mniej interesują ją (mimo deklaracji) wszyscy, nie daje sobie rady z podnoszeniem średniego poziomu, maleją jej funkcje wychowawcze i traktowanie edukacji jako źródło sukcesu życiowego.

- W systemie służby zdrowia mamy do czynienia z coraz bardziej złożonymi sprawami ściśle medycznymi (klinicznymi), opieką nad chorymi, szpitalnictwem, wyspecjalizowanymi procedurami, farmacją itp. coraz trudniej leczonymi chorobami i służba zdrowia nie ma czasu ani ochoty zajmować się człowiekiem zdrowym, aby nie chorował i nie pomnażał rosnącej armii ludzi starych i chorych – nadchodzącą i coraz bardziej widoczną klęskę medycyny i służby zdrowia. Różne podejmowane tu działania profilaktyczne mają charakter marginalny.

- Kultura fizyczna (ludzie i stworzony przez nich system i struktury) dość swawolnie, idąc po części za żądaniem mas udaje, że sport jaki lansują jest lekarstwem na hipokinezę. Ogromna większość potrzebujących ruchu, która sama z siebie, jakby chcieli niektórzy mało znający prawa społeczne, po to najlepsze z lekarstw nie sięgnie.

- Podkreślaliśmy wielokrotnie, że konieczne są strategiczne zmiany w strukturze administracyjnej polegające na zapewnieniu należytej rangi w działaniu państwa problemom promocji zdrowia i szeroko rozumianej zintegrowanej polityki prozdrowotnej, w tym przywrócenie kulturze fizycznej jej właściwego znaczenia i miejsca w zespole środków wspomagania zdrowia. Obecne usytuowanie w strukturze administracji państwowej działu kultura fizyczna nie można uznać za choćby poprawne, trudno też z tego usytuowania wywodzić jakieś ogólniejsze, poza sportowymi, powinności kultury fizycznej i jej miejsca w strategii budowania kondycji fizycznej człowieka.

-Należy, uznając że podstawowe możliwości tkwią w ustanowieniu nowoczesnego systemu edukacji położyć nacisk na wychowanie w zdrowiu i dla zdrowia od najmłodszych lat. To sprawa ważna dziś – kluczowa w niedalekiej przyszłości.

- Trzeba tak zreorganizować system kształcenia aby wszystkie działy administracji i gospodarki narodowej (przede wszystkim: edukacja, zdrowie, kultura fizyczna) wyposażyć w kadry posiadające wyspecjalizowaną wiedzę na temat zdrowego stylu życia i zapewnić możliwość efektywnego wykorzystania tej wiedzy i tych kadr w praktyce.

- Decyzje podjęte w tym zakresie powinny wyzwolić naszą praktykę z wąsko pojmowanych zadań resortowych i środowiskowych i zapewnić właściwą strukturę i system koordynacji działań, aby Narodowy Program Ochrony Zdrowia był planem zespolonych działań na rzecz promocji i profilaktyki zdrowia. Potrzebne są w tym zakresie zespolone działania teorii i praktyki.

- Wydaje się obecnie, że w odniesieniu do roli kultury fizycznej, prace nad Ustawą o zdrowiu publicznym zmierzają w słusznym kierunku naprawy błędu interpretacyjnego odnośnych przepisów konstytucyjnych w wyniku którego w sposób niewłaściwy wykorzystano dyspozycję artykułu 68 pkt 5 Konstytucji stanowiącego, że "Władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży". Moim zdaniem złamano tu konstytucyjną zasadę nadrzędności i bezpośredniego stosowania. W sposób niezgodny z intencjami tego zapisu zrezygnowano bowiem z bezpośredniego określenia na czym ma polegać "popieranie rozwoju kultury fizycznej" do czego taki zapis zobowiązuje, przestając na bardzo szczegółowym regulowaniu spraw sportu. Przy okazji niejako dokonano dalszych nieuprawnionych zmian skreślając decyzją Sejmu (w wyniku poprawki senackiej) rehabilitację fizyczną. Była to próba ustawowego regulowania teorii kultury fizycznej, która jednoznacznie ustala, że częściami kultury fizycznej są wychowanie fizyczne, sport, rekreacja i rehabilitacja..

- Tak kategoryczne stawianie sprawy usprawiedliwia niekwestionowany już dziś przez nikogo w pełni udowodniony wpływ zachowań prozdrowotnych na długość życia w zdrowiu. Nie ulega też wątpliwości, że szeroko rozumiana profilaktyka zdrowotna, w tym aktywizacja fizyczna są jedynym ratunkiem dla pogłębiającej się zapaści służby zdrowia.

- Chcemy by był to rok konkretnych działań w tym zakresie. Powtórzę : Oczekujemy, że tak będzie za sprawą Pani posłanki Beaty Małeckiej - Libery, która została powołana na funkcję Pełnomocnika Rządu RP w Ministerstwie Zdrowia z zadaniem przyspieszenia prac nad Ustawą o Zdrowiu Publicznym. To bardzo dobra wiadomość – powtarzam jednak - byłoby jednak konieczne, aby nasze środowisko kultury fizycznej do tej pory nieobecne przy tych pracach, szybko zorganizowało się (może tworząc jakiś specjalny Think Tank) i wspierając Panią Pełnomocnik zapewniło w przygotowywanej ustawie należne miejsce kulturze fizycznej. Będziemy pilnie obserwować rozwój wydarzeń w tej sprawie.

Lider3000@poczta.onet.pl
www.lider.szs.pl

Zbigniew Cendrowski
Redaktor Naczelny

Spis treści :Lider 289

- Zbigniew Cendrowski

Prace nad Ustawą o Zdrowiu Publicznym nabierają tempa - Potrzebny Think Tank środowiska kultury fizycznej.

- **Władza, przemoc, siła - wybór myśli.**

- **XX Tatrzańskie Sympozjum : Edukacja jutra prezentacja tomu V Od Uniwersytetu do starości. Aspekty edukacji osób dorosłych.**

-**Założenia długofalowej polityki senioralnej na lata 2014 – 2020.**

-**Krzysztof Męka**

Zmiany w zakresie udziału Polaków w zajęciach rekreacyjnych oraz imprezach sportu powszechnego.

(Republikacja z tomu „Kultura fizyczna a zmiana społeczna, wyd. Salos 2014.)

- **Bartosz Urbański**

Oczekiwania studentów wobec nauczycieli akademickich.

-**Zbigniew Cendrowski**

Rekomendacje książek

- **Prozdrowotne wieści z różnych portali**

Władza. Przemoc. Siła

Wybrane z książki „Szare Eminencje” Kerwina Swinta

1. Nie kwieciste przemówienia i większość głosów rozstrzygają najważniejsze sprawy.. ale żelazo i krew (Otto v. Bismarck).
2. Silna organizacja może działać więcej, niż tylko prowadzi wyborców do urn w dniu wyborów (J. Farley).
3. Pokażcie mi sześć linijek napisanych przez najbardziej uczciwego człowieka, a ja znajdę w nich powód, żeby go powiesić (Richelieu).
4. Jeżeli chcecie , aby Rzym był wieczny...to musimy mieć się na baczności przed własnymi namiętnościami (Cyceron).
5. Śmierć jest następstwem urodzenia ; ci, którzy sprawują władze nie powinni przetrwać utraty godności i panowania. (Teodora).
6. Nie bądź nigdy biedakiem. Ja zawsze byłem bogaty (Talleyrand).
7. Torowałem sobie drogę wśród tych , którzy chcieli mi przeszkodzić...niezadowoleni i ci, których uczucia zostały zranione, trafiali do Stalina.. (Trocki).
8. Władca nie powinien mieć innego celu, poza wojną...nie tylko służy panującym z urodzenia ale i pomaga innym zdobyć władzę (Machievelli).
9. Nie było już woli walki; przywódcy okazali się skorumpowani. Krótko mówiąc, nie miałem już nic do zrobienia (Che Ghievara).
10. Niech Neron (syn mój) nawet mnie zabije, byle tylko dostał cesarską koronę (Agrypina) .

XX Jubileuszowe Tatrzańskie Sympozjum Naukowe Edukacja Jutra.

Zakopane 23-24 czerwca 2014 r

Prezentacja zawartości tomu piątego – Od Uniwersytetu do starości. Aspekty edukacji osób dorosłych.

Zgodnie z zapowiedzią kontynuuję prezentację dorobku Sympozjum. W tym numerze Lidera przypominam informacje ogólne oraz przedstawiam spis treści i wybrane fragmenty z tekstów tomu piątego.

Od Uniwersytetu do starości. Aspekty edukacji osób dorosłych.

Podobnie jak przy prezentacji tomów poprzednich przepraszam autorów, których fragmenty tekstu publikuję – za może niedość trafny wybór cytatów.

Oczywiście tylko lektura oryginałów (do czego zachęcam) może dać pełny obraz wiedzy zawartej w tej niezwykle interesującej publikacji. (*Zbigniew Cendrowski*)

Całość wydawnictwa to 6 tomów, 2000 stron, ponad 200 artykułów.

Tematyka poszczególnych tomów :

1. XX LAT EDUKACJI JUTRA U STÓP GIEWONTU
2. OD TRADYCJI DO NOWOCZESNOŚCI. AKSJIOLOGIA W EDUKACJI JUTRA
3. SYSTEMOWE ASPEKTY ORGANIZACJI SZKOLNICTWA W POLSCE
4. ASPEKTY EDUKACJI SZKOLNEJ
5. OD UNIWERSYTETU DO STAROŚCI. ASPEKTY EDUKACJI OSÓB DOROSŁYCH
6. EDUCATION OF TOMORROW. SINCE EDUCATION IN FAMILY TO SYSTEM ASPECT OD EDUCATION

SERIA: MONOGRAFIE EDUKACJA JUTRA ISBN: 978-83 61991-60-1

RADA NAUKOWA:

prof. dr hab. dr h.c. **Kazimierz Denek - przewodniczący**, dr hab. **Władysława Łuszczuk - wiceprzewodnicząca**, prof. dr hab. Ryszard Bera, prof. dr hab. Krystyna Duraj-Nowakowa, prof. dr hab. Ihor Dobryansky, prof. dr hab. Zenon Jasiński, prof. dr hab. Romuald Kalinowski, prof. dr hab. Wojciech Kojs, prof. dr hab. dr h.c. Zbigniew Kwieciński, prof. dr hab. dr h. c. Bronisław Marciniak, prof. dr hab. Janusz Mastalski, prof. dr hab. Tadeusz Maszczak, prof. dr hab. Juliusz Migasiewicz, prof. dr hab. Zbyszko Melosik, prof. dr hab. Katia Mitowa, prof. dr hab. Stanisław Palka, prof. dr hab. Ryszard Parzęcki, prof. dr hab. Józef Pólturzycki, prof. dr hab. Andrzej Radziewicz -Winnicki, prof. dr hab. dr h.c. Bogusław Śliwerski, prof. dr hab. Kazimierz Wenta, prof. dr hab. Edward Włodarczyk, prof. dr hab. dr h.c. Mikola Zymomrya, prof. dr hab. Kazimierz Żegnałek, dr hab. Zygmunt Bąk, dr hab. Małgorzata Cywińska, dr hab. Jan Grzesiak, dr hab. Anna Karpińska, dr hab. Grzegorz Kiedrowicz, dr hab. Maria Kozielska, dr hab. Pola Kuleczka, dr hab. Janusz Morbitzer, dr hab. Ryszard Paczkowski, dr hab. Jadwiga Uchyła-Zroski, dr Jerzy Kopel, dr Janina Minkiewicz-Najtkowska, dr Aleksandra Kamińska.

RECENZENCI: prof. dr hab. Krystyna Duraj-Nowakowa dr hab. Jan Grzesiak

Redakcja i korekta: Jacek Surzyn, Aleksandra Kamińska

Copyright by Wyższa Szkoła „Humanitas” w Sosnowcu

ISBN: 978-83-61991-79-3

Wydawca: Oficyna Wydawnicza „Humanitas” ul. Kilińskiego 43 41-200 Sosnowiec

wydawnictwo@humanitas.edu.pl; dystrybucja@humanitas.edu.pl; www.humanitas.edu.pl

Projekt okładki : Bartłomiej Dudek. W projekcie okładki wykorzystano zdjęcia autorstwa Jana Adama Malinowskiego przedstawiające : tom I – Widok na Kalatówki , tom II - widok na Giewont, tom III - widok na Świnicę, tom IV - widok na Kościelec, tom V - widok na Tatry z okolic Bukowiny Tatrzańskiej, tom VI – Rusinowa Polana

Wydanie I

Publikacja została dofinansowana przez:

Wyższą Szkołę Humanitas w Sosnowcu, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wyższą Szkołę Pedagogiki i Administracji im. Mieszka I w Poznaniu, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Uniwersytet Rzeszowski, Instytut Pedagogiki Uniwersytetu Przyrodniczo -Humanistycznego w Siedlcach, Uniwersytet Opolski.

Sosnowiec 2014

Druk: Sowa Sp. z o.o. ul. Hrubieszowska 6a, 01-209 Warszawa www.sowadruk.pl

Łamanie: Joanna Skorosz i Artur Bednarz

Edukacja Jutra

Od uniwersytetu do starości. Aspekty edukacji osób dorosłych

Spis treści

Wstęp

Jan Grzesiak

(prof. nadzw. dr hab. Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

**Od uniwersytetu do starości - dyplom mobilizuje i wytycza drogę do
lepszego jutra**

7

Część I. Jakość kształcenia, a wartości wynikające z idei uniwersytetu

Kazimierz Wenta

Parametryzacja szkoły wyższej a efekty kształcenia

23

Eugeniusz Kameduła

Niektóre problemy jakości kształcenia w edukacji jutra

35

Anna Sajdak

Miejsce dydaktyki ogólnej w przygotowaniu pedagogicznym
nauczycieli akademickich

47

Część II. Opinie studentów o edukacji w aspekcie kreacji ich przyszłości

Grzegorz Sanecki

Wdrażanie Krajowych Ram Kwalifikacji w odbiorze studentów Karina Górska-Rożej, Anna Rożej	61
Reformowanie szkolnictwa wyższego w opinii studentów studiów doktoranckich Ewa Kraus	73
Osobowość nauczycieli akademickich wobec wyzwań cywilizacyjnych Joanna Konaszewska	83
Wizje kariery zawodowej studentów kończących studia magisterskie a ich poziom optymizmu Ewa Augustyniak	93
Sylwetka absolwenta Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie jako przejaw kultury organizacyjnej	107
 Część III. Kształcenie zawodowe przyszłych nauczycieli	
Kazimierz Żegnałek, Ewelina Gutkowska -Wyrzykowska Kształcenie nauczycieli w nowej rzeczywistości edukacyjnej - oczekiwania i realia	119
Janina Świrko-Pilipczuk Zmiany w kształceniu pedagogicznym - świadomość ich założeń i możliwych rezultatów	131
Barbara Grajdura Potrzeba wartości a program kształcenia pedagogów w uczelni niepublicznej	141
 Część IV. Doskonalenie zawodowe nauczycieli i nauczycieli akademickich	
Jolanta Szempruch Kierunki zmian w doskonaleniu zawodowym nauczycieli	153
Julia Mianecka Aktywizacja edukacyjna współczesnego nauczyciela	167
Karolina Zatoń Problem samooceny nauczycieli akademickich	177
 Część V. Kapitał ludzki a edukacja jutra. Aktualne i perspektywiczne problemy edukacji prozawodowej i zawodowej	
Zofia Remiszewska Droga satysfakcji „na własną rękę”	189
Katarzyna Klimkowska Edukacja do sukcesu narzędziem rozwoju kapitału ludzkiego	203
Jolanta Lenart Niewydolność poradnictwa zawodowego i jego skutki. Zapomniane doświadczenia z okresu Polski Ludowej	213
Monika Lewandowska, Izabela Korabiewska, Anna Obszyńska-Litwiniec, Witold Rongies, Dariusz Białoszewski Poziom wiedzy studentów fizjoterapii na temat ergonomii pracy	227
 Część VI. Emigracja zarobkowa młodych Polaków i jej skutki	

Ryszard Bera

Plany emigracji zarobkowej młodzieży kończącej studia wyższe
a ich nadzieje na sukces 239

Renata Franczak

Młodzi emigranci polscy o swoim zadowoleniu z życia 255

Część VII. Oświata w obliczu problemów osób starszych**Jerzy Potoczny**

Wpływ andragogiki Europy Zachodniej i Ameryki Północnej na rozwój
teorii i praktyki kształcenia dorosłych w Galicji na przełomie
XIX i XX wieku 267

Anna Kanios

Postawy osób starszych wobec własnej starości 279

Agnieszka Kozerska

Seniorzy w Polsce jako użytkownicy technologii
informacyjno-komunikacyjnych 289

Maria Królicza

Edukacyjne oddziaływanie osób starszych na dzieci w wieku
Przedszkolnym - możliwości, zadania, formy działania 301

Fragmenty tekstów tomu V**Edukacja Jutra****Od Uniwersytetu do starości . Aspekty edukacji osób dorosłych****Jan Grzesiak**

(prof. nadzw. dr hab. Uniwersytet. im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)

Wstęp**Od uniwersytetu do starości - dyplom mobilizuje i wytycza drogę
do lepszego jutra**

...Problematyka edukacji osób dorosłych znajduje swoje odzwierciedlenie w wielu opracowaniach naukowych i metodycznych. Niniejsza książka jest kolejną pozycją wydawniczą o dorosłym człowieku funkcjonującym w warunkach społeczeństwa wiedzy, przed którym współczesna rzeczywistość edukacyjna i społeczna wyznacza wciąż nowe wyzwania, zadania i społeczno-zawodowe role. Cokolwiek by nie pisać o założonych i rzeczywistych rolach każdego człowieka dorosłego wyznaczonych przez współczesne uwarunkowania edukacji uniwersyteckiej, nie można pominąć kategorialnie traktowanych kompetencji i odpowiedzialności nauczyciela akademickiego.

...W strukturze treści niniejszej książki wyróżnione zostały sekwencje problemowe w obszarze edukacji osób dorosłych w kontekście edukacji jutra od uniwersytetu do starości. Są to węzłowe zagadnienia stanowiące nie tyle o istocie, a o doniosłości i zadaniach edukacji dorosłych, a w tym także nauczycieli i nauczycieli akademickich. Jest to szczególnie wymowne podejście do problematyki przygotowania współczesnego absolwenta szkoły

wyższej ku temu, aby z dyplomem ukończenia tej szkoły dalej „iść w życie” i nie ustawać w pomnażaniu kompetencji nabytych w toku studiów. Funkcjonowanie dorosłego człowieka, a zwłaszcza nauczycieli i nauczycieli akademickich, nieustannie i nieuchronnie podlega społecznemu wartościowaniu i ocenie. W okresie dokonującej się transformacji w Europie i poza nią dość często, a może nawet zbyt często, spotykamy się z przejawami anomii w edukacji i w innych dziedzinach funkcjonowania społeczeństw. Potęguje się niepokojące zjawisko spadku poczucia wartości edukacji (i wartości norm stanowiących o wartości autorytetu jednostki oraz grup społecznych), a z innej strony narasta niepokojące zjawisko wypalania zawodowego ludzi pracy w wielu zawodach i specjalnościach. Te i inne mechanizmy, towarzyszące oddziaływaniom edukacyjnym każdej współczesnej szkoły i uczelni, nie mogą pozostawać obojętne nikomu, a tym bardziej w zakresie szeroko traktowanej edukacji jutra.

...Z punktu widzenia jakości i skuteczności oddziaływania pedagogicznego coraz większego znaczenia nabiera problematyka wartości wynikających z idei uniwersytetu, o czym stanowi lektura rozdziału pierwszego tej książki. Kompetencje i odpowiedzialność każdego nauczyciela zatrudnionego w uniwersytecie obejmują nieustanne i świadome uczestnictwo w ewaluacji jako specyficznej analizy wartości, wymagającej od niego gruntownych kompetencji w dokonywaniu samokontroli, autokorekty i samooceny, a także kontroli i oceny skuteczności oddziaływań edukacyjnych pod kątem przygotowania absolwentów w takim stopniu, aby byli w stanie sprostać realizacji wielorakich zadań wyłaniających się na co dzień w życiu zawodowym, społecznym czy osobistym i rodzinnym. Jednym z uwarunkowań skutecznej działalności uniwersytetu jest niezwykle gruntowne kształcenie i doskonalenie zawodowe nauczycieli oraz nauczycieli akademickich, wyrażające się wymiernymi efektami rzeczywistych kompetencji w kategoriach wiedzy, umiejętności oraz odpowiedzialnych zachowań (jako kompetencji społecznych). Pociąga to za sobą konieczność proporcjonalnie wyważonego akcentowania powinności uczących się podmiotów i sterowania procesami edukacyjnymi nastawionych na człowieka i uzyskiwanie przez niego wymiernych efektów w sferze kompetencji społecznych oraz kompetencji realizacyjnych i kompetencji wiedzytwórczych. Rozwinięcie poruszanych tutaj wątków znajduje się w rozdziałach tej książki poświęconych kształceniu zawodowemu przyszłych nauczycieli, a także doskonaleniu zawodowemu nauczycieli i nauczycieli akademickich.

W okresie transformacji ku społeczeństwu wiedzy przed każdym studentem, przed każdym uczniem, a tym bardziej przed każdym nauczycielem (i nauczycielem nauczycieli) coraz większego znaczenia nabierają kompetencje praktyczne polegające na dostosowywaniu się do zadań i sytuacji najpierw edukacyjnych, a w późniejszym okresie do wielorakich ról i zadań społeczno-zawodowych. Dostosowywanie w edukacji uniwersyteckiej, a także w pouniwersyteckiej edukacji osób dorosłych, wymaga jak najbardziej zupełnego „ożywiania” i upodmiotawiania procesu kształcenia poprzez konstruowanie nowych (najczęściej pozapodręcznikowych) składników procesów edukacyjnych - z uwzględnieniem integracji kształcenia teoretycznego z kształceniem praktycznym. W każdym przypadku wiedza znajduje swoje potwierdzenie w praktyce życia codziennego i z niej czerpie też źródła dla dalszego rozwoju nauki w ogóle. I stąd też kształcenie uniwersyteckie winno sprzyjać każdemu studentowi w poznawaniu prawd naukowych w poczuciu ich pełnej przydatności w praktyce zawodowej i w praktyce funkcjonowania społecznego po ukończeniu studiów - przez całe dorosłe życie. Kategoria mądrości, odnoszona nie tylko do wiedzy, ale również do sfery instrumentalnej oraz do sfery zachowań społecznych, będzie obdarzona uznaniem i wartościowaniem pozytywnym po stronie studentów tylko wówczas, gdy będzie zarazem obdarzona poczuciem jej przydatności utylitarnej w kontekście potrzeb indywidualnych i społecznych w obliczu przyszłych ról zawodowych. Stąd też szczególnej wartości i wymowy społecznej należy upatrywać w opiniach studentów o korzyściach wynikających ze

studiowania, o czym można się przekonać po zapoznaniu się z treścią rozdziału zatytułowanego „Opinie studentów o edukacji w aspekcie kreacji ich przyszłości”.

Kształcenie uniwersyteckie nie kończy się w momencie uzyskania dyplomu ukończenia studiów - to oczywiste. Nasuwa się jednak pytanie, i poniekąd wątpliwość, w jakim stopniu dyplom uniwersytecki motywuje i inspiruje absolwenta uniwersytetu do refleksyjnego wzbogacania nabytych kompetencji w kategoriach wiedza - sprawności - wartości? Wszelkie przypuszczenia pod tym względem mogą mieć różnorakie przejawy i wskaźniki faktycznych zachowań absolwentów w różnych okresach ich aktywności zawodowej w kontekście kompetencji ukształtowanych w toku studiów uniwersyteckich. Jeśli wartość dyplomu będzie utożsamiana z refleksyjną dążnością danego absolwenta do jego wyższej doskonałości we wszystkich sferach kategorialnych kompetencji, wówczas można stwierdzić, że ta rzesza absolwentów będzie stanowić wysokojakościowy kapitał ludzki. Stąd też kompetentni i odpowiedzialni nauczyciele i nauczyciele akademicki (a tym bardziej nauczyciele nauczycieli) nieuchronnie coraz wyraźniej podporządkowywani są stosowaniu procedur ewaluacyjnych, wymagających od nich samodzielności w podejmowaniu autonomicznych decyzji, a które mają wszystkie podmioty uczestniczące w edukacji prowadzić do ich pełnej satysfakcji. Metodyka ewaluacji uzyskiwanych efektów we współczesnej szkole i w szkole wyższej nabiera i będzie nabierać coraz większego znaczenia w kontekście konstruowania i stosowania narzędzi pomiaru dydaktycznego.

Ukierunkowanie procedury konstruowania (projektowania) dydaktycznego na uzyskiwanie jak najwyższego stopnia zgodności między zakładanymi a uzyskiwanymi efektami procesu kształcenia po stronie każdego studenta wymaga konsekwentnego respektowania psychopedagogicznych zasad diagnostyki edukacyjnej. Problematyka kapitału ludzkiego w kontekście edukacji jutra, a także problematyka edukacji prozawodowej (i zawodowej) oraz oświaty w obliczu problemów osób starszych, została bardziej szczegółowo rozpatrzona przez grupę kompetentnych współautorów w trzech ostatnich rozdziałach tejże książki.

W poszukiwaniu dróg ku wyższej jakości w edukacji jutra konieczne okazuje się prowadzenie szerzej zakrojonych badań dydaktycznych (w tym diagnostycznych i eksperymentalnych), które wymagają ewaluacji uzyskiwanych efektów kształcenia. Można to odnieść między innymi do prowadzenia badań eksperymentalnych podczas pisania prac magisterskich. Jest to niezwykle odpowiedzialne zadanie, jakie może być stawiane przed dydaktyką szkoły wyższej. Z drugiej jednak strony wszystkich nauczycieli i nauczycieli akademickich, a także studentów należy i wspierać i wspomagać w ich codziennych poczynaniach edukacyjnych na zasadzie wzajemności. Nie będzie to możliwe - jeśli dydaktyka wyższej szkoły w istocie nie będzie we własnym zakresie stanowić o tożsamości dydaktyki jako wiodącej subdyscypliny pedagogiki, integralnie powiązanej z dydaktykami szczegółowymi oraz wielorakimi formami praktyki zawodowej.

Dydaktyka ogólna, jako przedmiot studiów pedagogicznych, winna stanowić szczególnie gruntowną bazę teoriopoznawczą i zarazem utylitarną dla kształtowania kompetencji studentów w obszarze metodyki postępowania pedagogicznego z uwzględnieniem specyfiki przedmiotu i szczebla edukacji. Zależy to w głównej mierze zarówno od nauczycieli prowadzących zajęcia z dydaktyki, jak również od nauczycieli-metodyków, między którymi winna występować zacieśniona współpraca i korelacja.

Studia źródeł z zakresu dydaktyki wyższej szkoły stanowią szczególną kanwę naukową do dyskursów i medytacji o tym:

- co zmieniło się w minionym okresie w różnych obszarach edukacji pod wpływem postępowania metodycznego nauczyciela - zarówno w odniesieniu do teorii, jak i do praktyki szkolnej; a także o tym

- co należy zmieniać nadal, aby następował niewątpliwy postęp pedagogiczny jako środek i zarazem jako wyznacznik poprawy jakości kształcenia w ogóle.

Prezentuję bowiem pogląd, że kontynuowanie dyskursów dydaktycznych oraz upowszechnianie dobrych wydawnictw wśród nauczycieli i studentów jest nieodzowne dla dalszego postępu pedagogicznego na co dzień we wszystkich polskich szkołach i uczelniach już od dzisiaj.

Poczynione, z konieczności związane, rozważania o charakterze teoretyczno-praktycznym wskazują na konieczność konstruktywnego spojrzenia na kompetencje współczesnego nauczyciela akademickiego z punktu widzenia absolwenta uniwersytetu - jako człowieka w roli przewodnika siebie i innych w przestrzeniach niezbędnych i uznawanych przez podmiot wartości, umiejętności oraz wiedzy. Nie zapominamy przy tym o mechanizmach samokontroli, autokorekty i samooceny zarówno po stronie nauczyciela, jak i po stronie studentów.

Na zakończenie przedmowy do niniejszej wartościowej książki o problematyce dydaktyki wyższej szkoły - w wymiarze edukacji jutra - należy podkreślić to, że rzeczywista poprawa jakości kształcenia uniwersyteckiego „na całe życie i do starości” ma wymiar wielopodmiotowy i wielozadaniowy, a troska o dobre imię edukacji wymaga rzeczywistego i profesjonalnego działania zbiorowego wszystkich bez wyjątku nauczycieli akademickich oraz władz uniwersytetu. Z przekonaniem stwierdzam, że lektura tej książki skłoni czytelników, nie tylko nauczycieli i nauczycieli akademickich, ale również studentów, a zwłaszcza studentów przygotowujących się do pracy w zawodzie nauczyciela, do konstruktywnych refleksji niezbędnych do ciągłego i jak najbardziej adekwatnego, a zarazem skutecznego dostosowywania się przez całe życie na linii od uniwersytetu do życia w społeczeństwie starszych i najstarszych, ale wciąż potrzebnych jednostek...

Część I . Jakość kształcenia , a wartości wynikające z idei uniwersytetu

Kazimierz Wenta

(prof. dr hab. Wyższa Szkoła Pedagogiczna TWP w Szczecinie)

Parametryzacja szkoły wyższej a efekty kształcenia

„Istota wiedzy polega na tym, by posiadając ją korzystać z niej”. (Konfucjusz)

Słowa kluczowe: parametryzacja szkół wyższych, efektywność akademickiego kształcenia

Streszczenie: Ocena jednostek naukowo-dydaktycznych w uczelniach wyższych jest trudna, zwłaszcza gdy tzw. parametry dotyczące sukcesów naukowych, korespondujących z zasadami finansowania nauki budzą zarówno zainteresowanie, jak i zatroskanie. W naukach humanistycznych i społecznych natrafia się na istotne przeszkody, ponieważ uwzględnia się m.in. i) osiągnięcia naukowe i twórcze, w tym publikacje w czasopiśmie oraz monografie; 2) potencjał naukowy, tzn. posiadane uprawnienia do nadawania stopni naukowych i zdobywanie tytułów i stopni naukowych, parametry dotyczące rozwoju kadr naukowych, udział w życiu naukowym; 3) efekty materialnej działalności naukowej; 4) efekty niematerialnej działalności naukowej. Związki przyczynowo-skutkowe w postaci wpływu uzyskanego przez jednostkę naukową, przede wszystkim pedagogiczną, a jakością kierunkowego kształcenia najczęściej są uwarunkowane przez selekcję w trakcie naboru studentów oraz ich uczestnictwo w badaniach naukowych.

...Jubileusz związany z XX Tatrzańskim Sympozjum Naukowym „Edukacja jutra” skłania nie tylko do zadumy nad meritum dociekanej problematyki dotyczącej nauki o edukacji, ale także do retrospekcji nad własnym rozwojem w służbie dla najszerzej rozumianego wychowania dla wspólnego dobra. W pokłosie takich przemyśleń, nacechowanych zarówno nadziejami, jak i zwątpieniami związanymi z plejadą wartości, które mogłyby wzbogacić człowieka - ludzi żądnych wiedzy, m.in. w sferze pożądanego dobrostanu w życiu społecznym i gospodarczym, nasuwa się wiele pedagogicznych pytań...

...Wybór tematu rozważań, dotyczący parametryzacji szkoły wyższej w kontekście do efektów kształcenia, ma intencjonalny charakter i koresponduje z ważnym nurtem własnego rozwoju naukowego związanego z pedagogiką szkoły wyższej, głównie z pedeutologią akademicką. Argumenty uzasadniające wybrany temat o szkole wyższej wynikają stąd, gdyż z jednej strony analizuje się wybrane merytoryczne wątki dotyczące oceny uczelni jako instytucji zajmującej się nauką i edukacją, które zasadzają się na przeświadczeniu o istnieniu funkcjonalnej sprzeczności pomiędzy interesami kadry naukowo-dydaktycznej a studentami. Z drugiej strony nasuwa się potrzeba wyrażenia niepokoju względem bardzo dużej liczby szkół wyższych w Polsce, które funkcjonują na zróżnicowanych zasadach jako uczelnie publiczne i niepubliczne... Dlatego niniejszy temat ujmuje się w relacjach dopełniających się i zarazem przeciwstawnych sądów dotyczących konfliktowych interesów nauczycieli akademickich. Wynikają one głównie z zasad funkcjonujących zobowiązań w zakresie jednostkowego rozwoju naukowego w postaci zdobywania kolejnych stopni i tytułów naukowych, które korespondują z uczelnianymi wskaźnikami ocen parametryzacji. Jednocześnie wiąże się to z ocenianiem uczelni i zatrudnionych w niej pracowników naukowo-dydaktycznych z punktu widzenia realizacji „Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego” zarysowujących efekty kształcenia na poziomie wyższym, uwzględniając przede wszystkim potrzeby rynku pracy, który nie jest przygotowany na masowy napływ absolwentów...

...W obecnej systematyce obszarów, dziedzin i dyscyplin naukowych (od 1 października 2011 r.) pedagogika występuje w obszarze nauk społecznych wśród takich dziedzin nauk społecznych, jak nauki o bezpieczeństwie, nauki o obronności, nauki o mediach, nauki o polityce, nauki o polityce publicznej, nauki o poznaniu i komunikacji społecznej, psychologia i socjologia...

...Wynika stąd, że w naukach pedagogicznych mamy do czynienia z daleko idącym zróżnicowaniem w ich podziale pod względem merytoryczno-metodologicznym. W związku z tym, tym większa jest trudność w procesie parametryzacji w sytuacji, gdy dana subdyscyplina (subdyscypliny), która w dawnej klasyfikacji wydawała się nawet bardziej przejrzysta, wyraźnie jest zróżnicowana w swym nazewnictwie jako kierunek studiów, dostosowany do potrzeb promocyjnych na rynku edukacyjnym w uczelni publicznej lub niepublicznej...

...Dociekania nad parametryzacją szkoły wyższej, gdzie przede wszystkim występują placówki naukowo-dydaktyczne, rzadko naukowo-badawcze, które np. zajmują się najszerzej rozumianą teoretyczno-praktyczną pedagogiką, wskazują, iż mamy do czynienia z konfrontacją, zwłaszcza na linii gorących sprzeczności pomiędzy działalnością badawczą a dydaktyczną, ponieważ przedmiot badań nie zawsze koresponduje z programem kształcenia..

Dlatego na ogół natrafia się na wyraźne utrudnienia na drodze poszukiwania tzw. związków

przyczynowo skutkowych jako efektów wzajemnych oddziaływań pomiędzy kategorią uczelnianej jednostki, gdy najczęściej jest to wydział, a jakością kształcenia na zróżnicowanych kierunkach studiów. Kulturowanie idei jedności badań naukowych, kształcenia i wychowania studentów ujawniło już dawniej istotne obawy, gdy jeszcze nie występowała masowość edukacji na poziomie wyższym. Otóż już w latach osiemdziesiątych XX wieku wyrażał je Alain Touraine, który stwierdzał, że wytwarzanie, reprodukcja i stosowanie wiedzy rozdzielają

się w sferze funkcjonowania szkół wyższych na potrzeby w zakresie badań, kształcenia ogólnego i zawodowego i są one coraz trudniejsze do połączenia...

...Analizując dawne źródła dotyczące efektywności kształcenia, w kontekście do kryzysowych zjawisk ekonomiczno-gospodarczych i edukacyjnych, jakie mają miejsce w drugim dziesięcioleciu XXI wieku, należy jednak wspomnieć o ujęciu ekonomicznym, dotyczącym efektywności szkoły jako instytucji i organizacji zbiorowości ludzi, nie zawsze żadnych wiedzy i umiejętności, ale zbyt często nastawionych na wynik formalny w postaci pozyskania certyfikatu o ukończeniu danej szkoły-uczelni. Otóż u schyłku minionego stulecia i tysiąclecia ekonomiczne ujęcia względem efektywności szkoły zwłaszcza dotyczyły wpływu edukacji na rozwój gospodarczy kraju. ..

...Chaos funkcjonalny dostrzega się również w procesach związanych z elektronizacją i informatyzacją szkoły wyższej, zwłaszcza w zakresie kontroli i oceny dydaktycznej...

Eugeniusz Kameduła

(dr hab.; Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.)

Niektóre problemy jakości kształcenia w edukacji jutra

Słowa kluczowe: *jakość, jakość kształcenia, system oświatowy, reforma oświatowa, wychowanie, ewaluacja procesu kształcenia*

Streszczenie: Jednym z istotnych warunków dobrego przygotowania młodzieży do czekających ją zadań w przyszłym, dorosłym życiu jest sprawne funkcjonowanie systemu edukacji. Szybki postęp techniczny, technologiczny i społeczny powoduje konieczność określania nowych rozwiązań w różnych dziedzinach działalności, w tym także w zakresie kształcenia. Do niedawna w naszym kraju jakość kształcenia była zadowalająca, ale zaistniałe zmiany polityczne i społeczne oraz szybki postęp w rozwoju różnych dziedzin wymaga także zmian w funkcjonowaniu oświaty. Ostatnia reforma tego systemu w 1999 r. dawała pewne nadzieje na poprawę jakości kształcenia. Okazało się jednak, że te założenia nie pozwoliły jak dotąd na poprawę jakości edukacji, na co wskazują liczne publikacje naukowe oraz doniesienia medialne. Funkcjonująca struktura systemu oświatowego na wszystkich szczeblach kształcenia jest raczej zgodna z trendami światowymi, ale dla poprawy jakości kształcenia należy dokonać istotnych zmian, sugerowanych od dawna przez teoretyków i praktyków.

...Od wielu lat pedagogzy zajmowali się problematyką kształcenia i wychowania dla potrzeb przyszłych pokoleń. Już od starożytności było wiadomym, że kształcić należy nie tylko na potrzeby teraźniejszości, ale także i przyszłości. Poza tym wiedza i umiejętności miały służyć nie tylko dla uzyskania pozytywnych ocen w szkołach, ale przede wszystkim praktyce. Stąd znane jest stare przysłowie *non schola, sed vitae discimus*. Jest rzeczą oczywistą, że dobre przygotowanie młodzieży do czekających ją różnorodnych zadań w dorosłym życiu zależy w dużym stopniu od jakości edukacji szkolnej. Warto więc zwrócić uwagę na to, jak kiedyś to przygotowanie wyglądało, a jak powinno wyglądać dzisiaj? Jakie problemy wiążą się z jakością kształcenia i wychowania?

...Jednym z podstawowych warunków dobrej jakości kształcenia jest system oświatowy oraz filozofia kształcenia. Już od zarania dziejów ludzkości podstawową formą kształcenia było naśladownictwo. To od wiedzy i umiejętności praktycznych, ale także od talentu pedagogicznego osób, którym oddano kierowanie kształceniem dzieci i młodzieży, zależało dobre ich przygotowanie do czekających w dorosłym życiu zadań. Często w toku takiej nauki niezbędny był wysiłek umysłowy do opanowania wiadomości przekazywanych przez doświadczoną osobę, ale także wysiłek fizyczny, niekiedy połączony także z cierpieniem

fizycznym towarzyszącym opanowaniu niektórych umiejętności, np. umiejętności polowania, walki orężnej dla utrzymania lub podboju terytorium itp...

...Pojawienie się szkoły jako instytucji kształcenia i wychowania wymagało określenia długości edukacji, wieku jej rozpoczynania i kończenia, ustalenia treści kształcenia w poszczególnych jej etapach oraz profilu jej absolwenta. W starożytności pojawiły się dwa zasadnicze profile kształcenia: ogólnokształcący - reprezentowany przez system ateński oraz raczej zawodowy, który dominował w Sparcie...

...Mimo że absolwent szkoły zawodowej legitymuje się kwalifikacjami formalnymi, to często zakłady pracy wolą zatrudniać kandydata z dłuższym stażem, niż ryzykować zatrudnienie osoby, która w pierwszym okresie może być mało efektywna...

...Spore problemy z jakością kształcenia możemy obserwować w szkolnictwie wyższym. Upowszechnienie kształcenia na tym poziomie nie jest zasługą państwa, bowiem w niewielkim stopniu wzrosła liczba studiujących, zwłaszcza stacjonarnie, w uczelniach państwowych. Jak wcześniej wspomniano, w latach dziewięćdziesiątych zaczęły powstawać różnorodne wyższe szkoły niepaństwowe. Obecnie jest ich kilkakrotnie więcej niż uczelni państwowych. Do tych szkół przyjmowano wszystkich chętnych, a jedynym warunkiem było posiadanie świadectwo dojrzałości. Taki trend występuje - co prawda - w świecie, ale zakłada się również podjęcie działań w kierunku doskonalenia egzaminu maturalnego. Ukazuje to jeden z raportów, opracowany przez zespół pod kierownictwem A. Kraśniewskiego jako element składowy „Strategii rozwoju szkolnictwa wyższego do roku 2020”. Jednak wiele prestiżowych uczelni nadal będzie stosować selekcję w rekrutacji, ze względu na liczbę posiadanych miejsc oraz koszty kształcenia. Niestety, w naszym kraju na wiele kierunków studiów, także w szkołach państwowych, przyjmuje się praktycznie wszystkich, którzy tylko się zgłoszą. Przemawiają za tym niższe wskaźniki demograficzne oraz względy finansowe (dotacja dla szkół państwowych oraz czesne w innych uczelniach). Niepokojącym zjawiskiem związanym z tą sytuacją jest przyjmowanie kandydatów np. na kierunki nauczycielskie, szczególnie edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej, bez sprawdzenia elementarnych umiejętności w zakresie muzyki, plastyki, poprawnej wymowy, co jest szczególnie istotne w kształceniu integralnym...

...Warunki zatrudnienia pracowników tych uczelni są dość zróżnicowane. Zależy to w dużej mierze od podaży kadry dydaktycznej. Można spotkać takie szkoły, gdzie zatrudnia się na etacie tylko niezbędną kadre, a wiele osób pracuje na zasadzie umów o dzieło lub prac zleconych. Bardzo często pracownicy z tytułem magistra prowadzą ćwiczenia i wykłady z kilku nawet przedmiotów, mimo że nie posiadają kwalifikacji formalnych w tych specjalnościach. To samo dotyczy także prowadzenia seminariów dyplomowych...

Anna Sajdak

(dr hab. Uniwersytet Jagielloński w Krakowie)

Miejsce dydaktyki ogólnej w przygotowaniu pedagogicznym nauczycieli akademickich

Słowa kluczowe: przygotowanie pedagogiczne, dydaktyka ogólna, kompetencje do nauczania, kształcenie w szkołach wyższych.

Streszczenie: Rozdział podejmuje problematykę przygotowania pedagogicznego nauczycieli akademickich do prowadzenia zajęć. Zgodnie z zaleceniem nr 4, sformułowanym przez Grupę wysokiego szczebla ds. modernizacji szkolnictwa wyższego, wszystkie osoby nauczające w szkolnictwie wyższym powinny do 2020 roku odbyć certyfikowane przeszkolenie pedagogiczne. Zasadnym staje się więc postawienie pytania o to, jakie kompetencje potrzebne są nauczycielowi akademickiemu do nauczania? Autorka przyjmuje propozycję niemieckiej badaczki zajmującej się dydaktyką szkoły wyższej I. Stahr, która opisując „kompetencję do

nauczania" (Lehrkompe-tenz), wskazuje jej pięć wymiarów: kompetencje związane z dydaktyką ogólną, kompetencje społeczne, kompetencje metodyczne związane z dydaktyką przedmiotową, kompetencje systemowe oraz kompetencje osobowe. Podjęcie wskazanego tropu uzasadnia powoływanie w uczelniach in terdyscyplinarnych zespołów zajmujących się wspieraniem rozwoju nauczycieli akademickich, w których ważne miejsce będą zajmować pedagodzy reprezentujący dydaktykę ogólną.

...Na początku winna jest wyjaśnienie terminologiczne. Nie zaistniało bowiem jeszcze w zapisach prawnych określenie „przygotowanie pedagogiczne” w odniesieniu do nauczycieli akademickich. Terminu tego używa się raczej w stosunku do nauczycieli szkolnictwa podstawowego i średniego oraz osób zatrudnionych na stanowisku nauczyciela w nawiązaniu do „Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 marca 2009 w sprawie w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli”. Czy jednak taki stan utrzyma się w najbliższych latach? Moim zdaniem, istnieją wyraźnie przesłanki pozwalające postawić tezę, iż potrzeba kształcenia pedagogicznego/dydaktycznego kadry akademickiej dość szybko zostanie dostrzeżona i doceniona jako ważny element budujący jakość kształcenia w każdej uczelni...

...Do tej pory kształcenie dydaktyczne było rozumiane jako metodycznie związane z metodyką szczegółową (przedmiotową) i - jako takie - realizowane było w uniwersytetach oraz innych „niepedagogicznych” szkołach wyższych na macierzystych wydziałach przez osoby zajmujące się dydaktyką matematyki, fizyki, biologii itd. Dydaktycy przedmiotowi najczęściej nie posiadają wykształcenia pedagogicznego, a jedynie kierunkowe, tzn. są matematykami, fizykami, biologami itd. Stan ten rodził wiele trudności.

...Zmiana w standardach kształcenia, która wyodrębniła w przygotowaniu dydaktycznym obowiązkowy kurs z „Podstaw dydaktyki”, jest znaczącym krokiem w stronę przełamania swoistego monopolu dydaktyk przedmiotowych na przygotowanie pedagogiczne w zakresie dydaktycznym. Kurs „Podstawy dydaktyki” jest bowiem w istocie kursem obejmującym podstawową wiedzę i umiejętności z zakresu dydaktyki ogólnej z elementami dydaktyki specjalnej, dotąd nieobecnych w strukturze standardów przygotowania nauczyciela. Sytuacja taka rodzi nadzieję, że dydaktyka ogólna - w jej z jednej strony paradygmatycznym ujęciu, a z drugiej w nastawieniu na promowanie rozwiązań konstruktywistycznych w odmianie psychologicznej i społecznej - na stałe zagości w kształceniu przyszłych nauczycieli...

Część II - Opinie studentów o edukacji w aspekcie kreacji ich przyszłości

Grzegorz Sanecki

(dr; Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej w Lublinie)

Wdrażanie Krajowych Ram Kwalifikacji w odbiorze studentów

Słowa kluczowe: Krajowe Ramy Kwalifikacji, Europejskie Ramy Kwalifikacji, Proces Boloński, efekty kształcenia, sylabus

Streszczenie: Rozdział w swej pierwszej części jest próbą ukazania w skrócie historii oraz uwarunkowań procesu wdrażania Krajowych Ram Kwalifikacji w Polsce. Wskazuje również obiektywne edukacyjne, społeczne i gospodarcze korzyści wynikające z tego procesu. W drugiej części opracowania, bazując na wynikach badań własnych, autor koncentruje się na wiedzy

studentów na temat wybranych elementów strukturalnych KRK i ich opiniach o konsekwencjach wdrażania tego projektu w ich Uczelni

...Zaprezentowane wyniki badań skłaniają do kilku uogólnionych refleksji i płynących z nich wniosków.

Niski poziom wiedzy (a nawet świadomości) studentów o wdrażanych Krajowych Ramach Kwalifikacji świadczy jednak o mało efektywnej akcji informowania o tak istotnych zmianach dla całego procesu kształcenia akademickiego. Wydaje się, że wymaga to większego zaangażowania się w upowszechnianie takich wiadomości ze strony poszczególnych wykładowców.

Łatwo wywnioskować, że wiedza studentów na temat roli KRK, w kontekście ich aktualnej aktywności edukacyjnej oraz przyszłości zawodowej jako absolwentów studiów - także w wymiarze międzynarodowym (mobilność edukacyjna i zawodowa w kraju i za granicą), jest równie niewystarczająca. W tym przypadku być może bardziej pożądane byłyby działania zakrojone na szerszą skalę (np. obejmujące akcje ogólnouniwersyteckie). Należałoby włączyć w ten proces np. ekspertów bolońskich, mających w zakresie informacji i promocji Europejskich i Krajowych Ram Kwalifikacji duże doświadczenie i zaplecze merytoryczne.

Sygnalizowane przez niektórych badanych studentów negatywy wdrażania KRK zasługują na osobną refleksję. Obserwując wciąż „dojrzewającą” koncepcję KRK w kształceniu na poziomie wyższym, trudno oprzeć się wrażeniu, że szczególnie dokuczliwa dla studentów (nie wspomnę o nauczycielach) biurokratyzacja edukacji akademickiej, niestety, postępuje dalej. Obiektywnie rzecz biorąc, trudno jest znaleźć inne sposoby dokumentowania efektów kształcenia niż te, które dziś obowiązują. Z drugiej strony, nowe pomysły polegające np. na konieczności wskazania poszczególnych efektów do osiągnięcia na konkretną ocenę z przedmiotu (modułu), mogą wydawać się już pewną nadgorliwością, wyrazem zupełnego ograniczenia samodzielności nauczycieli i braku wiary w obiektywizm ich ocen. Z oczywistych względów może to budzić uzasadniony skądinąd sprzeciw ze strony kadr akademickich. Tak jak w wielu przypadkach dotychczasowych ważnych społecznie reform zalecana jest tu duża ostrożność, umiar i racjonalne podejście do podejmowanych decyzji....

Karina Górska -Rożej

(mgr; Akademia Obrony Narodowej w Warszawie)

Anna Rożej

(mgr; Akademia Obrony Narodowej w Warszawie).

Reformowanie szkolnictwa wyższego w opinii studentów studiów doktoranckich

„Cała nasza nauka, w porównaniu z rzeczywistością jest prymitywna i dziecinna - ale nadal jest to najcenniejsza rzecz, jaką posiadamy”.

Słowa kluczowe: szkolnictwo, szkolnictwo wyższe, system szkolnictwa wyższego, studenci, reforma

Streszczenie: XXI wiek niesie ze sobą nieustanne zmiany, które w dodatku następują bardzo szybko. Ostatnie dekady przyniosły nowości, o których nawet nie marzyliśmy, a ostatnie lata - przemiany, których tak bardzo oczekiwaliśmy. Zmiany te zauważyć można niemalże w każdej dziedzinie życia społecznego. Jedną z nich jest reforma szkolnictwa wyższego w Polsce. Fundament tej reformy tworzą założenia dotyczące poprawy jakości kształcenia, gwarancji warunków

uczestnictwa w międzynarodowych badaniach naukowych oraz ciągłego rozwoju. System został zatwierdzony, zaczął działać, ale czy rzeczywiście jest zmianą, która nas satysfakcjonuje?

...Już Albert Einstein, jako naukowiec, przypisywał wiedzy ogromną wartość. Wydawać by się mogło, iż życie od czasów tego geniusza uległo ogromnej ewolucji i jego sentencje powinny odejść już do lamusa. Istnieje wyobrażenie, że dla współczesnego człowieka liczy się pogoń za karierą, która ma przynieść pieniądze gwarantujące godne życie. Jednak czy sentencję Einsteina należy uznać za nieaktualną? Czy może jednak posiada ona pewne cechy ponadczasowości? Faktem jest, że w dobie ogromnego rozwoju niemal każdej dziedziny życia człowiek ma dostęp do wszelkich dóbr. Ponadto globalizacja sprawiła, że dzisiaj praktycznie wszystko jest osiągalne i - jeśli tylko człowiek posiada odpowiednie środki finansowe - może zaspokoić każdą swoją potrzebę. Już młodzi ludzie są wychowywani w duchu materializmu. Od najmłodszych lat obserwują, że dzięki pieniądзом mogą mieć niemal wszystko to, czego zapragną. Jednak należy się zastanowić, czy taka sytuacja nie jest zgubna i nie prowadzi do pewnego zatracenia? Co w sytuacji, kiedy nastąpi pewien kryzys bądź człowiek straci pracę czy inne źródło dochodów? Czy wtedy pieniądze można czymś zastąpić? Jak wówczas sprawić, żeby życie nadal było atrakcyjne i na wysokim poziomie? Niestety pieniądze, choć bardzo potrzebne, bywają ulotne i przychodzą momenty, kiedy zdajemy sobie sprawę, że zostaliśmy bez środków do życia. Czy wówczas wiedza nie jest czymś dużo cenniejszym? Czy wiedzę może nam ktoś odebrać bądź możemy ją stracić? Odpowiedź na powyższe pytania zawsze będzie zaprzeczająca, gdyż dyskomfortem staje się sytuacja, gdy ktoś udowadnia człowiekowi niewiedzę. W innych momentach posiadanie wiedzy jest cennym darem, który zdobywamy jedynie dzięki samodzielnej oraz ciężkiej pracy....

Ewa Kraus

(mgr; Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu.)

Osobowość nauczycieli akademickich wobec wyzwań cywilizacyjnych

„Wiedza jest skarbem, uczenie się jest przywilejem, a uczenie innych najszlachetniejszą misją”.

Czesław Kupisiewicz

Słowa kluczowe: osobowość, cechy osobowości, nauczyciel akademicki, cywilizacja, zmiany

Streszczenie: Współczesne zmiany cywilizacyjne wymuszają zmiany w życiu społecznym gospodarczym i politycznym, co powoduje, że zmieniają się również wymagania dotyczące wykonywania różnych zawodów. Społeczeństwo oparte na wiedzy potrzebuje ludzi wszechstronnie wykształconych, posiadających nowe kompetencje. Są one determinowane zarówno przez dokumenty oficjalne, jak również przez oczekiwania „klientów”. Początek tych zmian zaczyna się oczywiście w szkole, która potrzebuje wysoko wykwalifikowanej kadry nauczycielskiej. Przedmiotem niniejszego opracowania jest wskazanie na cechy osobowości i predyspozycje, które - w opinii studentów - powinien posiadać nauczyciel akademicki (prof.; dr hab., dr; mgr) we współczesnej szkole wyższej.

...Szybkie i głębokie zmiany, jakie dokonały się w przeciągu dwóch ostatnich wieków, powodują wielką ewolucję w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym. Przeobrażenia te w równiej mierze dotyczą sfery edukacji i szkolnictwa wyższego, a po części są przez nie powodowane. Człowiek XXI wieku powinien nie tylko być przygotowany do korzystania z wytworów cywilizacji, ale sam winien uczestniczyć w jej kreacji. Zgodnie z Raportem

Komitetu Ekspertów edukacja nie tylko musi przystosowywać do aktualnych, cywilizacyjnych wyzwań życia społecznego, ale również - a może przede wszystkim - do „[...] kierowania procesami rozwoju cywilizacji”.

...Cywilizacja określana jest przez Czesława Kupisiewicza jako „poziom rozwoju społeczeństwa w danej epoce historycznej określanej za pomocą wskaźników obrazujących ten rozwój w sferze kultury materialnej, nauki, techniki i technologii, ukazujący zwłaszcza stopień opanowania przez ludzi sił przyrody i wykorzystania przez nich jej bogactw”...

...Szkoła powinna więc przygotowywać młodego człowieka do funkcjonowania zawodowego w ciągle zmieniającej się rzeczywistości, która wymaga od niego coraz to nowych wiadomości, umiejętności i kompetencji społecznych. Wymagania rynku pracy wskazują, że współczesny człowiek - oprócz kompetencji zawodowych...

Joanna Konaszewska

(dr; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Wizje kariery zawodowej studentów kończących studia magisterskie a ich poziom optymizmu

Słowa kluczowe: studenci, wizja kariery zawodowej, optymizm

Streszczenie: Młodzi ludzie, stojąc u progu podjęcia pracy zawodowej, mają wobec niej pewne wyobrażenia. Na to, jaką karierę zawodową będą chcieli realizować w dorosłym życiu w dużej mierze mają wpływ ich zasoby osobiste, a przede wszystkim optymizm przejawiany w różnych sferach życia. W podjętych badaniach wśród studentów kończących studia magisterskie w Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej dążono do określenia zależności między wizją kariery zawodowej a ich poziomem optymizmu w kontekście zbliżania się przez nich do momentu podjęcia pracy zawodowej.

...Praca zawodowa jest podstawową formą aktywności człowieka. To właśnie wokół niej jednostka organizuje wszelkie inne działania. Zjawisko to bardzo intensywnie dostrzegane jest we współczesnej rzeczywistości, w dobie gwałtownego postępu technicznego i technologicznego, rozwoju cywilizacyjno-gospodarczego, a co za tym idzie w nieustannie zmieniających się realiach na rynku pracy.

Dzisiejsza młodzież kończąca pięcioletni okres przygotowania do wykonywania zawodu znajduje się w szczególnej sytuacji. Stanowi grupę społeczną, która dopiero wkracza w świat dorosłych i rozpoczyna własną karierę zawodową. Część z nich prezentuje postawę otwartą, pełną optymizmu na uzyskanie satysfakcjonującej pracy i możliwości dalszego rozwoju, inni zaś krytycznie odnoszą się do swoich możliwości zatrudnienia na trudnym rynku pracy. W zależności od poziomu optymizmu wizje własnej kariery mogą być różne, tak jak różnie sama kariera jest definiowana....

Zarówno w znaczeniu potocznym, jak i rozumieniu naukowym pojęcie kariery zawodowej w różny sposób jest precyzowane znaczeniowo. Problem wieloznaczności tego terminu zapoczątkował D.T. Hall, wyodrębniając najczęściej spotykane profile semantyczne definicji: kariera zawodowa jako posuwanie się naprzód; jako wykonywanie zawodu; jako następstwa prac realizowanych na przestrzeni życia oraz sekwencja doświadczeń związanych z realizowaną rolą zawodową...

...Jak pokazują wyniki badań, młodzież kończąca studia magisterskie i wkraczająca „za chwilę” w świat „walki” o pracę i jej utrzymanie nie postrzega siebie jako osób, które za wszelką cenę będą chciały osiągać wysokie stanowiska kierownicze. W większości nie jest również ważne dla nich to, aby nieustannie przewyżczać nowe trudności czy wyzwania. W zdecydowanej

większości studenci widzą swoją karierę zawodową przez pryzmat umiejętności pogodzenia życia rodzinnego z życiem zawodowym. Obserwując trudną sytuację na rynku pracy, chcą mieć poczucie bezpieczeństwa i stabilizacji. Z punktu widzenia oczekiwań współczesnego rynku pracy, który nastawiony jest na poszukiwanie pracowników zdolnych i przede wszystkim ambitnych i dyspozycyjnych, wizje kariery jakie studenci przed sobą roztaczają nie wyglądają zbyt optymistycznie. Wiązać się to może z tym, iż zdecydowana większość studentów jest w mniejszym lub większym stopniu pesymistami. Jedynie co trzeci respondent postrzega wydarzenia pomyślne i niepomyślne w sposób optymistyczny. Badania wykazały, że osoby patrzące na świat chociażby w sposób umiarkowanie optymistyczny za cel stawiają sobie zdobycie nowych doświadczeń zarządzania, podejmowania decyzji, zwiększania zakresu władzy czy dążenia do sukcesu finansowego. Również i oni, częściej niż osoby patrzące w sposób pesymistyczny, chętniej podejmują pracę w środowisku stwarzającym okazję do walki i rywalizacji, patrząc na pracę jak na miejsce stawiające wciąż nowe wyzwania. Bezpieczeństwa i stabilizacji w karierze oczekują przede wszystkim osoby o pesymistycznym podejściu do życia oraz ci, którzy jedynie w umiarkowanym stopniu są optymistami. Wydaje się, że osoby odczuwające nieustannie zagrożenia płynące z życia pragną przede wszystkim, aby ich praca zawodowa nie była na tyle angażująca, by nie mogli pogodzić jej z ważnym dla nich życiem osobistym...

...Wnioski płynące z przeprowadzonych badań wydają się dość istotne dla kształtowania osobowości studentów - przyszłych pracowników. Wszakże poziom optymizmu, jakim cechuje się jednostka, ma istotny wpływ nie tylko na jej stan zdrowia, na odczuwane emocje i umiejętność radzenia sobie z nimi, ale także na efektywne i zadowolające funkcjonowanie na płaszczyźnie zawodowej. Jak pisze Seligman: „Optymizmu można się nauczyć”. Warto zadbać więc w procesie kształcenia o podnoszenie poziomu optymizmu studentów. Być może skutkować będzie to tym, że specjaliści opuszczający mury uczelni będą bardziej otwarci na nowe wyzwania, jakie może im przynieść praca zawodowa. Bezpieczeństwo i stabilizacja, która jest wyznacznikiem zadowolenia, ustąpi miejsca chęci podejmowania nowych wyzwań i pokonywania własnych słabości..

Ewa Augustyniak

(dr; AGH - Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Humanistyczny)

Sylwetka absolwenta Akademii Górniczo-Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie jako przejaw kultury organizacyjnej

Słowa kluczowe: kultura organizacyjna szkół wyższych, sylwetka absolwenta, misje uniwersytetów

Streszczenie: W obecnych czasach zwraca się szczególną uwagę na rozwój kultury organizacyjnej wyższych uczelni. Misja uniwersytetów nie sprowadza się jedynie do nauczania i prowadzenia działalności badawczej. W jej skład wchodzi często także wychowywanie młodych ludzi, realizowane poprzez przekazywanie im uznanych i poważanych w danym środowisku wartości i norm. Kultura organizacyjna Akademii Górniczo-Hutniczej (do której należą również wypracowane w obrębie poszczególnych wydziałów sylwetki absolwentów) stanowi w wielu płaszczyznach bardzo ważny element funkcjonowania tej uczelni, tworząc jej główne cele, jak i wiele wynikających z nich szczegółowych dyrektyw. Wyznaczniki silnej kultury organizacyjnej tej uczelni, poprzez budowane programy studiów i sylwetki absolwentów, są widoczne na co dzień w życiu uczelni, jej wykładowców, studentów i absolwentów.

...Kultura organizacyjna szkół wyższych stanowiła zawsze ważny fundament ich działalności, który jednak czasami był celowo marginalizowany. Obecnie, w sytuacji konkurencji występującej także na rynku edukacyjnym, kultura ta może przyczynić się do wzrostu danej placówki, a zwłaszcza opinii o niej w środowisku zewnętrznym, które ocenia zadania, jakie realizuje uczelnia na danym terenie.

Zadanie szkół wyższych nie ogranicza się do przekazywania specjalistycznej wiedzy. Choć w ich murach uczą się ludzie dorośli (skończyli wszak 18 lat), nie znaczy to, że nie spoczywają na przyjmujących ich uczelniach obowiązki inne niż tylko nauczanie. Zwłaszcza w uczelniach starszych, z tradycjami, z pewną ugruntowaną już opinią oczywiste staje się dbanie o studentów i otaczanie ich szeroką opieką. Pielęgnowanie wartości i założeń kulturowych właściwych dla danej instytucji okazuje się kluczowe. Stąd wynika budowanie modelowych wzorów i tworzenie sylwetek absolwentów mogących sprostać temu zadaniu.

W Akademii Górniczo-Hutniczej, ze względu na jej wielkość i zróżnicowanie, tworzone są sylwetki absolwentów różnych kierunków studiów na poszczególnych wydziałach. Opracowuje się więc zestaw informacji, który charakteryzuje absolwenta danego kierunku, wynikający głównie z minimum programowego oraz kultury organizacyjnej całej uczelni...

Część III Kształcenie zawodowe przyszłych nauczycieli

Kazimierz Żegnałek

(Prof. dr hab.; Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach)

Ewelina Gutkowska-Wyrzykowska

(mgr; Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach)

Kształcenie nauczycieli w nowej rzeczywistości edukacyjnej - oczekiwania i realia

Słowa kluczowe: kształcenie nauczycieli, edukacja, kwalifikacje, standardy edukacyjne

Streszczenie: W ostatnich latach, w polskim systemie edukacji nastąpiły rewolucyjne zmiany. Reforma egzaminu maturalnego czy zamiar objęcia obowiązkowym kształceniem dzieci sześciolletnich, a także konieczność dostosowania naszej edukacji do wymogów wynikających z przynależności do Unii Europejskiej spowodowały potrzebę modyfikacji systemu kształcenia i dokształcania zawodowego nauczycieli. W niniejszym rozdziale poznajemy obraz rodzimego systemu kształcenia nauczycieli. Na podstawie przedstawionych refleksji i przytoczonych wyników badań nad przygotowaniem zawodowym nauczycieli można wnioskować, iż największym mankamentem tego przygotowania pozostaje przygotowanie praktyczne. Choć obecnie bardzo dużo mówi się o jakości kształcenia, to w rzeczywistości nie możemy sobie poradzić z tym problemem.

...W ostatnich latach w polskim systemie edukacji nastąpiły rewolucyjne zmiany. Reforma egzaminu maturalnego czy zamiar objęcia obowiązkowym kształceniem dzieci sześciolletnich, a także konieczność dostosowania naszej edukacji do wymogów wynikających z przynależności do Unii Europejskiej spowodowały potrzebę modyfikacji systemu kształcenia i dokształcania zawodowego nauczycieli. Komisja Europejska zatwierdziła w 2002 r. dziesięcioletni program rozwoju edukacji, w którym za cel strategiczny uznała poprawę jakości i efektywności systemów edukacji w krajach należących do Unii Europejskiej.

Czy polski system kształcenia nauczycieli jest zgodny z tendencjami europejskiej edukacji? Czy odpowiada jej wymogom, ale także oczekiwaniom naszych władz i obywateli? Problematyka kształcenia nauczycieli od lat zajmuje ważne miejsce w literaturze pedagogicznej. Pedeutologia obfituje w bogaty zbiór koncepcji, modeli i orientacji kształcenia kandydatów na nauczycieli...

...Proces instytucjonalizacji pedagogiki w strukturach polskich uniwersytetów, co ma bezpośredni związek z kształceniem nauczycieli, został zapoczątkowany w dwudziestoleciu międzywojennym. Był ściśle związany z potrzebami ówczesnego systemu oświatowego. Wówczas pedagogika zaistniała instytucjonalnie w formie katedr w strukturach wszystkich sześciu uniwersytetów funkcjonujących wówczas na terenie kraju...

...W ostatnim dziesięcioleciu w literaturze pedeutologicznej ukazało się wiele koncepcji kształcenia nauczycieli opartych na modelach krajów zachodnich oraz prób reformowania edukacji w tym zakresie...

Janina Świrko-Pilipczuk

(dr; Uniwersytet Szczeciński)

Zmiany w kształceniu pedagogicznym - świadomość ich założeń i możliwych rezultatów

Słowa kluczowe: kształcenie pedagogiczne, zmiany, homo oeconomicus

Streszczenie: Zmiany w kształceniu pedagogicznym wyznaczone zostały przede wszystkim założeniami reformy szkolnictwa wyższego. Ich wprowadzanie nasuwa wiele pytań i wątpliwości. Podstawowe z nich dotyczą poziomu i zakresu świadomości autorów i wykonawców tych zmian w zakresie teoretycznych, interdyscyplinarnych podstaw, zasadniczych cech i warunków ich realizacji. Nie mniej istotne są pytania o świadomość możliwych rezultatów wprowadzonych zmian. Tym bardziej, że wiele obserwowanych „zmian” służy tak naprawdę konserwowaniu starych rozwiązań, a ponadto akceptowane są i realizowane zasady edukacyjnego programu ekonomii korporacyjnej.

...Zmiany w kształceniu pedagogicznym są aktualnie szczególnie intensywne. Dzieje się tak z wielu powodów, ale podstawowym z nich jest realizacja postanowień wynikających z reformy szkolnictwa wyższego, a w tym obligatoryjnie wprowadzone Krajowe Ramy Kwalifikacyjne. Zmiany te dotyczą wprawdzie w ogóle kształcenia na poziomie wyższym, ale przedmiotem moich analiz są głównie te z nich, które dokonują się w kształceniu pedagogów i nauczycieli, ponieważ uczestniczę w tym procesie od wielu lat, jak też akcentuję znaczenie jego jakości dla poziomu wszelkiej edukacji. Właśnie z tych powodów obserwując treść, zakres, jak i bieżące rezultaty wprowadzanych zmian w kształceniu pedagogicznym, wciąż ponawiam próbę określenia ich podstawowego sensu. Zastanawiam się, w jakim stopniu zaprojektowane i realizowane zmiany wyznaczone są świadomością określonych koncepcji tego kształcenia. Czy i w jakim stopniu autorzy i realizatorzy tych zmian mają świadomość teoretycznych, interdyscyplinarnych podstaw, zasadniczych cech i warunków ich realizacji, a nade wszystko możliwych rezultatów swoich działań w wymiarze zarówno jednostkowym, jak i społecznym? Jaka treść świadomości w tym zakresie wyznacza zaprojektowane i realizowane zmiany? Na ile uczestnicy tego procesu mają samoświadomość przyjmowanych w tym zakresie koncepcji i paradygmatów kształcenia?...

...Ogólnie konstruowanie takiej koncepcji kształcenia nauczycieli oparte jest na następujących przeświadczeniach:

- wiedza jest obiektywna i absolutna;
- właściwą podstawą dla nauczania (lub jakiegokolwiek aktywności) jest wcześniej wyuczona wiedza podstawowa (teoria);
- taka teoria powinna być opanowana i dopiero wówczas zastosowana w praktyce;
- doskonalenie praktyki dzieje się za sprawą doskonalenia teorii;
- rzeczywistością profesjonalnej praktyki jest to, że podporządkowuje się ona teorii zawsze, ilekroć zostanie zastosowana właściwa teoria.

...W podejściu tym nie uwzględnia się ograniczeń tak tworzonej wiedzy oraz jej nadrzędnej roli, jak też tak naprawdę separacji z praktyką i w rezultacie stwarza sytuację, w której „ponawiane próby tworzenia naukowych - w ścisłym znaczeniu tego słowa - podstaw pedagogiki i konstruowanie odpowiednich przepisów działań praktycznych kończy się uzyskiwaniem wyników odbiegających od założonych, co frustruje i teoretyków, i nauczycieli-praktyków”.

Frustracje, niezadowolenie, zawiedzione nadzieje (określenie J. Rutkowiak), wyrażane zresztą coraz głośniejsz i coraz częściej, nie sprawiają jednak, że podejście to jest odrzucane, eliminowane lub też znacząco ograniczane na rzecz innych, szczególnie podejścia twórczego bądź rekonstrukcyjnego. Obserwując zmiany w tym zakresie, można przyjąć, że wciąż bardziej myśli się o tzw. modernizacji, unowocześnieniu, ulepszeniu tego podejścia, niż o realnej możliwości dominacji innej koncepcji. Wyrazem tego mogą być właśnie wprowadzone jako obowiązujące standardy kształcenia pedagogicznego, w których - w zmodyfikowanej nieco postaci - przyjmuje się jako podstawę założenia behawioryzmu i empirycznego paradygmatu nauk o wychowaniu, z jego operacjonalizacją i taksonomizacją celów kształcenia. Przyjmuje się wskazane wyżej założenia dotyczące wiedzy naukowej i jej prymatu nad praktyką. W tych „nowych” rozwiązaniach ponownie przyjmuje się konieczność opanowania przez studenta podstaw teorii z właściwych działów pedagogiki i - na tej bazie - kształtowanie odpowiednich umiejętności i kompetencji. ...

...Przyjmując wskazane wyżej założenia podejścia aplikacyjnego, jak też wytworzone społeczne oczekiwania wobec przygotowania w trakcie studiów wyższych do wykonywania zawodu, dość często podkreśla się wyraźnie rolę praktyki. W takim przypadku zwykle akcentuje się elementy podejścia zdroworozsądkowego i intuicyjnego, choć czyni się to z różną (zwykle niską) świadomością przynależności owych założeń do tych koncepcji. I tak wskazuje się, że niezbędne jest bardziej praktyczne przygotowanie do zawodu, mocniejsze upracticznienie edukacji. Rzecznicy tego podejścia przyjmują, choć w zróżnicowanym zakresie i stopniu, założenia, zgodnie z którymi:

- wiedza proceduralna nie wiąże się z przygotowaniem pedagogicznym;
- wiedza podstawowa nie dotyczy praktyki profesjonalnej;
- zdolność nauczania jest wrodzona i stąd niemożliwa do wyuczenia;
- profesjonalna rzeczywistość może być opanowana i „oswajana” i automatycznie będzie podporządkowywać się wrodzonemu talentowi nauczyciela;
- jedyną niezbędną podstawą bycia dobrym nauczycielem i pedagogiem jest doświadczenie.

Ogólnie w tym podejściu przyjmuje się, że czynnikami decydującymi o dobrym przygotowaniu pedagogicznym jest doświadczenie i talent, a aktywność zawodowa, najczęściej związana z tym podejściem, jest niekwestionowanym powtarzaniem w nowych sytuacjach tego, co działa skutecznie (naśladowanie „mistrza”) i „loterii” kiedy odpowiedź na sytuację jest tworzona przede wszystkim na podstawie intuicji.

Swoistym uzupełnieniem powyższego intuicyjnego podejścia jest podejście zdroworozsądkowe, które przyjmuje następujące założenia:

- w znakomitej większości praktyka jest dobra, na co wskazują jej dotychczasowe osiągnięcia;
- najbardziej użyteczna wiedza praktyczna tkwi w tradycji, w praktyce skutecznych i efektywnych codziennych działań edukacyjnych;
- zawodowe doświadczenia nauczycieli są źródłem wskazówek dla kandydatów do zawodu i dostarczają solidnych, niezawodnych podstaw dla ich zawodowej aktywności, jeśli wystarczająco dużo czasu poświęci się na ich wdrażanie w działaniu, co owocuje wypracowaniem określonego stylu nauczania, który ma niewielkie możliwości adaptowania się do zmian zachodzących w szkole i społeczeństwie.

Powyższe podejście, podobnie jak i poprzednie, niezwykle mocno podkreśla rolę praktyki w przygotowaniu pedagogicznym i jest w tym zgodne z aktualnymi sygnałami ze strony zarówno przedstawicieli administracji oświatowej, studentów pedagogiki, przedstawicieli ministerstw (MEN i MNiSW), jak też niektórych pedagogów.

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że podejście aplikacyjne wyznacza działalność praktyczną polegającą na adaptowaniu wyników prac naukowych pedagogów oraz poszukiwaniu technicznego mistrzostwa w czynnościach rutynowo powtarzanych. W tak rozumianym przygotowaniu pedagogicznym dość łatwo zastąpić (pomylić?) wiedzę naukową, wiedzą pochodzącą z doświadczenia praktycznego, tym bardziej, że niejednokrotnie w publikacjach pedagogicznych trudno o ich rozróżnienie u wielu autorów,

jak i przez nich samych. W takich przypadkach raczej brak jest refleksji i świadomości dotyczącej różnych rodzajów wiedzy i jej funkcji. Dość często natomiast przedstawiciele tych podejść wskazują na konieczność ograniczenia niepotrzebnej, zbyt ogólnej i rozległej lub złej - ich zdaniem - teorii, wskazując właśnie na jej zawodność, słaby związek z czynnościami niezbędnymi w wykonywaniu tego zawodu. W ten sposób dość dobrze wpisują się - choć najczęściej nieświadomie - w grono zwolenników i realizatorów projektu edukacyjnego wyznaczonego przez homo oeconomicus' stają się zwolennikami i realizatorami edukacyjnego programu ekonomii korporacyjnej.

Wskazując na koncepcje jednostki wyznaczające projekty edukacyjne, należy przypomnieć i mocno podkreślić, że liberalną koncepcję homo politicus wyznaczały racjonalność i umocowana w niej moralność i wolność jako źródła emancypacji jednostkowej. Liberalowie klasyczni przyjmowali, że istotą i punktem docelowym wolności jednostkowej jest wolność polityczna, a wolność ekonomiczna była do niej kluczem. W tym ujęciu misją wyznaczoną pedagogice i edukacji było wspieranie indywidualnego wysiłku wydobywania własnej autonomii oraz postulat aktywizowania jednostkowego zaangażowania w kreowanie nowej rzeczywistości¹⁸. Jednak burzliwe przemiany nowożytnej koncepcji podmiotu, szczególnie wyznaczone przez wojny światowe i systemy totalitarne, spowodowały istotną rewizję założeń tej koncepcji, jak też edukacyjnych planów kształcenia. Jak to określiła M. Lewartowska-Zychowicz - „Liberałom neoklasycznym nie pozostało zatem nic innego, jak, nawiązując do tradycji brytyjskiej, 'zwrócić' jednostce jej konkretność, uwolnić od zobowiązań natury politycznej i pozwolić jej zająć się własną małą egzystencją, chronioną przez prawne gwarancje niezależności”²⁰. Ponadto ustabilizowane w drugiej połowie XX wieku systemy demokratyczne legitymizowały „projekt zagospodarowania otoczonej zabezpieczeniami prawnymi wolności prywatnymi treściami. W jego kontekście pedagogiczna idea emancypacji zaczęła ulegać atrofii, a praktykowanie wolności zaczęto odnosić głównie do sfery prywatnej zapobiegliwości, opisywanej przez logikę skutecznego działania”²¹. W tych warunkach rozwijająca się doktryna neoliberalna podważyła w zasadniczy sposób klasyczno-liberalną koncepcję jednostki, która była podstawowym źródłem powstania dyskursu emancypacji, stanowiącego jednostkę jako autora swojego losu, jako wolną i samodzielną osobę. Nowa

koncepcja - na drodze wymuszeń i uwodzenia - prowadziła wprost do konstruowania tożsamości funkcjonalnej wobec zastanego porządku.

W warunkach polskich, w okresie po 1989 roku to właśnie doktryna neoliberalna wyznaczała kierunki zmian w naszej edukacji. Jej niekontrolowane i rozszerzające się w niezwykle szybkim tempie panowanie w naszym życiu społecznym, a w tym także w obszarze edukacji na każdym jej szczeblu, spowodowane zostało specyficzną sytuacją polityczną, społeczną, moralną społeczeństwa. Sytuację tę charakteryzowały przede wszystkim: radość z dopiero co odzyskanej wolności, niezwykle wielka chęć bycia takim samym społeczeństwem jak inne dojrzałe społeczeństwa demokratyczne, jak też potrzeba szybkiego nadrobienia opóźnień we wszystkich dziedzinach, szczególnie w sferze własności prywatnej oraz równie wielka niecierpliwość w każdym zakresie. Te i inne cechy naszej sytuacji w okresie przemian stworzyły niezwykle podatny grunt dla rozwiązań - jak się wydawało - dobrych i sprawdzonych przez inne społeczeństwa.

...W kształceniu pedagogicznym - co należy podkreślić - założenia neoliberalizmu nawet nie musiały wchodzić na zasadzie wymuszania ani zbyt wyrafinowanego uwodzenia, bowiem potwierdzały i umacniały dotychczas przyjmowane rozwiązania i sposoby myślenia o tej edukacji, ukształtowane i mocno zakorzenione w mentalności zarówno pedagogów, jak i kandydatów do zawodu oraz administratorów....w rezultacie zadekretowanej konsultacji z pracodawcami, rozwija się orientacja na doraźne interesy, wąskie kwalifikacje, wdrażanie do posłuszeństwa i dyspozycyjności. Taka orientacja w edukacji akademickiej czyni z uczelni środowisko, któremu jest bliżej do fabryki produkującej gotowe, atestowane dyplomami wytwory, aniżeli do miejsca rozwijania osoby i świadomego wdrażania zmiany społecznej i kształtowania społeczeństwa obywatelskiego".

...Także w projektowaniu zmian w kształceniu pedagogicznym główną ideą uczyniono przede wszystkim praktyczne przygotowanie do zawodu nauczyciela i pedagoga i oczywiście przygotowanie w wąskich, „rynkowo określonych” dokładanych efektów kształcenia pedagogicznego, przyjętych w KRK, wskazuje, że są one zestawem dyspozycji wymaganych w warunkach dzisiejszych, a nie w przyszłości i mogą jedynie podtrzymać sprawności adaptacyjne do tego, co jest obecnie. Przy czym nie jest to nic złego wobec takich właśnie oczekiwań pracodawców, którzy oczekują „produktu gotowego do użycia”, niewymagającego nawet „wstrząśnięcia przed użyciem”...

W zreformowanym kształceniu pedagogicznym podtrzymano przeświadczenie, że zawód ten wymaga głównie konkretnych umiejętności (tzw. umiejętności kluczowych) kształtowania ludzi określonej jakości wyznaczonej standardami kształcenia oraz określonymi metodami i technikami. Przypomnijmy, że ową jakość w warunkach kultury neoliberalnej wyznaczają uruchamiane przez korporacje „mechanizmy przerabiania ludzi w obiekty o trzech twarzach:

- w nierefleksyjnych, ale wydajnych producentów;
- w nienasyconych konsumentów (przy czym spożycie ma większe znaczenie niż produkcja);
- w ludzkie 'odpady' kwalifikujące się 'na przemiał' z powodu ich niezdolności do uczestnictwa w zintensyfikowanym ruchu wytwarzania - konsumowania, jako ruchu napędzającym obroty i stanowiącym faktyczne źródło pomnażania korporacyjnych zysków".

Studenci pedagogiki i nauczyciele, jak też nauczyciele akademicy (uczestniczący w praktyce edukacyjnej wyznaczonej ich oczekiwaniami, w dużym stopniu spójnymi z oczekiwaniami pracodawców) pogłębiają i umacniają się w swoim przeświadczeniu, że taka sytuacja jest dobra, a przede wszystkim naturalna i oczywista wobec wymagań sytuacji ekonomicznej, społecznej i kulturowej, w której żyją.

Barbara Grajdura

Potrzeba wartości a program kształcenia pedagogów w uczelni niepublicznej

Słowa kluczowe: edukacja aksjologiczna, wartości etyczne, wychowanie, nauczyciel-mistrz

Streszczenie: Rola wartości w kształceniu przyszłych nauczycieli nie była do tej pory należycie doceniana zarówno w polskiej edukacji, jak również w innych krajach Europy. Wartości często pozostawały poza obszarem zainteresowań teorii kształcenia. Jednak o ich znaczeniu w teorii i praktyce świadczy nie tylko przekonanie „że pedagogika, a w tym także dydaktyka pozbawiona wartości nie jest możliwa”. Również współczesne liczne rozważania pedagogów i badania wskazują na potrzebę edukacji aksjologicznej nauczycieli, nade wszystko w kontekście jutra, bowiem edukacja zakorzeniona w przeszłości czerpie także obficie z teraźniejszości i ukierunkowana jest na nadchodzące jutro, a odpowiedzialne myślenie o jutrze nie może pomijać aksjologicznych podstaw edukacji.

...Wskazując na potrzebę aksjologii na studiach pedagogicznych, nie sposób pominąć w tej kwestii stanowisk znakomitych polskich pedagogów...

...Rola wartości w kształceniu przyszłych nauczycieli nie była należycie doceniana zarówno w polskiej edukacji, jak również w innych krajach Europy. Wartości często pozostawały poza obszarem zainteresowań teorii kształcenia...

...Zdaniem B. Suchodolskiego wychowanie pozostaje jednym z głównych czynników kształtowania ludzi, czyli budowania przyszłości, gdyż odpowiedzialne myślenie o jutrze nie może pomijać aksjologicznych podstaw edukacji. W kontekście tych stwierdzeń ogląd problematyki kształcenia przyszłych nauczycieli w polskiej rzeczywistości jawi się jako kontrowersyjny, ponieważ dalej panuje w niej wszechwładnie kult kształcenia akademickiego, gdzie sprawdzianem zawodowych kompetencji są zaliczenia i zdane egzaminy, niekoniecznie potwierdzające odpowiednie do oczekiwanych walory moralne nauczyciela - a w rzeczywistości dyplom akademicki otwiera wszystkie drogi nauczycielskiej kariery....

...Zatem jak kształcić nauczycieli, aby w pełni przygotować ich do podejmowania wyzwań zgodnie z przeświadczeniem, że „przyszłość narodu zależy od charakteru młodego pokolenia”? Odpowiedzi na to pytanie poszukiwał m.in. H. Muszyński, dokonując przy tym analitycznego oglądu współczesnego kształcenia nauczycieli w ramach szkolnictwa wyższego w Polsce. Zakładając, że zawód nauczyciela wymaga nie tylko znawstwa (wiedzy), ale przede wszystkim mistrzostwa, gdyż to, co dzieje się we współczesnej szkole generuje zapotrzebowanie na kompetencje umiejętnościowe *nauczyciela*, przygotowanie do tego zawodu winno przebiegać nie tylko w drodze pomnażania wiedzy, ale nade wszystko umiejętności zdobywanych pod okiem mistrza. Wpierw jednak student pedagogiki winien otrzymać *najdoskonalszy wzór określonych czynności*, gdzie jedyną drogą przekazywania owych umiejętności jest dostarczanie wzorów i skłanianie do ich naśladowania...

...Prawdziwy mistrz w tym zawodzie nie jest li tylko pośrednikiem między wiedzą i uczniem, lecz podmiotem odpowiedzialnie wychowującym m.in. swoją osobowością i zaangażowaniem...

...Skupiając belferską uwagę na triadzie wartości, zapytano studentów pedagogiki Wydziału Nauk Stosowanych Małopolskiej Szkoły Wyższej w Tarnowie o definicję dobra jako wartości. Oto kilka z nich: „dobro to działanie bezinteresowne na rzecz innych”, „wartość, którą bezwarunkowo należy kierować się w swoim życiu”, „coś, co można dać innym i przez to ich uszczęśliwić”, „dobre wychowanie”. Uogólniając owe definicje, można przyjąć, że dobro jako wartość w interpretacji studentów pedagogiki tej uczelni, to działanie na rzecz drugiego człowieka, wygenerowane przez dobre wychowanie...

Potrzebę nauki o wartościach na pedagogicznych studiach licencjackich argumentowali następująco:

- „pedagog sam musi być skarbnicą wartości”
- „musi zweryfikować swój świat wartości i wzmocnić swój kręgosłup moralny”;
- „dojrzeć do człowieczeństwa”;
- „uporządkować i poznać psychologię ich rozwijania”;
- „pedagog sam musi żyć wartościami, wartościowo i dla wartości”;
- „przygotować się do kompetentnego wychowywania innych”;
- „umieć pomóc skrzywionym moralnie”;
- „umiejętnie zaszczebiać je w innych”;
- „w przyszłości pomagać rodzicom w wychowaniu”;
- „bo zmusza do zastanowienia i w efekcie do działania w imię dobra”;
- „chroni przed samolubstwem”;
- „pozwala zweryfikować swoje podejście do życia i zawodu”;
- „przygotować studentów do pracy”;
- „aby podjąć dyskusje o wartościach”;
- „odbudować autorytet pedagoga”;
- „pokazuje odpowiedzialność z innej strony”;
- „umożliwia analizę roli pedagoga w życiu innych ludzi”;
- „daje odpowiedź na pytanie o sens życia”;
- „kształtuje nasze charaktery”;
- „umożliwia dyskusję w zakresie mieć czy być”;
- „pozwala na poprawną ocenę (diagnozę) świata wartości wychowanków”;
- „by stawić czoła złu”;
- „pomóc błądzącym w odnalezieniu właściwej drogi”;
- „przygotować do szukania dialogu i kompromisu”.

„Kodeks Etyki Studenta Małopolskiej Szkoły Wyższej”

My, studenci Małopolskiej Szkoły Wyższej, mając na uwadze doniosły wpływ nauki na jakość ludzkiego życia, jesteśmy przekonani, że czerpanie z jej zasobów poszerza nasze możliwości życiowe, rozwija osobowość i doskonali w samokształceniu. Kodeks ten jest dowodem poczucia odpowiedzialności za dobre przygotowanie do wybranych zawodów i ciągłą troskę o własny rozwój i dobro społeczne.

Będąc wiernymi naszym powinnościom akademickim i społecznym, a także w trosce o dobre imię studenta, zobowiązujemy się do przestrzegania zasad etycznych i stosowania się do najwyższych standardów akademickich oraz deklarujemy, iż będziemy:

§ 1

1. Kierować się fundamentalnymi zasadami moralnymi i etycznymi, będącymi podporą cywilizacji, w której funkcjonujemy.
2. Zawsze przestrzegać obowiązującego prawa w Uczelni, a także życiu społecznym.

§2

1. Nieustannie dążyć do samodoskonalenia.
2. Wspierać studentów w ich dążeniu do poszerzania wiedzy i umiejętności.
3. Zdobytą wiedzę wykorzystywać dla dobra obywateli i Rzeczypospolitej Polskiej.

§3

Postępować zgodnie z treścią złożonego przez nas ślubowania, w szczególności:

1. Wytrwale dążyć do zdobywania wiedzy i rozwoju własnej osobowości.

2. Szanować prawa i zwyczaje akademickie.
3. Dbać o godność i honor studenta.

§4

Uczciwie i rzetelnie wywiązywać się z obowiązków studenckich, określonych w Regulaminie studiów.

§5

Korzystać z wolności słowa z poszanowaniem zasad rzetelnej i merytorycznej dyskusji, z poszanowaniem godności drugiego człowieka i jego prawa do odmiennego zdania.

§6

Postępować według zasad zapewniających dobro wspólnoty akademickiej, dbać o dobre imię i pozytywny wizerunek Uczelni oraz szanować jej tradycje.

§7

1. Szanować godność wszystkich członków społeczności akademickiej.
2. Odnosić się do pracowników Uczelni z należnym im szacunkiem.
3. Chętnie służyć pomocą innym.
4. W swoim działaniu kierować się dobrem, uczciwością i sprawiedliwością.
5. Przeciwdziałać negatywnym zjawiskom patologicznym w Uczelni (narkotyki, alkohol, wandalizm).
6. Szanować prawa autorskie i przestrzegać w tym zakresie zasady uczciwości.

§8

Współdziałać na rzecz krzewienia i upowszechniania niniejszego Kodeksu wśród studentów oraz innych członków społeczności akademickiej Uczelni".

Przyjęciu owego Kodeksu przez studentów Małopolskiej Szkoły Wyższej towarzyszyła uroczysta aura. Było to święto uczelni. Także w tym dniu studenci pedagogiki specjalnej wskazywali na imperatyw zawarty w słowach Marii Grzegorzewskiej, który brzmi: „prawdziwe życie i głęboko ludzkie wyraża się w tworzeniu i rozprzestrzenianiu piękna, w pięknie budowania i osiągania rzeczy trudnych, w pięknie krzewienia dobroci, przyjaźni, wreszcie w pięknie prostowania ludzi - dosłownie i w przenośni - przytłumionych, ugiętych pod ciężarem kalectwa, krzywdy czy niepowodzeń". Ma on swoje miejsce nie tylko w pamięci studentów, również zamieszczony został w widocznym miejscu uczelni i przypomina o istocie człowieczeństwa.

Zaś studenci pedagogiki na nowo przeżywali sentencję: homo sacra res homini - „człowiek jest rzeczą świętą dla drugiego człowieka"! „Żywa pamięć tej sentencji Seneki sprawi, zaręczam, iż na tym świecie uda się tobie Żaku zmniejszyć nieco rozmiar zła. W Was nasza nadzieja!" - brzmiały słowa rektor Małopolskiej Szkoły Wyższej...

...Studentom kosmologii dedykowano słowa Stanisława Brzozowskiego „to, co człowiek czyni, musi uważać za swoją odpowiedzialność, musi przyjmować odpowiedzialność za wszystko, w czym bierze udział, do czego przyczynia się całym życiem swoim, gdyż inaczej demoralizuje sam siebie i sieje zgorzenie innym", które w optyce nie tylko przyszłego kosmologa, ale także pedagoga nabierają szerszego wymiaru i jeszcze głębszego znaczenia.

Istnieje potrzeba aksjologii na studiach pedagogicznych - tak twierdzą mistrzowie, m.in. profesorowie K. Denek, K. Duraj-Nowakowa, H. Muszyński i inni. Tę potrzebę dostrzegają także studenci pedagogiki i społeczność akademicka. Inni traktują ją jako truizm. Jednak niewątpliwie konieczna staje się w perspektywie jutra odpowiedzialna debata społeczna nad wartościami związanymi z życiem całego społeczeństwa, kraju ale i regionu, także grup społecznych i zawodowych, w tym pedagogów, bo wszechpanujący chaos wartości,

dewaluacja autorytetów, deptanie sacrum, pogarda i smog w triadzie wartości to SOS dla cywilizacji XXI wieku...

Część IV Doskonalenie zawodowe nauczycieli i nauczycieli akademickich

Jolanta Szempruch

(dr hab.; Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie.)

Kierunki zmian w doskonaleniu zawodowym nauczycieli

Słowa kluczowe: nauczyciel, doskonalenie zawodowe, system doskonalenia zawodowego nauczycieli, zmiany w systemie doskonalenia zawodowego nauczycieli, roczny plan wspomagania szkoły, sieci współpracy i samokształcenia

Streszczenie: W rozdziale ukazana jest problematyka doskonalenia zawodowego nauczycieli i przedstawione tendencje zmian w tym doskonaleniu. Autorka analizuje istotę, cele, funkcje i formy doskonalenia zawodowego. Charakteryzuje zadania systemu doskonalenia oraz przedstawia dane dotyczące kadry realizującej to doskonalenie. Prezentuje obszary doskonalenia podejmowane przez nauczycieli oraz mocne i słabe strony systemu doskonalenia. Na tym tle ukazuje kierunki zmian dotyczące wspomagania szkół i doskonalenia nauczycieli poprzez wdrożenie dwóch nowatorskich form działań rozwojowych: rocznego planu wspomagania szkoły oraz sieci współpracy i samokształcenia.

...Zainteresowanie problematyką doskonalenia nauczycieli wzrosło szczególnie w czasach reformowania systemu edukacji oraz nasilających się zmian społeczno-kulturowych i edukacyjnych. Oczekuje się, by system doskonalenia zawodowego nauczycieli sprostał wyzwaniom współczesnej i przyszłej edukacji i szkoły, wymaganiom społeczeństwa wiedzy i zmianom w zakresie kwalifikacji nauczycieli. W obecnym systemie edukacji kształcenie zawodowe, dalsze doskonalenie, samokształcenie oraz rozwój indywidualny i społeczny stanowią łączną płaszczyznę profesjonalizacji i rozwoju osobistego nauczyciela. Coraz częściej w zadaniach doskonalenia zawodowego nauczycieli szczególnie eksponuje się te, które mają ułatwić sprawne funkcjonowanie w zmieniającym się świecie i edukacji. Nauczyciele mają pomóc osobom uczącym się w zrozumieniu świata i opanowaniu umiejętności sprawnego i odpowiedzialnego funkcjonowania w tym świecie. Ponieważ jakość edukacji zależy od jakości nauczyciela, zatem ważne staje się nie tylko jego kształcenie, ale też doskonalenie profesjonalne i osobiste...

...Doskonalenie zawodowe nauczycieli definiowane jest jako podwyższanie kwalifikacji pracowniczych niezbędnych do spełniania zadań zawodowych. Traktuje się je również jako kontynuację kształcenia i doksztalcenia oraz uczestnictwo w procesie kształcenia ustawicznego, oznaczającego ciąg wzajemnie ze sobą połączonych działań, w którym istnieje wewnętrzna spójność i logika...

...W zmieniającym się doskonaleniu nauczycieli modyfikacji ulegają formy tego doskonalenia, zmierzające w kierunku dominacji uczenia się zespołowego, takiego jak: wzajemna obserwacja, wizyty studyjne, dyskusje profesjonalne, benchmarking, wymiana doświadczeń, coaching, przykłady dobrej praktyki, mentoring, wspólne warsztaty, wspólne projekty, badania w działaniu itp...

...Budowa nowego systemu wspomagania szkół i doskonalenia nauczycieli polega na systemie wsparcia poprzez wdrożenie dwóch nowatorskich form działań rozwojowych: rocznego planu wspomagania szkoły oraz sieci współpracy i samokształcenia. Głównym zadaniem stojącym przed organizatorem wspomagania staje się inicjowanie, wdrażanie i monitorowanie projektu rozwojowego, czyli rocznego planu wspomagania szkoły w określonym aspekcie jej działalności. W celu doprecyzowania rocznego planu wspomagania dyrektor szkoły powołuje zespół wewnątrzszkolny, którego prace koordynowane są przez zewnętrznego konsultanta - szkolnego organizatora rozwoju edukacji (SORE)...

...W sferze doskonalenia zawodowego nauczycieli oraz ich rozwoju indywidualnego i społecznego potrzebne jest wychodzenie naprzeciw nowym potrzebom zawodowym i egzystencjalnym. Ważne jest rozwijanie ich aktywności i autonomii, antycypowanie nowych ról i zachowań w warunkach uspołecznienia szkoły. Doskonalenie zawodowe pomaga nauczycielowi w rozwoju samodzielności działania i poznawania, współpracy z innymi nauczycielami i partnerami procesów edukacyjnych (uczniowie, rodzice, środowisko lokalne), rozumieniu siebie i kierowaniu własnym rozwojem w szerokim kontekście społecznym...

...Nowe myślenie o doskonaleniu nauczycieli łączy się z uznaniem ich indywidualności, wrażliwości i otwartości na współpracę, a także z rozwojem ich postaw twórczych i profesjonalizmu. Ważne jest, by w nowej organizacji doskonalenia zawodowego nie została zagubiona autonomia nauczycieli...

Julia Mianecka

(dr; Szkoła Wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku)

Aktywizacja edukacyjna współczesnego nauczyciela

Słowa kluczowe: kompetencje, aktywizacja edukacyjna, twórczość, kształcenie nauczycieli

Wstęp: Rozdział poświęcono zagadnieniom aktywizacji edukacyjnej nauczycieli w warunkach szybkich zmian zachodzących we współczesnym świecie. Autorka zwraca uwagę na potrzebę oraz specyfikę permanentnego rozwoju nauczyciela. Współczesność postawiła nauczyciela przed koniecznością przeobrażenia swojej aktywności, wymaga od niego stałej aktywizacji edukacyjnej w kierunku twórczości pedagogicznej, która powinna być świadoma, połączona ze zrozumieniem znaczenia podejmowanych innowacji.

...Reforma edukacji w Polsce postawiła przed nauczycielem wymóg permanentnego i stałego podnoszenia kwalifikacji zawodowych, zarówno w sferze wiedzy i umiejętności specjalistycznych, jak i metodyczno-dydaktycznych, a także kształtowania oraz rozwijania kompetencji niezbędnych do wykonywania zawodu.

Wspomniane wymagania wobec nauczycieli zostały sformalizowane we wprowadzonym przez Ministerstwo Edukacji Narodowej systemie kwalifikacji zawodowych oraz ścieżce awansu zawodowego, zależnej od form oraz stopnia rozwoju zawodowego. Rozwój zawodowy nauczyciela pozostaje w ścisłym związku z jego uczestnictwem w różnych kursach, konferencjach, warsztatach, studiach podyplomowych oraz zależy od dokumentowania własnego doksztalcenia i doskonalenia, przy czym każda z form posiada różną rangę oraz określoną „wartość”. Sytuacja permanentnych zmian w zakresie wymagań stawianych nauczycielom oraz wprowadzenie nowych standardów kształcenia przygotowującego do wykonania zawodu skłania do głębszych refleksji nad kształceniem nauczycieli oraz ich funkcjonowaniem we współczesnym świecie. Szybkie przemiany zachodzące obecnie oraz potrzeba realizacji zmian przez nauczycieli w podstawach programowych stwarzają

konieczność ciągłego aktualizowania wiedzy. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż niezbędna jest aktualizacja wiedzy nie tyle akademickiej, lecz praktycznej, stosowanej do potrzeb codziennego funkcjonowania w społeczeństwie opartym na rozwoju nowych technologii. Nikt dzisiaj, nawet młody człowiek, nie może spodziewać się, że ukształtuje podczas studiów podstawowe kompetencje, zdobędzie wystarczające na całe życie kwalifikacje...

...Tematem rozważań jest aktywizacja edukacyjna nauczyciela w społeczeństwie opartym na innowacjach...

Karolina Zatoń

(Akademia Wychowania Fizycznego we Wrocławiu)

Problem samooceny nauczycieli akademickich

Słowa kluczowe: samoocena, ewaluacja, informacja zwrotna, nauczyciel akademicki, student

Streszczenie: Podjęty w rozdziale problem wskazuje na etap poprawy jakości kształcenia, polegający na poprawie wzajemnych relacji między studentem i nauczycielem akademickim. Istota tych relacji polegać powinna na zrozumieniu oczekiwań i uświadomieniu wrażliwości obu stron. Nie powinno to być domeną studentów czy nauczycieli, lecz obu tych społeczności razem. Praca nauczyciela akademickiego bez informacji (oceny) zwrotnej od studenta jest trudna lub wręcz nieefektywna. Skuteczność pedagogiczna to konkretny, najlepiej poparty badaniami empirycznymi, wymiar, którego celem jest możliwie wszechstronna informacja o skutkach! Student (odbiorca) powinien czuć potrzebę wskazania nauczycielowi krytycznych uwag o efektach jego pracy. Odbiorca (student) jest ważnym źródłem informacji zwrotnej. Zmiany w jego pojmowaniu rzeczywistości są tego dokumentem, on sam zaś - oceniając w sposób dojrzały ich efektywność - staje się niezbędnym źródłem poprawy metod, form i nauczanych treści. „Wysłuchanie” się więc w ten głos jest prawdopodobnie niezbędnym elementem samodoskonalenia. Bez niego nauczyciel (akademicki) pozostaje zdany na przypadek, który rzadko bywa elementem trwałego sukcesu (uznania).

...Nowym w Polsce, lecz ugruntowanym w świecie, jest problem ciągłego doskonalenia relacji pomiędzy uczącym się i nauczającym w rozległym procesie dydaktycznym. Rola i stanowisko nauczyciela akademickiego są niewątpliwie związane z istotą misji uniwersytetu. K. Denek traktuje uniwersytet „jako wspólnotę {universitas) nauczycieli akademickich i studentów, których aktywność skierowana jest na: kształcenie pracowników naukowo-badawczych oraz wysoko kwalifikowanych kadr dla kultury, edukacji, sektorów, sfer, działów, gałęzi gospodarki narodowej, podejmowanie ważnych społecznie, interesujących poznawczo i istotnych utylitarnie problemów, tak, aby rozwiązać je w twórczych i nowocześnie prowadzonych badaniach naukowych”. Uznaje też, że „uosabia on wszystkie szkoły wyższe, bez względu na ich nazwę i statut” choć niektóre z nich trywializują lub zniekształcają tę ideę...

...Rzeczywistość, choć wieloznaczna, tej misji jest krystaliczną całością celów istnienia szkół wyższych. By jeden z nich - kształcenie - stał się nadrzędnym, należy podjąć wszelkie możliwe środki skłaniające do aktywności akademickich nauczycieli i studentów. Według K. Denka, „opiera się ono na skutecznym dialogu uczestników akademickiego procesu kształcenia i wychowania; wzajemnym partnerstwie i podmiotowości; poszanowaniu godności, autorytetu i etosu; wzmacnianiu wiary we własne siły studentów i ich możliwości poznawcze; sprzyjaniu rozwojowi kreatywnej postawy; stawianiu transgresyjnych wymagań z zakresu wiedzy”. Te

ideowe wskazania (sugestie) wymagają jednak podjęcia próby poważnego przeistoczenia sensu akademickiej edukacji z niemal powszechnej - zawodowej - na właśnie uniwersytecką, czyli uniwersalną - perspektywiczną! ...

Część V. Kapitał ludzki a edukacja jutra. Aktualne i perspektywiczne problemy

Zofia Remiszewska

(dr; Uniwersytet Opolski)

Droga satysfakcji, „na własną rękę”

Słowa kluczowe: młodzież, przyszłość, edukacja, innowacja, kreatywność, wykształcenie

Streszczenie: Współczesny świat oczekuje od nas rozwiniętej wyobraźni i kreatywności, a tradycyjna edukacja nie przygotowuje absolwentów do rozwijania ducha przedsiębiorczości, do pracy na własny rachunek. Nietrwałość zatrudnienia w nadchodzącej cywilizacji wiedzy może być nieuchronna w związku z obserwowanym na całym świecie megatrendem dematerializacji pracy i zmiany tradycyjnych zawodów, chodzi tu też o względną trwałość pracy. Młodzi mają dyplomy w kieszeni i zarazem nie są pewni swoich przyszłych losów, które nie rysują się zbyt optymistycznie. Może warto myśleć kreatywnie i dzięki umiejętności wchodzenia w obszary nieznanego wziąć życie we własne ręce, zadbać o swoją przyszłość. Tak myślącej młodzieży nie potrzeba gwarancji dożywotniego zatrudnienia. Należy jedynie dać jej szansę edukacji, aby mogła rozwijać wyobraźnię i kreatywność.

...Młodzież ma dzisiaj takie możliwości, jakich my, dorośli, wcześniej nie mieliśmy. Może dążyć do osiągania własnych dalekosiężnych ambitnych celów albo wygodnie żyć pod „rodzicielskim kloszem”. Uważam, że młodzi powinni dobrze inwestować swój czas w naukę tego, co w ich ocenie może być przydatne w przyszłym życiu. Im wcześniej, tym lepiej. W latach osiemdziesiątych XX wieku ok. 5% polskiego społeczeństwa miało wyższe wykształcenie, w roku 2002 - 9,9%, a w roku 2011 - już 16,8%. Dawniej dyplom magistra posiadali nieliczni i wiązał się z nim prestiż i odpowiednio wysoki status społeczny. Dzisiaj studia wyższe są powszechne i samo posiadanie dyplomu ukończenia wyższej uczelni niczego nie gwarantuje, liczy się nie tylko wiedza, ale też umiejętności. Ważne jest, aby stale się uczyć przez całe swoje życie. Gwałtowny postęp naukowy, techniczny i cywilizacyjny powoduje, że wiedza zdobyta w trakcie formalnego procesu nauczania szybko się dezaktualizuje, trzeba ciągle się dokształcać, aby nadążyć za postępem, a rynek pracy stawia wysokie wymagania. Tradycyjna edukacja nie nadąża za zmianami technicznymi i cywilizacyjnymi, nie przygotowuje absolwentów do uczestnictwa w gospodarce opartej na wiedzy. Kto nie nadąża, ten wypada z rynku pracy. Liczą się ci, którzy obdarzeni są wyobraźnią, kreatywnością, nie boją się podejmowania innowacyjnych działań, a dzięki swojej przedsiębiorczości mogą na własną rękę realizować drogę zawodową pełną satysfakcji. Mimo to powszechny jest pogląd, że młodzi wykazują postawę pasywną, charakteryzuje ich konsumpcyjny styl życia. Młodzież ma (lub chce mieć) kwalifikacje, nie potrzebuje gwarancji dożywotniego zatrudnienia, a dzięki umiejętności wchodzenia w obszary nieznanego może wziąć życie we własne ręce, zadbać o swoją przyszłość. Myślę, że edukacja zawsze była ważna w życiu człowieka. We współczesnych realiach jeszcze większą zyskuje wartość i użyteczność...

...Analizując młode pokolenie, pokolenie „nowych - innych - twórczych”, można odwołać się do argumentów Janusza Czapińskiego; oto najważniejsze z nich:

- młodzi chcą się rozwijać, chcą ciągle podwyższać kompetencje, odczuwać satysfakcję z pracy; nie wystarczy, że praca jest w miarę dobrze płatna i sensowna, musi być przyjemna i rozwijająca; ma przebiegać od zadania do zadania;

- częściej zwalniają się z pracy, niż są zwalniani; aktywnie szukają lepszych miejsc (na bezrobociu są trzykrotnie krócej niż inni); po roku - dwóch odnajdują się w kulturze pracy zespołowej;

- są pokoleniem jakości w myśl zasady: dobra praca, zdrowe życie, silniejsze relacje; cnoty osobiste - tak; narzędzia kontroli społecznej - nie; są materialistami i zakupoholikami, ale „nie wypruwają sobie żył”, aby dostać podwyżkę; liczą się dla nich więzi niezinstytucjonalizowane;

- należą do świata cyfrowego; mają „chmurową”, a nie maszynową, wizję świata; nie są „obibokami”, nie wożą się na tej chmurze, przeciwnie - dobrze wiedzą, że trzeba zarabiać, ale chcą to czynić w sposób, który nie jest sprzeczny z ich poczuciem wartości, nie hamuje rozwoju, nie odbiera satysfakcji z życia; teraz na przykład masowo ruszyli robić doktoraty, albowiem zorientowali się, że stopa zwrotu z inwestycji w licencjat i magisterium dramatycznie spada, a z doktoratu - rośnie; kipią pomysłami, których nikt się nie spodziewa;

- rzadziej niż inni chodzą do kościoła; duża ich część w ogóle nie myśli o zakładaniu rodziny i posiadaniu dzieci; dla nich przyszłość jest tak niepewna, że coraz mniej z nich jest chętnych podjąć ryzyko narażenia na nią nowych istot; wydatki, obowiązki, ograniczenia, przerwa w karierze też się liczą, ale niepewność ma decydujące znaczenie; w zderzeniu z polską rzeczywistością czują, jak ich kreatywność ulega stłamszeniu; każda ekspresja naraża ich na brutalne oceny, odrzucenie jest bowiem typową polską reakcją na innowację.

...Wykształcenie stanowi swoiste koło zamachowe dla człowieka. Edukacja jest potężnym instrumentem inwestowania w kapitał ludzki, który wywiera istotny wpływ na rozwój społeczeństwa czy państwa. W literaturze przedmiotu można napotkać wiele...

...Tradycyjna edukacja nie nadąża za zmianami technicznymi i cywilizacyjnymi, przygotowuje absolwentów do uczestnictwa w gospodarce opartej na wiedzy, współczesny świat oczekuje od nas rozwiniętej wyobraźni i kreatywności. Należy dać szansę edukacji, aby ową wyobraźnię i kreatywność mogła rozwijać. Z przeprowadzonych przeze mnie badań wynika, że młodzi wykazują postawę pasywną, jedynie tych kilkanaście procent myślących kreatywnie, innowacyjne może doznać satysfakcji płynącej z życia na własną rękę. O tym, że warto myśleć kreatywnie przekonują się nie tylko ci, którzy zamierzają prowadzić własne przedsięwzięcia biznesowe, ale coraz częściej także ci, którzy uczestniczą w rekrutacjach do dużych korporacji międzynarodowych. Jeszcze do niedawna praca w korporacji kojarzyła się z modelem schematycznym. Obecnie coraz częściej duże korporacje (np. Google) przy rekrutacji nie oceniają osób według stopni na dyplomie, lecz po sposobie myślenia, a w problematycznych pytaniach, wbrew pozorom, wcale nie liczy się wskazanie dobrej odpowiedzi, lecz umiejętność tworzenia kreatywnych rozwiązań. Kreatywność u nich jest bardzo ważna, mówi się o niej też jako o „licencji na innowację”.

...Od edukacji oczekuje się pobudzania ciekawości, kreatywności, indywidualności i spontanicznej przedsiębiorczości. Cechy te są niezbędne dla funkcjonowania w gospodarkach opartych na wiedzy, więc zadaniem edukacji będzie odejście od rutyny. Owa wyobraźnia i kreatywność mogą być rozwijane, gdy stworzymy szansę dla idei podmiotowości w edukacji. Musimy być nastawieni na rewolucyjne zmiany dotyczące naszego istnienia, bo tkwi w nas ogromny potencjał intelektualny, który nie zawsze jest trafnie wykorzystywany". W naszych czasach liczą się ci, którzy obdarzeni są wyobraźnią, kreatywnością, nie boją się podejmowania innowacyjnych działań. Oni nie potrzebują gwarancji dożywotniego zatrudnienia, a dzięki

umiejętności wchodzenia w obszary nieznanego mogą poczuć satysfakcję z brania życia we własne ręce, aby zadbać o swoją przyszłość...

Katarzyna Klimkowska

(dr; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.)

Edukacja do sukcesu narzędziem rozwoju kapitału ludzkiego

Słowa kluczowe: edukacja do sukcesu, kapitał ludzki, edukacja akademicka, sukces, studenci
Streszczenie: Kapitał ludzki jest ważną kategorią w analizie potencjału rozwojowego społeczeństwa - zarówno pod względem ekonomicznym, jak też aksjologicznym, kulturowym, społecznym. Współcześnie szeroko dyskutowane są możliwości wzmacniania kapitału ludzkiego. Ważnym środkiem do tego prowadzącym jest szeroko rozumiana edukacja ustawiana człowiekowi, w tym kształcenie wyższe. Związki edukacji akademickiej i kapitału ludzkiego są nierozdzielne i wielopłaszczyznowe. W rozdziale dążono do ukazania, iż edukacja do sukcesu powinna stanowić immanentną cechę edukacji akademickiej, wpisując się zarówno w jej misję, jak i cele ...Kategoria kapitału jest współcześnie często stosowana do opisu różnorodnych zasobów tkwiących w jednostkach i zbiorowościach. Można wskazać kapitał intelektualny, ekonomiczny, kulturowy, ludzki, osobisty, społeczny itp. Pojęcie kapitału wywodzi się z obszaru nauk ekonomicznych. Najogólniej kapitał mogą stanowić zarówno materialne, jak i niematerialne wartości jednostek i zbiorowości, które charakteryzuje zdolność do samopomnażania się, co ma prowadzić do szeroko rozumianego rozwoju i zysków ekonomicznych. W perspektywie makroekonomicznej istotne są zbiorowości, grupy, populacje jako składowe kapitału społeczeństwa...

...Kapitał ludzki jest definiowany na różnym poziomie szczegółowości, różne też jego aspekty są akcentowane. W literaturze przedmiotu jako ujęcie węższe tej kategorii wskazuje się rozumienie kapitału ludzkiego jako jakościowego efektu inwestycji w oświatę, edukację. Zakłada się, że inwestycje w te sektory przyniosą zwielokrotnione zyski w postaci wiedzy, umiejętności i kompetencji absolwentów, których praca przeloży się na zarobki i usługi. Można zatem przyjąć, iż dla ekonomistów i polityków system edukacji, wraz z edukacją ustawiczną, we wszystkich jej formach i odmianach, stanowią narzędzia budowania kapitału ludzkiego, kapitału społecznego. Szerokie rozumienie kapitału ludzkiego wykracza poza inwestycje w oświatę i wykształcenie, włączając w obręb tego kapitału również inne inwestycje ukierunkowane „na poprawę cech jakościowych zasobów ludzkich, tj. inwestycje w zdrowie, ochronę środowiska, w kulturę...

Józefa Lenart

(dr; Uniwersytet Rzeszowski.)

Niewydolność poradnictwa zawodowego i jego skutki. Zapomniane doświadczenia z okresu Polski Ludowej

Słowa kluczowe: poradnictwo zawodowe, skutki braku poradnictwa zawodowego, lekceważenie znaczenia poradnictwa zawodowego, problemy absolwentów gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych

Streszczenie: Poradnictwo zawodowe jest wciąż lekceważonym, zarówno przez praktyków, jak i przez władze oświatowe, obszarem pracy wychowawczej szkoły. Dysponujemy obecnie bogatą podstawą prawną i merytoryczną dla tego typu oddziaływań, jednakże w środowisku szkolnym nie są one realizowane. Dużą winę za tę sytuację ponosi Ministerstwo Edukacji Narodowej,

które, poza wydawaniem kolejnych rozporządzeń, nie stwarza szkołom możliwości realizacji tej ważnej w dzisiejszych czasach problematyki. Brak poradnictwa zawodowego w szkołach powoduje, że uczniowie nie posiadają odpowiedniej wiedzy, aby podjąć właściwe decyzje edukacyjno-zawodowe, jak również brakuje im umiejętności, bez których nie sposób obejść się na rynku pracy. Z podobną sytuacją braku poradnictwa zawodowego w szkołach mieliśmy do czynienia w okresie Polski Ludowej, a przede wszystkim w latach 1948-1957. W efekcie pojawiło się wiele niekorzystnych zjawisk społecznych i gospodarczych (przypadkowe wybory szkoły średniej, obniżenie poziomu kształcenia w szkolnictwie zawodowym, drugoroczność, porzucanie szkoły i pracy, praca niezgodna z kwalifikacjami itd.). Zmusiło to władze do reaktywowania poradnictwa zawodowego w polskim systemie oświatowym.

...Poradnictwo zawodowe jest wciąż lekceważonym, zarówno przez praktyków, jak i przez władze oświatowe, obszarem pracy wychowawczej szkoły. Dysponujemy obecnie bogatą podstawą prawną i merytoryczną dla tego typu oddziaływań, jednakże w środowisku szkolnym nie są one realizowane. Warto się zastanowić, dlaczego tak się dzieje?

..Zdecydowanej odpowiedzi na to pytanie udziela każdy nauczyciel gimnazjum lub szkoły ponadgimnazjalnej, wskazując na przynajmniej kilka powodów tej sytuacji:

1. Brak właściwego nadzoru w tej kwestii (nierespektowanie przez dyrektorów szkół i inne władze oświatowe obowiązku tworzenia i realizowania w szkołach planów poradnictwa edukacyjno-zawodowego, tzw. Wewnątrzszkolnych Systemów Doradztwa Zawodowego).
2. Brak w szkołach doradców zawodowych. Władze oświatowe jedynie wyraziły zgodę na zatrudnianie w szkołach doradców zawodowych, ale w dalszym ciągu nie finansują tych etatów. W roku szkolnym 2010/2011 na 7,3 tys. gimnazjów i 7 tys. szkół ponadgimnazjalnych, jedynie w 1,1 tys. szkół ponadpodstawowych zatrudniano doradcę zawodowego (ok. 8 doradców na 100 szkół).
3. Zwolnienie pedagogów szkolnych z obowiązku realizacji doradztwa zawodowego. W „Rozporządzeniu MEN z dnia 17 listopada 2010 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach” wyeliminowano jedno z ważnych zadań pedagogów szkolnych, tj. „planowanie i koordynowanie zadań realizowanych przez szkołę na rzecz uczniów, rodziców i nauczycieli w zakresie wyboru przez uczniów kierunku kształcenia i zawodu, w przypadku, gdy w szkole nie jest zatrudniony doradca zawodowy”.
4. Brak przygotowania merytorycznego zarówno pedagogów szkolnych, jak i nauczycieli, którym dyrektor szkoły może zlecić koordynowanie i realizację poradnictwa edukacyjno-zawodowego.
5. Redukcja Szkolnych Ośrodków Kariery, które udzielały uczniom znacznego wsparcia w zakresie planowania kariery zawodowej.

...Z pewnością nie bez winy w tym zakresie jest Ministerstwo Edukacji Narodowej, które nie reprezentuje właściwego i dojrzałego podejścia do poradnictwa zawodowego. Niekiedy można odnieść wrażenie, że jego przedstawiciele nie rozumieją, jakie są zadania współczesnego poradnictwa zawodowego i jak wielkie znaczenie dla współczesnych absolwentów szkół ma ich właściwa realizacja. Wydaje się, że Ministerstwo Edukacji Narodowej zapomniało o wielu podpisanych dokumentach w tej sprawie, np. o „Rezolucji Rady Unii Europejskiej z 2004 r. o całościowym poradnictwie zawodowym”, zgodnie z którą „To szkoła powinna dać szansę młodzieży - przekazać jej wiedzę i umiejętności, bez której nie sposób dać sobie radę na rynku pracy” lub też o przyjętym w 2004 r. „Narodowym planie działań na rzecz dzieci”, w którym resort edukacji zobowiązał się do „promowania szkoły zorientowanej na doradztwo zawodowe, reagującej na zmiany na lokalnym, krajowym i europejskim rynku pracy”, a termin jego

realizacji określił na lata 2005-2006. Ponadto w „Strategii Państwa dla Młodzieży na lata 2003-2012” nakazano zapewnić uczniom w miejscu nauki informacje dotyczące edukacji i zawodu. Na lekceważenie przez resort edukacji potrzeb uczniów w tym zakresie wskazuje takie fakt scedowania tych niełatwych zadań na nauczycieli, którzy w trakcie studiów zazwyczaj nie uzyskują przygotowania do prowadzenia zajęć z doradztwa zawodowego. Nie czując się specjalistami w tym zakresie, po prostu tych zajęć nie realizują. Potwierdzają to wyniki badań Instytutu Badań Edukacyjnych, które wskazują, że w grupie 4 762 ankietowanych nauczycieli jedynie 4,4% prowadzi zajęcia z doradztwa”. Z pewnością sytuacja wyglądałaby inaczej, gdyby stworzono dla tych nauczycieli system bezpłatnych szkoleń (lub dofinansowanie szkoleń), jak również możliwości gratyfikacji finansowej za koordynowanie i realizację doradztwa w szkole...

Monika Lewandowska

(dr; Warszawski Uniwersytet Medyczny.)

Izabela Korabiewska

(dr; Warszawski Uniwersytet Medyczny)

Anna Obszyńska-Litwiniec

(mgr; Warszawski Uniwersytet Medyczny)

Witold Rongies

(dr; Warszawski Uniwersytet Medyczny)

Dariusz Białoszewski

(dr; Warszawski Uniwersytet Medyczny)

Poziom wiedzy studentów fizjoterapii na temat ergonomii pracy

Słowa kluczowe: ergonomia pracy, fizjoterapeuta, fizjoterapia, rehabilitacja, niepełnosprawność, choroba

Streszczenie: Wiedza na temat zasad ergonomii pracy stanowi ważny czynnik w zapobieganiu chorobom zawodowym. Studenci kierunku fizjoterapii posiadają wiedzę teoretyczną związaną z zasadami fizjoterapii, ale nie stosują jej podczas wykonywanej pracy z pacjentem. Prawdopodobnie przyczyn należy poszukiwać w niedostatecznie wyposażonych placówkach rehabilitacyjnych w urzędzenia ułatwiające pracę z niepełnosprawnym pacjentem oraz nie-normowany i często wydłużony czas pracy.

...Fizjoterapia jest integralną częścią procesu leczenia i zajmuje ważne miejsce w leczeniu. Fizjoterapię traktuje się jako odrębną dziedzinę medycyny, wywodzącą się z tych samych źródeł, co rehabilitacja medyczna. Zadaniem fizjoterapii jest wspomaganie i zwiększanie efektywności standardowych metod leczniczych. Metody fizjoterapeutyczne są w niektórych przypadkach alternatywą dla leczenia operacyjnego i farmakologicznego. Słowo fizjoterapia pochodzi z języka greckiego i powstało z połączenia słów „natura” (z gr. *physis*) i „opieka” (z gr. *therapeia*). Fizjoterapia zawiera w sobie metody lecznicze, które wykorzystują zjawisko reaktywności ludzkiego organizmu na bodźce. Ze względu na rodzaj bodźca, którym terapeuta oddziałuje na pacjenta, wyróżnia się następujące działy fizjoterapii:

- kinezyterapia, czyli leczenie bodźcem kinetycznym (ruchem);
- fizykoterapia, czyli stosowanie bodźców fizycznych sztucznie wytworzonych przez zaprojektowane do tego celu urządzenia;
- masaż leczniczy, czyli działanie bodźcem mechanicznym;

- balneoterapia i klimatoterapia, czyli wykorzystywanie bodźców występujących naturalnie w środowisku

Metody fizjoterapeutyczne mają pomóc w zlikwidowaniu negatywnych skutków procesu chorobowego oraz, o ile to możliwe, zapobiec nawrotom schorzenia. Działania fizjoterapeutyczne mają na celu zniesienie bólu, polepszenie sprawności wybranych narządów, działanie przeciwzapalne oraz zwiększenie siły mięśniowej, przywrócenie lub utrzymanie istniejącego zakresu ruchu w stawach, odtworzenie propriocepcji, pracę nad prawidłowymi stereotypami ruchowymi, przywrócenie właściwej elastyczności tkanek okołostawowych, stworzenie jak najlepszych warunków do regeneracji uszkodzonych struktur organizmu, uzyskanie jak największej sprawności funkcjonalnej, a w przypadku nieodwracalnych zmian kompensację utraconych funkcji. Fizjoterapia jest to zawód, w którym choroby przeciążeniowe są bardzo częste i występują także bóle dotyczące głównie kręgosłupa, ale mogą również obejmować stawy kończyn górnych. Podczas pracy fizjoterapeuty na każdym kroku występują sytuacje, które przy niewłaściwym wykonywaniu przeciążają kręgosłup i mogą być powodem dolegliwości bólowych, a nawet poważniejszych zmian zwyrodnieniowych. Ma to miejsce głównie podczas pracy z pacjentami większymi od fizjoterapeuty, gdy trzeba go przesadzić na wózek, zmienić pozycję w łóżku czy wykonywać ćwiczenia bierne. Z tego powodu wszyscy fizjoterapeuci powinni być przeszkoleni pod tym kątem, aby jak najdłużej mogli pracować i służyć innym. Na początek trzeba sobie jednak zdać sprawę z zagrożeń, jakie niesie wykonywanie pewnych czynności w niewłaściwy sposób, gdyż choroby przeciążeniowe często swoje objawy ujawniają dopiero po pewnym czasie. Dlatego wielu młodych fizjoterapeutów uważa, że wiedza dotycząca ergonomicznej pracy nie jest im potrzebna. Wielokrotne powtarzanie tych samych czynności może doprowadzić do utrwalenia się nawyku ruchowego, a dalsze ich powtarzanie w ten sam błędny sposób prowadzi do choroby przeciążeniowej. Często błędy popełniane przez fizjoterapeutów biorą się z niewiedzy czy braku odpowiedniego sprzętu (podnośnika, łóżek pacjentów bez regulacji wysokości), a dane przeciążenia wynikają nie tylko z dużych obciążeń, ale dodatkowo mogą być skutkiem częstych błędnie wykonywanych czynności nawet z małym obciążeniem lub długotrwałą statyczną pozycją. Może to spowodować powstanie przeciążeń powolnych. Na przykład wykonywanie zabiegów z fizykoterapii w pozycji siedzącej i pochylonej nad pacjentem znacznie przeciąża odcinek piersiowy, a także szyjny kręgosłupa...

...Głównym problemem są jednak czynności w pozycjach stojących. Ważna jest tutaj wielkość obciążenia, czas trwania czynności i częstotliwość, z jaką wykonujemy daną czynność. Poprzez daną pozycję obciążenia mogą się zwiększać lub zmniejszać, dlatego ważnym elementem jest dobór odpowiedniej pozycji, w której będzie pracował fizjoterapeuta. Kręgosłup zalicza się do dźwigni dwustronnych. W postawie stojącej ciężar tułowia, który jest głównym obciążeniem kręgow, jest równoważony napięciem mięśni prostowników grzbietu. Ramię działania siły mięśni jest stałe i wynosi około 5 cm, a ramię obciążenia łączące środek krążka międzykręgowego ze środkiem ciężkości tułowia może się zmieniać. W zależności od ułożenia kończyn górnych, głowy czy pochylecia tułowia zwiększa się ramię dźwigni, a to powoduje, że prostowniki grzbietu muszą wykonać większą pracę...

...Najczęstsze przyczyny urazów i chorób przeciążeniowych wydają się być związane z dużymi obciążeniami związanymi z pracą przy osobach dorosłych. W przypadkach, gdy pracuje się z dorosłą osobą, często nawet większą i cięższą czy nie współpracującą, fizjoterapeuta jest szczególnie narażony na zbyt duże obciążenia. Dlatego przy czynnościach, takich jak zmiana pozycji pacjenta, przemieszczanie go z łóżka na wózek, pionizacja fizjoterapeuta powinien wykonywać je w sposób jak najmniej obciążający kręgosłup. Dodatkowo ważne jest, że może wykonywać te czynności przy pomocy innej osoby lub z

użyciem na przykład podnośnika. Podczas ćwiczeń biernych błędem jest stanie na nieruchomych kończynach dolnych i wykonywanie ćwiczeń wyłącznie za pomocą kończyn górnych oraz przez zgięcie i rotację kręgosłupa. W przypadku takich ćwiczeń należy zastosować odpowiedni chwyt, który zapewni skrócenie ramienia dźwigni, a tym samym przeciążenia kręgosłupa, gdyż poprzez nieodpowiednią pozycję zmienia się układ dźwigni i muszą zostać użyte większe siły, aby zrównoważyć ten układ (mięśnie muszą wykonać większą pracę, aby utrzymać daną pozycję). Zwłaszcza, gdy fizjoterapeuta się pochyli do przodu obciążenia są bardzo niekorzystne. Dodatkowe obciążenie, jakim jest masa pacjenta, wielokrotnie zwiększa siły działające na kręgosłup. Podczas takich niewłaściwych pozycji większe jest działanie sił ściskających i ścinających na kręgosłup i sił rozciągających działających na mięśnie i więzadła. W przypadku, gdy fizjoterapeuta pochyla się nad pacjentem lub go podnosi, dochodzi do rozciągnięcia krótkich mięśni przykręgosłupowych oraz więzadeł. Ważne w tych przypadkach jest odpowiednie ułożenie pacjenta tak, aby ułatwić sobie pracę, na przykład przemieścić pacjenta bliżej siebie na łóżku. Osoby pracujące z małymi dziećmi też są narażone na znaczne przeciążenia. Podczas ćwiczeń z małymi dziećmi fizjoterapeuta musi dostosować swoje ciało do wielkości swojego pacjenta. Często wykonuje ćwiczenia w klęku, siedząc na podłodze czy trzymając dziecko na swoim ciele, czy pochylając się nad dzieckiem. Podczas takich ćwiczeń fizjoterapeuta angażuje prawie wszystkie swoje kończyny, ponieważ musi trzymać dziecko, asekurować je i wykonywać różne czynności fizjoterapeutyczne. Przez to względy ergonomiczne schodzą często na drugie miejsce, gdyż ważniejsze jest bezpieczeństwo dziecka oraz poprawne wykonanie ćwiczenia. W tym przypadku rodzaj terapii stosowanej i rodzaj pacjenta wymusza na fizjoterapeucie pozycję, w jakiej pracuje. Jednak brak doświadczenia i wiedzy z ergonomii dodatkowo pogarsza taką sytuację. W związku z powyższym w każdej sytuacji należy kontrolować swoją pozycję, aby nie doszło do utrwalenia błędnego wzorca, a w przyszłości nie stał się on nawykiem...

Część VI. Emigracja zarobkowa młodych Polaków i jej skutki

Ryszard Bera

(prof. dr hab.; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Plany emigracji zarobkowej młodzieży kończącej studia wyższe a ich nadzieja na sukces

Słowa kluczowe: studenci kończący studia, plany zawodowe, nadzieja na sukces

Streszczenie: W ogólnych planach życiowych młodzieży kończącej studia istotną rolę pełnią plany zawodowe, które często związane są z emigracją zarobkową. Towarzyszy im nadzieja na odniesienie sukcesu, ale i różne obawy czy plany te uda się zrealizować. W podjętych badaniach empirycznych wśród studentów Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej kończących w 2014 roku studia na kierunkach: administracja, biologia, geografia, ochrona środowiska, pedagogika i psychologia dążono do określenia ich planów związanych z emigracją zarobkową. Problem ten rozpatrywano w kontekście nadziei na sukces, rozumianej jako przekonanie o możliwości zrealizowania powziętego planu mimo przeszkód oraz spostrzegania siebie jako osoby zdolnej i zaradnej, potrafiącej znaleźć skuteczny sposób prowadzący do osiągnięcia obranego celu.

...Emigracja zarobkowa stanowi trwały element życia społecznego w globalizującym się świecie. Liczne badania wskazują, że jest ona istotną strategią aktywności zawodowej ludzi zamieszkujących w krajach o niższym poziomie rozwoju gospodarczego. Wyjazd do krajów rozwiniętych staje się dla nich szansą nie tylko lepszych zarobków, ale przede wszystkim

możliwości rozwoju i realizacji planów życiowych. Jak się okazuje, emigrują zarobkowo z Polski do krajów Unii Europejskiej nie tylko osoby lepiej wykształcone, ale przede wszystkim te, które nie obawiają się nowych wyzwań, chcą się sprawdzić, dysponują bogatymi zasobami osobistymi pozwalającymi efektywnie funkcjonować w nowej rzeczywistości społecznej. Swobodny przepływ osób, towarów i usług w Unii Europejskiej stwarza szanse realizacji swoich planów, zwłaszcza dla ludzi młodych, pragnących realizować swoje marzenia lepszego i bardziej dostatniego życia niż tego, którego doświadczają ich rodzice. Wszak nie sprawdził się sen polityków, że Polska stanie się „zieloną wyspą”. Tak jak każda ważna decyzja podejmowana w życiu człowieka, tak i emigracja zarobkowa obciążona jest określonym ryzykiem. Co prawda, zdecydowanie mniejszym niż w przeszłości, bo zawsze można wrócić, zmienić swoje plany życiowe. Jednak jest to często wyjazd w nieznaną; nowe miejsce wymaga przezwyciężenia oporów psychicznych i towarzyszących temu licznych obaw. *Wiąże się z tym konieczność poznania nowej kultury, zwyczajów, wzorów zachowań...*

...Uzyskane wyniki badań świadczą o trwałej tendencji występującej wśród osób kończących studia wyższe, wskazującej że poszukują one za granicą nie tylko zatrudnienia zapewniającego godziwą zapłatę za dobrze wykonaną pracę, ale i szans spełnienia się i wykorzystania potencjalnych możliwości własnego rozwoju. Tym samym poszukują lepszych warunków życia i przejmują pełną odpowiedzialność za własny rozwój oraz podejmują zabiegi o wysoką jakość życia w nowym środowisku społeczno-zawodowym. Emigracja zarobkowa staje się dla nich jedyną szansą życiową, której nie mają w kraju ze względu na trudną sytuację na rynku pracy (wysoka stopa bezrobocia, brak równych szans przy zatrudnieniu, relatywnie niskie płace, brak możliwości rozwoju, pozostawiająca wiele do życzenia kultura organizacji pracy itp.). Potwierdzeniem tej tezy jest zainteresowanie pracą za granicą wyrażane przez aż 29,7% studentów UMCS kończących edukację i jednoznaczna deklaracja połowy z nich o posiadaniu już sprecyzowanych planów wyjazdowych. Mamy więc do czynienia z utrzymującym się zjawiskiem „drenażu mózgów”. Jako że deklarowane powroty Polaków do kraju się nie potwierdzają, emigranci przyjęli strategię przetrwania nawet chwilowo trudnych sytuacji w miejscu ich pobytu. Wielu studentów zachęca do wyjazdu już zdobyte doświadczenie związane z pracą w czasie studiów zarówno w kraju, jak i za granicą. Stanowi ono ważny kapitał, będący przesłanką sukcesu zawodowego. Pocięszającym może być fakt, że tylko nieliczni badani studenci myślą o wyjeździe definitywnym. Tak więc ich powroty w trudnej do określenia przyszłości mogą mieć charakter modernizacyjny. Praktycznie nie ma studentów, którzy uznają, że w Polsce w sposób łatwy lub bardzo łatwy można znaleźć zadowalającą pracę. Natomiast wśród badanych studentów wyraźnie więcej jest optymistów, co do oceny możliwości znalezienia satysfakcjonującego zatrudnienia w krajach unijnych. Najczęściej w ich przekonaniu o znalezieniu pracy w kraju decydują znajomości, chociaż istotną rolę pełni też posiadane już doświadczenie zawodowe, znajomość języków czy też tzw. miękkie umiejętności typu: komunikatywność, kreatywność, elastyczność w działaniu, umiejętność adaptacji do nowego środowiska, samodzielność, umiejętność pracy w zespole, perspektywiczne myślenie. Z przykrością należy skonstatować, iż według badanych osób w znalezieniu pracy w małym stopniu liczy się fakt posiadania dyplomu renomowanej uczelni, a śladowy charakter ma znaczenie wyników osiągniętych w nauce podczas studiów. Trudno więc się dziwić, że studenci na ogół przywiązują tak małą wagę do ocen uzyskiwanych w czasie studiów, na czym cierpi ich jakość kształcenia.

...Mimo krytycznej oceny sytuacji na krajowym rynku pracy, aż 2/3 badanych studentów stojących u progu startu zawodowego wykazuje w mniejszym lub większym stopniu nadzieje na sukces. Jednak dominuje zdecydowanie małe lub co najwyżej przeciętne przekonanie o własnej skuteczności i wytrwałości w realizacji planów zawodowych...

Renata Franczak

(mgr; Uniwersytet Marii Skłodowskiej Curie w Lublinie)

Młodzi emigranci polscy o swoim zadowoleniu z życia

Słowa kluczowe: zadowolenie z życia, emigracja, Polacy w Wielkiej Brytanii

Streszczenie: W rozdziale przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych wśród młodych Polaków pracujących w Wielkiej Brytanii. Autorka badała zadowolenie z wybranych aspektów życia i przeprowadziła dziesięć wywiadów z Polakami przebywającymi za granicą. Z przytoczonych badań wynika, że młodzi Polacy w Wielkiej Brytanii są głównie zadowoleni z kontaktów z rodziną, znajomymi, przyjaciółmi, a także z możliwości zaspokajania własnych potrzeb. Źródłem niezadowolenia wśród polskich emigrantów jest m.in. charakter wykonywanej pracy i perspektywy na przyszłość.

...Otwarcie dla Polaków nowych rynków pracy po akcesji do Unii europejskiej znacznie poszerzyło repertuar możliwości dotyczący wyboru miejsca pracy i miejsca zamieszkania. Zmiany gospodarcze, polityczne oraz rozwój taniej i szybkiej komunikacji przyczyniły się do masowych wyjazdów, a decyzje o osiedleniu się w nowym kraju pojawiły się szczególnie wśród ludzi młodych. Wyniki ostatniego spisu ludności z 2011r., opublikowane przez GUS, potwierdzają wzrost liczby Polaków wyjeżdżających z Polski i wskazują, że w momencie spisu ponad dwa miliony Polaków przebywało poza granicami swego ojczystego kraju. W badaniach przeprowadzonych przez CBOS co siódmy dorosły Polak (14%) przyznawał się do tego, że po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej wyjeżdżał za granicę bądź tam pracuje, a ponad dwie trzecie ludności (69%) stwierdziło, że za granicą posiada kogoś bliskiego - członka rodziny lub kogoś z kręgu przyjaciół, znajomych. Początkowo badania wskazywały głównie na ekonomiczny, zarobkowy charakter migracji, jednak z czasem zwrócono uwagę na to, że motywacja Polaków do wyjazdu nie jest tak jednoznaczna. Do czynników pozazarobkowych, na które zaczęto coraz częściej zwracać uwagę, należą: aspekty psychologiczne wyjazdu, chęć „ucieczki” od problemów, oderwania się od korzeni, rodzaj buntu wobec zastanej rzeczywistości, ciekawość świata, chęć rozwoju zawodowego i osobistego, otwartość na nowości, chęć poznania tzw. Innego...

Część VII Oświata w obliczu problemów osób starszych

Jerzy Potoczny

(dr hab.; Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie)

Wpływ andragogiki Europy Zachodniej i Ameryki Północnej na rozwój teorii i praktyki kształcenia dorosłych w Galicji na przełomie XIX i XX wieku

Słowa kluczowe: oświata dorosłych, andragogika, samokształcenie, samouctwo, instytucje oświatowe, proces nauczania i uczenia się, uniwersytety ludowe, szkoły ludowe, towarzystwa oświatowe, uniwersytety powszechne i rozszerzone

Streszczenie: W niniejszym rozdziale przedstawiono problematykę rozwoju oświaty dorosłych w wybranych krajach Europy Zachodniej i Ameryki Północnej oraz jej uwarunkowania natury społecznej, politycznej i ekonomicznej. Szczególnie zwrócono uwagę na rozwiązania merytoryczne, organizacyjne, metodologiczne i metodyczne, które wpływały na kształt i jakość

rozwoju oświaty dorosłych w wielu krajach ościennych. W wyniku wzmożonej działalności różnorodnych instytucji, oświata pozaszkolna ulegała dużym zmianom, które z ilościowych przekształcały się w jakościowe struktury praktyki wychowawczej, obejmujące nie tylko dzieci i młodzież, lecz także dorosłych. Analiza źródeł i literatury przedmiotu badań pozwala stwierdzić, że wzory edukacyjne krajów zachodnioeuropejskich i Ameryki Północnej wywarły olbrzymi wpływ na rozwój teorii i praktyki oświaty dorosłych w wielu krajach, w tym także w zaniedbanej Galicji XIX wieku

...Analiza literatury przedmiotu współczesnej historiografii kształcenia dorosłych pozwala stwierdzić, iż dotychczasowe prace naukowe poświęcone oświacie pozaszkolnej dorosłych dotyczą najczęściej jednego kraju lub narodu. Wielu współczesnych znawców problematyki zauważa, iż zjawiska mające charakter porównawczy i współzależny należy ujmować regionalnie, kontynentalnie, ewentualnie w ujęciu ogólnoświatowym o aspektach porównawczych. Ponieważ problemy pedagogiczne z zakresu kształcenia dorosłych mają właśnie taki charakter, stąd też należy je - w opinii wielu znawców kształcenia dorosłych - rozpatrywać systemowo, jako zjawiska współzależne i łączące się ściśle z polityką, gospodarką i życiem społecznym kraju lub badanego środowiska. Historia kształcenia dorosłych w wybranych krajach Europy Zachodniej i Ameryki to historia instytucji oświatowych i kulturalnych, organizacji społecznych, politycznych i związkowych, to historia ludzi i ich motywacji do uczenia się przez całe życie, to także historia osobowości twórczych, organizatorów nowych instytucji oświatowo-kulturalnych stymulujących dorosłych do kształcenia, samokształcenia i samouctwa...

...System kształcenia dorosłych w Europie i krajach anglosaskich ukształtował się w pierwszej połowie XIX stulecia. Był to właściwie produkt ruchu oświeceniowego, znacznie młodszy od obowiązkowego systemu szkolnego. Obejmował swym oddziaływaniem dydaktyczno-wychowawczym przede wszystkim ludzi dorosłych...

Anna Kanios

(dr hab.; Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

Postawy osób starszych wobec własnej starości

Słowa kluczowe: osoba starsza, starość, aktywność zawodowa, postawy

Streszczenie: Rozdział podejmuje kwestię postaw osób starszych wobec własnej starości i aktywności zawodowej. Zwraca uwagę na problem starzenia się społeczeństwa polskiego, ze szczególnym podkreśleniem charakterystycznych jego cech. Zasygnalizowano w nim różnorodność postaw osób starszych oraz ich znaczenie dla społecznego i zawodowego funkcjonowania. W zakończeniu wskazano kierunki przemian polityki społecznej wobec starzenia się i starości

...Obecna sytuacja demograficzna Polski nie różni się znacząco od kondycji ludnościowej innych krajów Unii Europejskiej. W krajach tych nasiliło się zjawisko zwane starzeniem się społeczeństwa. Na ten stan rzeczy mają wpływ głównie dwa czynniki - wydłużanie się trwania życia ludzkiego oraz malejący przyrost naturalny.

...Na początku dwudziestego wieku przeciętne trwanie życia ludzkiego wynosiło 47 lat. Obecnie wynosi już ponad 65 lat. Szacuje się, że w roku 2050 życie ludzkie będzie trwać średnio 75 lat. W 1950 roku na świecie żyło około 200 milionów ludzi w wieku 60. lat i więcej. Obecnie jest ich już ponad 500 milionów, a szacunki mówią, że około roku 2025 będzie ich 1,2

miliarda. Perspektywa tak dużego wzrostu populacji ludzi starszych musi budzić w osobach odpowiedzialnych za funkcjonowanie społeczeństw potrzebę przygotowania się do tej sytuacji..

Cechami starzenia się społeczeństwa polskiego są:

- feminizacja starości, czyli przewaga liczby kobiet nad liczbą mężczyzn w tej grupie wiekowej, co jest również związane z wydłużaniem się długości życia;
- podwójne starzenie się, czyli wzrastająca liczba osób starszych w tzw. zaawansowanej fazie starości, tj. po 80. roku życia;
- singularyzacja, czyli wzrost odsetka osób starszych, którzy zamieszkują samotnie lub ze współmałżonkiem.

Polska należy do grupy krajów w Unii Europejskiej, które charakteryzują się niskim poziomem aktywności ekonomicznej i zawodowej. W przypadku osób w wieku 55-59 lat (kobiety) lub 55-64 lata (mężczyźni) odsetek *aktywnych wyniósł przeciętnie 41,1%, czyli był niższy od populacji generalnej Polaków...*

Agnieszka Kozerska

(dr; Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie.)

Seniorzy w Polsce jako użytkownicy technologii informacyjno-komunikacyjnych

Słowa kluczowe: technologie informacyjno-komunikacyjne, seniorzy, Uniwersytety Trzeciego Wieku

Streszczenie: W rozdziale opisano sposoby posługiwania się technologiami informacyjno-komunikacyjnymi w 2011 i 2013 roku przez osoby w wieku 60+ mieszkające w Polsce, Postawiono następujące pytania badawcze: 1. W jaki sposób i w jakim zakresie seniorzy w Polsce wykorzystują technologie informacyjno-komunikacyjne? 2. Czy mężczyźni i kobiety różnią się pod tym względem? 3. Czy osoby korzystające z ofert organizacji upowszechniających wiedzę (np. UTW) różnią się pod względem sposobu korzystania z technologii od osób, które nie uczestniczą w takich zajęciach. W analizach wykorzystano dane udostępnione w ramach projektu Diagnoza Społeczna 2013.

...Aktywne starzenie się oznacza „proces optymalizacji możliwości osób w podeszłym wieku z uwzględnieniem zdrowia, uczestnictwa w życiu społecznym i bezpieczeństwa, w celu podniesienia poziomu jakości życia w miarę upływu lat. Aktywne starzenie się jest koncepcją polityczną, przyjmującą że osoby starsze powinny mieć możliwość jak najdłuższego produktywnego życia w społeczeństwie. Wyrazem tej polityki jest na przykład ustanowienie przez Unię Europejską roku 2012 „Rokiem Aktywności Seniorów”. Rosnący z każdym rokiem odsetek ludzi starszych w populacji jest wyzwaniem, gdyż może prowadzić do znacznych kosztów społecznych, jeśli seniorzy nie będą aktywni i pozostaną zależni od świadczeń. Przyjmuje się, że filarami aktywnego starzenia się jest samodzielna troska o własne zdrowie, uczestnictwo społeczne i bezpieczeństwo. Biorąc pod uwagę perspektywę naukową, możliwości aktywnego starzenia się są uwarunkowane takimi zmiennymi, jak na przykład stan zdrowia, sytuacja finansowa, dlatego też mamy do czynienia z dużą grupą seniorów zagrożonych marginalizacją. Znaczna grupa osób starszych ma ograniczony potencjał, a tym samym z różnych powodów nie będzie pasowała do obrazu aktywnego seniora. Niektórzy wycofanie społeczne wybierają świadomie. Takim osobom trzeba stworzyć warunki, żeby, mimo ich wycofania, docierały do nich niezbędne informacje...

...Wykluczenie społeczne zostało uznane przez UE oraz ONZ za jedną z głównych barier w osiągnięciu wzrostu ekonomicznego i zrównoważonego rozwoju. Zrównoważony rozwój zakłada uczestnictwo każdego członka społeczeństwa w procesach kształtowania rzeczywistości społeczno-gospodarczej. W raporcie Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej podkreśla się, że przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu powinno zakładać uczestnictwo samych jednostek i wspieranie ich upodmiotowienia. W dokumencie tym wykluczenie społeczne definiuje się jako „niezdolność do uczestniczenia w ważnych aspektach życia zbiorowego: społecznych, gospodarczych, politycznych i kulturowych” oraz jako „nieuczestniczenie w normalnych aktywnościach charakterystycznych dla danego społeczeństwa”, przy czym podkreśla się, że to nieuczestniczenie ma źródło w czynnikach będących poza kontrolą samych jednostek, tj. niezależnych od nich.

W literaturze dostępne są różne klasyfikacje czynników wykluczenia społecznego. Jedną z nich wyróżnia następujące kategorie czynników:

1. czynniki fizyczne, do których należy wiek a także niepełnosprawność;
2. czynniki strukturalne, do których zalicza się bezdomność, ubóstwo, zamieszkiwanie na terenach peryferyjnych (wiejskich/poindustrialnych/blokowiskach), niskie wykształcenie własne i rodziców;
3. czynniki normatywne: bycie uzależnionym, konflikty z prawem;
4. czynniki instytucjonalne, do których należą przyjęte przez polityków rozwiązania systemowe, sposoby funkcjonowania instytucji itp.

Ludzie starzy są grupą szczególnie narażoną na wykluczenie społeczne. Po pierwsze, wiek jest jednym z predyktorów wykluczenia. Po drugie, z tą zmienną często współwystępuje niepełnosprawność lub słabe zdrowie, ubóstwo, niskie wykształcenie, które również są czynnikami zwiększającymi prawdopodobieństwo tego zjawiska. Ponadto do takich czynników zalicza się też (w odniesieniu do seniorów) utratę współmałżonka, płeć, niską samoocenę, samotne zamieszkiwanie.

Jednym z czynników utrudniających włączenie seniorów w sferę aktywności obywatelskiej i społecznej jest niski poziom ich kompetencji dotyczących korzystania z technologii informacyjnych. Brak tego rodzaju umiejętności prowadzi do e-wykluczenia osób starszych. Dużą rolę w działaniach mających na celu pomoc seniorom w nabywaniu tych umiejętności mogą spełniać instytucje zajmujące się wspieraniem edukacji seniorów, np. Uniwersytety Trzeciego Wieku...

...Seniorzy w Polsce w bardzo małym stopniu wykorzystują technologie informacyjno-komunikacyjne na co dzień. Możliwości, jakie daje internet, mogą być wykorzystane na przykład do zwiększenia aktywności społecznej seniorów. Polscy seniorzy właśnie w tym celu posługują się nowymi technologiami. Służą im głównie do komunikowania się z innymi osobami. Dominującym modelem korzystania z technologii w grupie seniorów jest model charakteryzujący się stosowaniem komunikatorów i poczty elektronicznej. Odsetek osób w wieku 60+ potrafiących posługiwać się tymi narzędziami jest jednak bardzo mały. Choć liczbą użytkowników wśród osób starszych zwiększa się z roku na rok, to wciąż jest to grupa słabo wykształcona i słabo przygotowana do tego, aby zmierzyć się ze zmianami mającymi miejsce we współczesnej rzeczywistości. Edukacja seniorów w zakresie korzystania z nowych technologii powinna stać się przedmiotem szczególnej troski społecznej. Dużą rolę w niwelowaniu różnic pomiędzy starszym i młodszym pokoleniem mogą pełnić instytucje zajmujące się szeroko rozumianą edukacją seniorów. Wyniki analiz pokazują, że osoby korzystające z ofert edukacyjnych częściej wykorzystują nowe technologie. Przykładem instytucji wspomagającej edukację seniorów mogą być Uniwersytety Trzeciego Wieku. Należy jednak zwrócić uwagę, że instytucje te docierają ze swoją ofertą tylko do niewielkiego odsetka seniorów, chociaż liczba słuchaczy z roku na rok rośnie. Istotne byłoby więc wsparcie

systemowe (ze strony państwa, samorządów, organizacji pozarządowych), obejmujące swoim zasięgiem większe grupy. Jak słusznie zauważa Batorski - „projektując różne działania mające na celu e-integrację dojrzałych Polaków należy pamiętać, że korzystanie z nowoczesnych technologii nie powinno być celem samym w sobie, lecz raczej środkiem służącym aktywizacji generacji 50+ oraz poprawie jakości życia w wielu aspektach, od pracy zawodowej, przez zainteresowania, kontakty społeczne, oszczędność, aż po umożliwienie samodzielnego funkcjonowania”...

Maria Królicza

(dr; Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie)

Edukacyjne oddziaływanie osób starszych na dzieci w wieku przedszkolnym - możliwości, zadania, formy działania

Słowa kluczowe: pokolenie, osoba starsza, edukacja, edukacja przedszkolna

Streszczenie: We współczesnym świecie rozwój różnorodnych technologii, w tym technologii informacyjnej, następuje w tak szybkim tempie, że nie można za nim nadążyć, zwłaszcza w zakresie rozpoznania wpływu tych technologii na rozwój i funkcjonowanie człowieka. Tempo to skraca czas, który jest potrzebny człowiekowi do pogłębionej refleksji nad sobą, naturą świata, wartościami w nim funkcjonującymi; czas na tworzenie i odbiór kultury, czas na poznawanie, zrozumienie historii, na przeżywanie własnego doświadczenia i doświadczenia innych, czyli czas na bycie człowiekiem w wielu wymiarach, a nie tylko w wymiarze sprawnego operatora nowych technologii. Czy i jak można działać, aby w takich warunkach był możliwy proces formowania pełnej osobowości człowieka? Coraz częściej spotkać można się ze zdaniem, iż konieczne jest świadome budowanie nowej, specyficznej więzi między dziećmi, młodzieżą, a pokoleniem osób starszych. Czy istnieje taka możliwość w odniesieniu do dzieci w wieku przedszkolnym? Niniejszy rozdział jest próbą odpowiedzi na te pytania.

...Charakterystyczne cechy współczesnego świata, przede wszystkim jego zmienność zauważalna między innymi w zmianie wielu tradycyjnych wartości, właściwości określonych zjawisk, powoduje także zmiany w relacjach między pokoleniami. Ma to bardzo duże znaczenie dla formowania się osobowości dzieci, młodego pokolenia. Dzisiaj częściej zauważa się układ równoległego funkcjonowania pokoleń - bardziej obok siebie niż wspólnie. Nadal obecne są trzy generacje:

1. dzieci i młodzież - pokolenie dzieci;
2. ludzie dorośli, w tzw. wieku produkcyjnym - pokolenie rodziców;
3. osoby w starszym wieku, emeryci - pokolenie dziadków". Jednak charakterystyczne cechy tych pokoleń ulegają bardzo szybkim zmianom, ich role społeczne także. Przede wszystkim granica między wiekiem średnim a wiekiem starym (pokolenie dziadków) przesunęła się w dół i obecnie za człowieka starego uważa się osobę w wieku 65-70 lat i więcej. Ta płynność granic wiekowych jest jedną z cech charakteryzujących pokolenie dziadków. Pociąga to za sobą także zmiany w kontaktach między pokoleniami, inne zadania przypisywane kolejnym pokoleniom, sposoby ich realizacji itd., a więc są to uwarunkowania dla powstawania odmiennych niż we wcześniejszych okresach historycznych więzi między pokoleniami.

...Na przestrzeni dziejów w różnych kulturach świata osoby starsze były zazwyczaj obdarzane szacunkiem, uważano je za autorytety, ludzi z dużym doświadczeniem. Zajmowały poważaną w grupie społecznej pozycję mędrców. Takiemu stosunkowi do osób starszych sprzyjały także wierzenia i różne religie. Dzisiaj ta pozycja ulega szybkiej zmianie. Więzy między pokoleniami

zmieniają się, ale w Polsce zauważalne jest jeszcze istnienie bliskich więzi między pokoleniami. Niemniej jednak wzrost różnic między rolami pokoleń, charakterem pełnionych przez nie funkcji oraz nasilające się różnice w występowaniu potrzeb typowych dla przedstawicieli trzech pokoleń powodują, że te generacje żyją osobno, koncentrują się na swoich sprawach, nie starają się wzajemnie zrozumieć. Charakterystyczne zjawiska dla nowego typu więzi między pokoleniami to m.in.:

- brak szacunku młodego pokolenia dla starszych;
- lekceważenie przez młode pokolenie gotowości starszych do pomocy;
- wykpiwanie lub wręcz wyszydzanie wartości cenionych przez starsze pokolenie;
- wątpliwość młodych w możliwości intelektualne osób starszych oraz w możliwości ich ćwiczenia i rozwijania;
- niecierpliwość pokolenia osób starszych wobec młodych;
- nadgorliwość starszych w niesieniu pomocy młodym;
- niewiara generacji dziadków w mądrość, zaradność, dojrzałość młodego pokolenia;
- brak chęci zrozumienia i zaakceptowania pewnych sposobów życia pokolenia młodych.

...Lektura powyższych cechy wskazuje, że dotyczą one trzech generacji. Aby więzi między pokoleniami miały wymiar wspierający dla wszystkich pokoleń, aby podnosiły jakość ich życia, konieczny staje się dialog, w którym aktywni muszą być starsi, dorośli i dzieci. Więzi powstałe w dialogu stają się drogą edukacyjnego oddziaływania. Młode pokolenie winno się uwrażliwiać na pokolenie starszych, wykorzystując jednocześnie możliwości starszych, które mogą doskonalić młodych. Czy pokolenie starszych wykazuje cechy, które pozwalają na budowanie tego typu więzi? Celem niniejszego opracowania jest wykazanie, że osoby starsze, charakteryzując się określonymi cechami, mogą być kolejnym podmiotem w wychowaniu generacji dzieci; podmiotem także w instytucjonalnych formach wychowania dzieci, np. w przedszkolach...

...Aby odpowiedzieć na powyższe pytanie, należy zastanowić się nad tym, jakie cechy są typowe dla starości. Zagadnieniu temu poświęca się coraz więcej badań naukowych. W wyniku ich analizy powstaje szereg teorii dotyczących starości oraz typologii tego okresu w życiu człowieka. Analiza literatury przedmiotu wskazuje, że starzejemy się w bardzo różny sposób. Psychologowie twierdzą wręcz, że więcej można dostrzec cech wspólnych dzieciństwa i młodości niż starości. To zróżnicowanie między osobami starszymi jest wynikiem specyficznej drogi życiowej, którą przeszła osoba starsza, zróżnicowanym doświadczeniem, okolicznościami życia oraz materialnym statusem każdej osoby. Czynniki te powodują, że obraz starości nie jest jednolity. Jednak można przedstawić pewne cechy wspólne, które dostrzegamy w okresie starości i odnoszące się do aspektu biologicznego, psychologicznego i społecznego. Warto przy tym zastanowić się nad tezą sformułowaną przez Wojciecha J. Bursztę, że „różnicę pomiędzy starością jako kategorią biologiczną i poczuciem starości, a jej usytuowaniem w strukturze życia społecznego wyznaczają reguły kulturowe”. Tak więc w dobie globalizacji i nowej wielokulturowości obraz starości ulega ciągłej zmianie...

...W starzeniu biologicznym istnieje wiele cech, które są wynikiem przyjęcia określonej teorii starzenia się. Według np. Stanisława Kozłowskiego „starzenie się ustroju można [...] zdefiniować jako zależną od wieku utratę zdolności adaptacyjnych”. Ta utrata jest związana z warunkami genetycznymi i warunkami zewnętrznymi życia człowieka. Bez względu na teorię starzenia się zauważyć można, że w starości człowiek wolniej funkcjonuje, pewne sprawności maleją, zmysły są często wyraźnie osłabione. „W miarę starzenia się obniża się wydolność między innymi: układu mięśniowo-szkieletowego, oddechowego, krążenia, pokarmowego oraz wydalniczego, maleje komunikacja pomiędzy komórkami nerwowymi”. Przedstawiony stan człowieka starszego nie musi i nie powinien być odbierany jako coś

patologicznego, trudnego, raczej jako wynik naturalnych zmian. Zależy to od innych uwarunkowań, m.in. osobowościowych...

...Obraz psychologicznej starości obejmuje różne cechy, które jednak nie mają charakteru uniwersalnego. Gerontologia wskazuje pewne cechy częściej i określa się je jako typowe dla starości. Należą do nich m.in.: ograniczanie przez osoby starsze własnych potrzeb, zmienność siły i kierunku postaw, rezygnacja z zainteresowań, uspienie emocjonalności, słabsze mechanizmy intelektualne, zagubienie po stracie bliskich, oczekiwanie opieki, zaniżony obraz siebie itd.

...Wiele uwagi badacze starości poświęcili jej aspektowi społecznemu. Tutaj na plan pierwszy wysunięto stosunek człowieka starszego do ról społecznych w rodzinie, społeczeństwie; stosunek, który konstytuowany jest przez utratę tych ról lub ich diametralną zmianę. Zauważalna jest gotowość osób starszych (i działanie zgodnie z tą gotowością) do tworzenia nowych instytucji, organizowanie działań społecznie użytecznych czy też wzmożona aktywność w kontaktach rodzinnych..

Uchwała nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. w sprawie przyjęcia dokumentu : Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (Dziennik Urzędowy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa, dnia 4 lutego 2014 r. Poz. 118

Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020, zwane dalej „Założeniami”, stanowiące załącznik do uchwały.

§ 2. Założenia przyjmuje się w celu realizacji komponentu długookresowego, o którym mowa w części 6 „Priorytety i kierunki interwencji” załącznika do uchwały nr 137 Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 2012 r. w sprawie ustanowienia Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013 (M.P. poz. 642).

§ 3. Założenia realizuje minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie z dniem ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów: *D. Tusk*

Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020

Załącznik do uchwały nr 238 Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2013 r. Monitor Polski – 3 – Poz. 118

Wprowadzenie	4
1. Sytuacja demograficzna polski – stan obecny, perspektywy	
Rozwoju, główne wyzwania	7
2. Zdrowie i samodzielność	10
2.1. Uwarunkowania rozwiązań medyczno-opiekuńczych dla	
Osób starszych	10
2.1.1. Priorytet 1. Stworzenie systemowych rozwiązań, które pozwolą na rozwój usług	
medycznych dla osób starszych	16
2.1.2. Priorytet 2. Promocja zdrowia i profilaktyka zdrowotna	18
2.1.3. Priorytet 3. Rozwój usług społecznych i opiekuńczych dostosowanych do potrzeb	
osób starszych	19
2.2. Bezpieczeństwo	21
2.3. Przestrzeń i miejsce zamieszkania	23

3. Aktywność zawodowa osób 50+	24
4. Aktywność edukacyjna, społeczna i kulturalna osób starszych	29
4.1. Aktywność edukacyjna.....	29
4.1.1. Priorytet 1. Rozwój oferty edukacyjnej dla osób starszych w obszarach zgodnych z potrzebami	30
4.1.2. Priorytet 2. Wspieranie rozwoju systemowych rozwiązań dla organizacji różnych form uczenia się osób starszych, w tym ruchu Uniwersytetów Trzeciego Wieku	34
4.2. Aktywność w obszarze kultury	36
4.3. Aktywność społeczna	39
4.3.1. Priorytet 1. Rozwój aktywności obywatelskiej osób starszych	39
4.3.2. Priorytet 2. Rozwój wolontariatu osób starszych	41
5. Srebrna gospodarka	44
6. Relacje międzypokoleniowe	45
Podsumowanie	49
7. Spis tabel i wykresów	50

Wprowadzenie

Założenia Długofalowej Polityki Senioralnej w Polsce na lata 2014–2020 (ZDPS) są wykonaniem zobowiązania przewidzianego w *Rządowym Programie na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013 (Program ASOS)*. Program ASOS jest pierwszym ogólnopolskim programem przygotowanym na taką skalę, przeznaczonym dla osób starszych oraz współpracy międzypokoleniowej. Realizacja Programu ASOS pozwoliła na stworzenie podstaw polityki senioralnej w Polsce (polityki dotyczącej osób starszych oraz dla osób starszych).

Polityka senioralna jest to ogół celowych działań organów administracji publicznej wszystkich szczebli oraz innych organizacji i instytucji, które realizują zadania i inicjatywy kształtujące warunki godnego i zdrowego starzenia się.

Na potrzeby niniejszego dokumentu polityka senioralna rozumiana jest szeroko jako ogół działań, w okresie całego życia człowieka, prowadzących do zapewnienia warunków wydłużenia aktywności, zarówno zawodowej, jak i społecznej, oraz samodzielnego, zdrowego, bezpiecznego i niezależnego życia osób starszych).

Odpowiednio zaprojektowana i opracowana polityka senioralna jest istotnym elementem modelu polityki społecznej. Powinna reagować na aktualne wyzwania. Wyznaczone cele oraz kierunki działań będą mogły być realizowane dzięki zaangażowaniu różnych podmiotów.

Polityka senioralna powinna być zaprojektowana horyzontalnie, tzn. powinna być spójna z polityką państwa w obszarze zabezpieczenia społecznego²), rynku pracy, zdrowia, edukacji (uczenia się przez całe życie), infrastruktury, mieszkalnictwa i innych. Przejęcie przez rząd ZDPS nie spowoduje dodatkowych kosztów dla sektora finansów publicznych, a jego finansowanie będzie realizowane poprzez odpowiednią alokację dostępnych środków finansowych będących w dyspozycji jednostek sektora finansów publicznych z uwzględnieniem nowych celów ustanowionych w ZDPS oraz przeorganizowanie dostępnych zasobów ludzkich oraz zadań stosownie do wyzwań związanych z postępującym procesem starzenia się populacji.

ZDPS, choć mają charakter ramowy, to jednocześnie stanowią konkretny zestaw koniecznych działań w obszarze polityki senioralnej w Polsce, który jest kierowany do szerokiego grona

odbiorców. Po pierwsze do społeczeństwa, które ze względu na swoje kompetencje i potencjał stanowi kluczowy element w procesie budowania i rozwoju polityki aktywnego i zdrowego starzenia się. Po drugie do władz publicznych wszystkich szczebli, sektora prywatnego oraz pozarządowego i partnerów społecznych, których działania pozwolą na odpowiednie zagospodarowanie aktywów wynikających z wydłużania życia. Tak zdefiniowani adresaci działań, w obszarze polityki senioralnej oraz ich ścisła wzajemna współpraca, będą stanowiły o skuteczności realizacji głównego celu polityki senioralnej – poprawy sytuacji osób starszych dla godnego starzenia się w dobrym zdrowiu. ZDPS

1) Na potrzeby niniejszego dokumentu przyjmuje się, że osoba starsza (zamiennie stosowane senior) to osoba, która ukończyła 60. rok życia. Definicja jest zgodna z przyjętą przez Pierwsze Światowe Zgromadzenie na temat Starzenia się Społeczeństw ONZ w 1982 r. Takie założenie wynika z konieczności opracowania działań skierowanych do osób nie tylko nieaktywnych zawodowo, ale działań, które będą wspierać wydłużenie aktywności zawodowej i przygotowywać do aktywnego starzenia się.

2) Por. „Krajowy Program Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu 2020. Nowy wymiar aktywnej integracji”. Monitor Polski – 5 – Poz. 118 pozostają w zgodności z dokumentami strategicznymi, m.in. Strategią Rozwoju Kapitału Ludzkiego (cel szczegółowy 2: Wydłużenie okresu aktywności zawodowej i zapewnienie lepszej jakości funkcjonowania osób starszych), Długookresową Strategią Rozwoju Kraju „Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności” (cel 11: Wzrost społecznego kapitału rozwoju m.in. poprzez promocję partycypacji społecznej i obywatelskiej). ZDPS są zgodne również z Krajowym Programem Działań na rzecz Równego Traktowania na lata 2013–2015, zwłaszcza z obszarami: Równe traktowanie w systemie ochrony zdrowia, m.in. cel główny 4: upowszechnienie prozdrowotnych postaw wśród osób w wieku 50+ oraz równe traktowanie na rynku pracy i w systemie zabezpieczenia społecznego.

Należy zaznaczyć, iż czas przeznaczony na przygotowanie dokumentu (luty–wrzesień 2013 r.) oraz pogłębiona dyskusja członków Rady ds. Polityki Senioralnej 3) spowodowały konieczność wyraźnej priorytetyzacji proponowanych działań. Partycypacyjny proces powstawania dokumentu pozwolił na przedłożenie projektu ZDPS, w którym w wyniku dyskusji i uzgodnień zidentyfikowano większość czynników, które – w opinii członków Rady – mają istotny wpływ na funkcjonowanie osób starszych).4)

W pracach nad założeniami polityki senioralnej wykorzystano koncepcję aktywnego starzenia się, które jest definiowane jako proces umożliwiający zarówno jednostkom, jak i grupom społecznym zagospodarowanie ich potencjału z perspektywy całego życia, zachowania zarówno dobrostanu psychicznego i fizycznego, jak i aktywności zawodowej, społecznej oraz niezależności i samodzielności). 5)

Na podstawie dostępnych wielu danych, jak i wyników badań (m.in. dotyczących perspektywy demograficznej Polski)), oraz opinii wyrażanej przez członków Rady ds. Polityki Senioralnej, w ZDPS zawarto cztery główne obszary wyzwań, które stanowiły podstawę do wypracowania konkretnych kierunków interwencji, niezbędnych do poprawy jakości życia osób starszych. Główne zidentyfikowane wyzwania dla polityki senioralnej, wokół których wypracowano kierunki interwencji, to: 6)

- zwiększający się udział osób starszych w populacji i przygotowanie się na wiele społecznych i ekonomicznych konsekwencji tego zjawiska,
- wydłużenie okresu aktywności zawodowej,
- włączenie potencjału osób starszych w obszar aktywności społecznej i obywatelskiej,

3) Rada ds. Polityki Senioralnej została powołana w lutym 2013 r. w ramach komponentu systemowego Rządowego Programu ASOS. Jej kształt odpowiada założeniu tworzenia

polityki senioralnej w formule partycypacyjnej. Jest to organ pomocniczy Ministra Pracy i Polityki Społecznej i do stałego udziału w jej pracach zostali zaproszeni przedstawiciele ministerstw oraz centralnych organów administracji publicznej, jak również przedstawiciele organizacji jednostek samorządu terytorialnego, organizacji trzeciego sektora i eksperci, wydelegowani do prac w Radzie.

4) W 2017 r. planuje się rewizję ZDPS, ze względu na zmieniającą się sytuację społeczno-gospodarczą Polski, która jest wypadkową zmian demograficznych.

5) Niektóre ujęcia aktywnego starzenia się ograniczają się tylko do wydłużania aktywności zawodowej starszych pracowników. Natomiast ONZ podkreśla, że na starzenie się należy patrzeć jako na wynik długiego procesu, a nie stan wynikający z osiągnięcia pewnego wieku. Zgodnie z definicją aktywnego starzenia się WHO, *What is active ageing?* http://www.who.int/ageing/active_ageing/en/ (dostęp: 11.06.2013 r.).

6) Opis i szczegółowa diagnoza wyzwań, które były podstawą niniejszego dokumentu, znajdują się w dalszej części dokumentu po prezentacji celów i kierunków interwencji. Monitor Polski – 6 – Poz. 118

Zapotrzebowanie na rozwiązania pozwalające osobom pracującym w wieku 50+ na godzenie życia zawodowego z rodzinnym (konieczność sprawowania opieki nad rodzicami lub innymi osobami zależnymi).

Dodatkowo wyzwania wynikające z procesu starzenia się społeczeństwa wymagają podjęcia wielokierunkowych działań, których celami głównymi są zapewnienie godnego starzenia się poprzez poprawę jakości i poziomu życia oraz tworzenie warunków do aktywności zawodowej i społecznej osób starszych. Ze względu na różnorodność obszarów, w których działania te powinny być podjęte, niezbędne jest staranne rozpoznanie potrzeb i oczekiwań środowiska osób starszych oraz osób, organizacji i instytucji działających na ich rzecz, a następnie wypracowanie wielokierunkowej, kompleksowej i długoterminowej strategii działań 7), odpowiadającej w jak największym stopniu na te potrzeby i oczekiwania. Niniejszy dokument powinien być potraktowany jako początek ważnego procesu, który jest prowadzony w Polsce, i którego celem jest opracowanie, a następnie wdrażanie polityki senioralnej nie tylko na poziomie kraju, ale także regionu i w lokalnym środowisku.

Celem polityki senioralnej w Polsce będzie wspieranie i zapewnienie możliwości aktywnego starzenia się w zdrowiu oraz możliwości prowadzenia w dalszym ciągu samodzielnego, niezależnego i satysfakcjonującego życia, nawet przy pewnych ograniczeniach funkcjonalnych.

Postępujący proces starzenia się populacji wymaga od państwa działań na zasadzie synergii w różnych obszarach polityki publicznej, które będą stanowić efektywną odpowiedź na to wyzwanie demograficzne. Przyjmując, że prognozowana sytuacja demograficzna może być dodatkowym źródłem nowych możliwości w procesie rozwoju potencjału społecznego dzięki wykorzystaniu intelektualnych zasobów twórczych osób starszych, należy wypracować komplementarną strategię w zakresie polityki senioralnej z uwzględnieniem przenikania się owych działań w tych różnych obszarach.

W celu wypracowania komplementarnej strategii polityki senioralnej koniecznie należy wskazać cele optymalne w określonych obszarach polityki społecznej oraz zaprogramować wynikające z nich operacyjne zadania i synergiczne działania, które będą realizowane przez instytucje państwa w pełni otwarte na partycypacyjną współpracę z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego (działającymi dla osób starszych), tj. kształtowania warunków prowadzenia zdrowego i samodzielnego trybu życia oraz zachowania przez seniorów dobrostanu psychofizycznego i umożliwiania im wykorzystania ich intelektualnych zasobów

twórczych i zwiększania potencjału społecznego poprzez partycypację w sferach kultury, edukacji i nauki.

7) Przykładem jest opracowanie *Strategie działań na rzecz starzejącego się społeczeństwa* przygotowane pod kierunkiem prof. dr hab. B. Szatur-Jaworskiej w Biurze Rzecznika Praw Obywatelskich pod patronatem prof. dr hab. Ireny Lipowicz. Monitor Polski – 7 – Poz. 118

1. Sytuacja demograficzna polski – stan obecny, perspektywy rozwoju, główne wyzwania

Współczesne społeczeństwa europejskie charakteryzują się dynamicznymi zmianami w strukturze demograficznej ludności. Ze względu na dwa współwystępujące zjawiska: niski wskaźnik dzietności oraz wydłużającą się długość życia rośnie udział osób starszych (60+) w populacji. Według danych Eurostatu w końcu 2011 r. osoby starsze stanowiły 23,9% ludności UE-27.

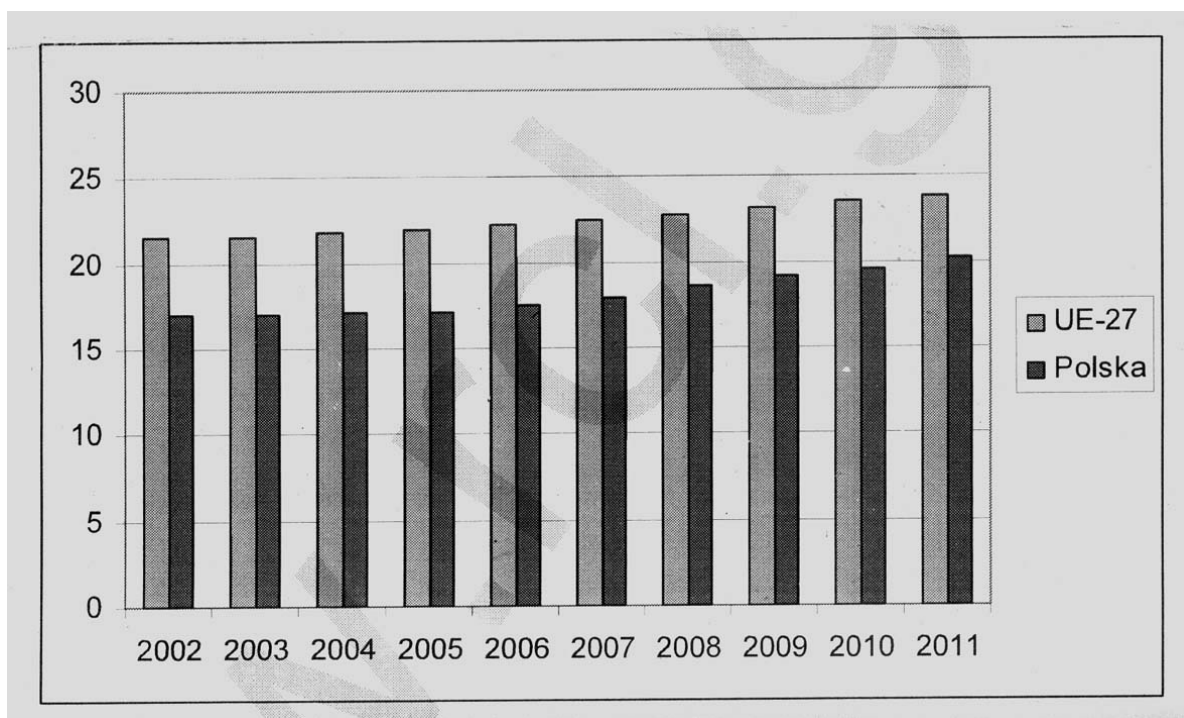
Tabela 1. Udział osób w poszczególnych grupach wieku UE-27 i Polsce w 2011 r. (w %) (stan na 31.12.2011 r.)

	09-14	15-64	15-60	60-64	60+	65+
UE – 27 a)	15,6	66,6	60,5	6,1	23,9	17,8
Polska	15,1	71,1	64,7	6,4	20,2	13,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat ([demo_pjanind](#)).

a) Dane wstępne

Wykres 1. Udział osób w wieku 60+ w ogólnej liczbie ludności UE-27 i Polsce w latach 2002–2011 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Eurostat ([demo_pjanind](#)).

Podobne trendy obserwuje się w Polsce. Udział osób starszych w polskim społeczeństwie systematycznie rośnie. W 1988 r. ludność w wieku 60+ stanowiła 14,5% populacji, a w 2010 r. już 19,6%, co oznacza przyrost o 2 mln osób (37,3 %).8)

Według kryteriów przyjętych przez E. Rosseta wyznacznikiem przekroczenia progu demograficznej starości jest przekroczenie 12% udziału osób powyżej 60. roku życia

Tabela 2. Udział osób starszych (60+) w populacji Polski w 2011 r.

Wskaźnik	Wartość wskaźnika (%)	Liczba osób w mln.
60 +	20,2	7,8
W tym		
Odsetek osób 80+	3,6	1,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Inną miarą starzenia się społeczeństwa jest relacja między generacją najmłodszą 0–14 lat a pokoleniem 65+, określająca, ile osób starszych przypada na 1000 dzieci. Według danych z raportu Rządowej Rady Ludnościowej *Sytuacja demograficzna Polski 2010–2011* w 2010 r. liczba osób starszych przypadających na 1000 dzieci wyniosła 1007 w miastach oraz 764 na wsi, a do 2035 r. nastąpi ponaddwukrotny jej wzrost.

Tabela 3. Relacja między liczbą dzieci (0–14 lat) a liczbą osób w wieku 65+

	1988	2010
	Liczba osób starszych przypadająca na 1000 dzieci	Liczba osób starszych przypadająca na 1000 dzieci
Ogółem	383	900
Miasto	348	1007
Wieś	434	764

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportu „Sytuacja demograficzna Polski 2010–2011”.

Z danych Eurostatu wynika, iż w 2020 r. osoby po 60. roku życia będą stanowić blisko 25% ludności polskiego społeczeństwa, a *Prognoza ludności na lata 2008–2035* GUS wskazuje, że najbliższe lata będą cechowały się przyrostem ludności w najstarszych grupach wieku. Szacuje się, że w 2030 r. odsetek osób w wieku 85 lat i więcej będzie wynosił 2,1% (por. tabela 4).

Tabela 4. Prognoza ludności w latach 2010–2035 według grup wieku (w %)

Wiek	2010	2015	2020	2025	2030	2035
0-14	15,0	15,2	15,6	15,0	13,7	12,5
15-64	71,4	69,2	66,0	64,1	64,0	64,2
60-64	6,1	7,1	7,0	5,8	5,7	6,8
60+	19,6	22,7	25,4	26,8	28,0	30,0
65+	13,5	15,6	18,4	21,0	22,3	23,2
85Z+	1,4	1,8	2,0	2,1	2,1	3,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS, *Prognoza ludności na lata 2008–2035*

9) GUS, *Seniorzy w województwie mazowieckim w świetle wyników narodowego spisu ludności i mieszkań 2011*, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/warsz/ASSETS_seniorzy_na_mazowszu.pdf (dostęp: 13.06.2013 r.).

Odsetek ludności w wieku 60+ będzie systematycznie wzrastał. W 2035 r. ma on wynieść 30%, przy czym w miastach będzie się kształtował na nieco wyższym poziomie (31%) niż na wsi (28,6%). Mediana wieku, czyli parametr wyznaczający granicę wieku, którą połowa populacji już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła, także ulegnie podwyższeniu z 38 lat w 2010 r. do 47,9 lat w roku 2035. Jednocześnie współczynnik obciążenia demograficznego¹⁰ wzrośnie z 26 osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2010 r. do 46 osób w roku 2035.

W charakterystyce procesu starzenia się populacji w Polsce ważne jest zwrócenie uwagi na regionalne zróżnicowanie. Obecnie największy udział osób starszych w populacji notowany jest w województwach łódzkim, świętokrzyskim i śląskim (ponad 21–22%), z medianą wieku ok. 40 lat. Najmłodsze województwa – gdzie odsetek osób starszych nie przekracza 19%, a mediana wieku kształtuje się na poziomie ok. 37 lat, to: warmińsko-mazurskie oraz podkarpackie, pomorskie, wielkopolskie i lubuskie. „Najstarszym” demograficznie miastem jest Łódź – odsetek osób w wieku 60+ wynosi tam 26,2%. „Najmłodszym” miastem jest Rzeszów z odsetkiem 19,4%, (szczegółowe dane w tabeli 5).

Tabela 5. Udział osób 60+ w strukturze ludności województw i ich stolic w 2011 r.

Województwo	Udział osób 60+ (%)	Miasta	Udział osób 60+ (%)
Dolnośląskie	20,9	Wrocław	23,5
Kujawsko-pomorskie	19,6	Bydgoszcz	23,4
		Toruń	21,2
Lubelskie	20,7	Lublin	21,6
Lubuskie	19,0	Gorzów	
		Wielkopolski	20,9
		Zielona Góra	22,0
Łódzkie	22,6	Łódź	26,2
Małopolskie	19,5	Kraków	22,8
Mazowieckie	21,0	Warszawa	24,5
Opolskie	20,7	Opole	22,6
Podkarpackie	18,9	Rzeszów	19,4
Podlaskie	20,3	Białystok	19,5
Pomorskie	18,9	Gdańsk	23,4
Śląskie	21,2	Katowice	24,4
Świętokrzyskie	21,8	Kielce	23,2
Warmińsko-Mazurskie			
Wielkopolskie	18,0	Olsztyn	20,0
Zachodniopomorskie	18,9	Poznań	23,1
	19,7	Szczecin	23,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rocznika Demograficznego*

Proces starzenia się społeczeństwa charakteryzuje się kilkoma istotnymi cechami. Jedną z nich jest tzw. singularyzacja starości. Jej wyrazem jest wysoki odsetek osób starszych prowadzących jednoosobowe gospodarstwa domowe. W 2030 r. aż 53,3% gospodarstw domowych będzie prowadzonych przez osoby w wieku co najmniej 65 lat, w tym 17,3%

10) Współczynnik obciążenia demograficznego – stosunek liczby osób w wieku, gdy są one nieaktywne lub bierne zawodowo, czyli w wieku nieprodukcyjnym (liczba dzieci w wieku 0–14 lat, liczba osób w wieku 60 lub 65 lat i więcej) do liczby osób będących w wieku produkcyjnym (liczba osób w wieku 15–59 lub 64 lata). przez osoby w wieku 80 lat i więcej¹¹). Znacznie częściej w jednoosobowych gospodarstwach domowych pozostają kobiety. Według danych z badania PolSenior, ok. 33% kobiet powyżej 75. roku życia mieszka samotnie. Udział mężczyzn 75+ prowadzących jednoosobowe gospodarstwa domowe jest niższy i wynosi 13,6%¹²). Singularyzacja wiąże się z osamotnieniem, zwiększa ryzyko wykluczenia społecznego, np. w przypadku ograniczonej samodzielności.

Drugą cechą charakterystyczną jest feminizacja starzenia się. Jak pokazują dane GUS (*Rocznik Demograficzny 2012*) w grupie wieku 50–54 lata występuje nadwyżka liczby kobiet nad liczbą mężczyzn (103 kobiety na 100 mężczyzn). Nadwyżka ta systematycznie wzrasta w starszych grupach wieku. W grupie 70–74 lata wskaźnik feminizacji wynosi już 147, a w grupie 85+ aż 284¹³).

2. ZDROWIE i SAMODZIELNOŚĆ

2.1. UWARUNKOWANIA ROZWIĄZAŃ MEDYCZNO-OPIEKUŃCZYCH DLA OSÓB STARSZYCH

Obszar dotyczący ochrony zdrowia osób starszych jest identyfikowany jako jeden z najważniejszych w polityce senioralnej w Polsce.

Zarówno kobiety, jak i mężczyźni po 50. roku życia doświadczają różnego rodzaju chorób, ale w większym stopniu dotyczy to kobiet niż mężczyzn. Najwyższy odsetek osób w Polsce cierpi na nadciśnienie tętnicze (odpowiednio: ponad 50% kobiet i ponad 35% mężczyzn w wieku 50 lat), zapalenie stawów (odpowiednio około 40%, ponad 25%) oraz doświadczyło zawału serca (około 1/5 kobiet i mężczyzn). Jednak warto zaznaczyć, iż mężczyźni w Polsce mają ciągle o kilka lat krótszą oczekiwaną długość życia niż kobiety, szczególnie dotyczy to osób zagrożonych ubóstwem. Ubóstwo pozostaje nadal najważniejszą determinantą długości życia i życia w zdrowiu. Polska negatywnie prezentuje się na tle innych krajów europejskich pod względem zawałów serca, zapalenia stawów i wrzodów żołądka. Udar mózgu jest także zjawiskiem częstszym w Polsce niż w innych krajach. Z kolei odsetek osób ze zdiagnozowanym nowotworem złośliwym jest w Polsce niższy niż w pozostałych krajach Europy. Polacy wyróżniają się na tle krajów Unii Europejskiej także pod względem negatywnej samooceny własnego stanu zdrowia. Aż 61,7% mężczyzn i 62,5% kobiet ocenia go jako „poniżej dobrego” (por. badanie SHARE). Negatywna ocena zdrowia Polaków ma też odzwierciedlenie w obiektywnych wskaźnikach, takich jak trudności z przejściem 100 m (ponad 15% mężczyzn i 18% kobiet w porównaniu z 8–13% w innych krajach). Zdrowy styl życia nie jest cechą wyróżniającą osoby 50+ w Polsce. Do palenia w okresie przeprowadzonego badania SHARE przyznała się jedna trzecia mężczyzn i jedna piąta kobiet. Polacy nie prowadzą aktywnego pod względem ruchowym stylu życia. Około 60% kobiet i 53% mężczyzn zadeklarowało brak intensywnej aktywności fizycznej, a brak umiarkowanej aktywności odpowiednio 25% i 21%. Niska aktywność ruchowa przekłada się na problemy

11) P. Błędowski (i inni), *Raport na temat sytuacji osób starszych w Polsce*, 2012, s. 6.

12) B. Szatur-Jaworska, *Sytuacja rodzinna i więzi rodzinne ludzi starych i osób na przedpolu starości*, w: M. Mossakowska, A. Więcek., P. Błędowski, *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, s. 422.

13) *Rocznik Demograficzny 2012*.

z nadwagą wśród osób starszych, a w konsekwencji na postępujący rozwój chorób układu krwionośnego i ruchowego. Aż 63% osób starszych uskarża się na trzy lub więcej dolegliwości, głównie ze strony narządu ruchu, krążenia, zaburzeń równowagi, nietrzymanie moczu, zaburzenia pamięci. Wielochorobowość, ośpienie, cukrzyca, pogorszenie funkcji narządów zmysłów, upośledzenie zdolności poznawczej i osłabienie siły mięśniowej prowadzi do uznania osoby w wieku 65+ jako wymagającej odmiennego podejścia. Przekłada się to na konieczność organizacji zintegrowanej opieki, opartej na specjalistycznym podejściu geriatrycznym, a więc uwzględniającym trudności w zapamiętywaniu, dezorientację przestrzenną i czasową, niedosłuch, zaburzenia wzroku oraz obniżoną sprawność fizyczną i niewydolność krążeniową. Zdolność do samodzielnego procesem leczniczym przez osoby starsze jest ograniczona i wymaga wsparcia instytucjonalnego. Zmniejsza się w ten sposób ryzyko powikłań i zaniechania terapii, głównych czynników odpowiedzialnych za zwiększenie odsetka hospitalizacji w chorobach przewlekłych niezakaźnych.

Oprócz złego stanu zdrowia obserwuje się zjawisko e-wykluczenia 14), zmniejszenia więzi rodzinnych, osłabienia relacji międzyludzkich, nienadążania seniorów za rozwojem technologicznym w ich życiu codziennym, co z kolei sprzyja występowaniu poczucia alienacji i w konsekwencji prowadzi do zwiększonego odsetka stanów depresyjnych. Pod względem zdrowia psychicznego, starsi Polacy różnią się od osób z innych krajów europejskich: częściej

mówią o braku nadziei na przyszłość, smutku, utracie przyjemności, kłopotach ze snem, zmęczeniu i drażliwości. Prawie 60% kobiet po 50. roku życia w Polsce deklaruje odczuwanie przynajmniej czterech objawów depresji. Subiektywne odczucia depresyjne występują częściej wśród Polaków i Polek niż wśród mieszkańców innych krajów.

Najczęściej deklarują je osoby niepełnosprawne oraz osoby na emeryturze.

14) E-wykluczenie – inaczej wykluczenie cyfrowe, odnosi się do osób, w przypadku których brak dostępu do Internetu wiąże się z brakiem umiejętności posługiwania się nowymi technologiami w pracy i życiu codziennym.

Kadra medyczna 15)

Szczególnym problemem jest deficyt specjalistów z dziedziny geriatrici¹⁶⁾ oraz innych profesjonalistów sprawujących opiekę nad osobami w wieku starszym. Z uwagi na istotny niedostatek liczby specjalistów geriatrici (ok. 270) oraz geriatricznych łóżek szpitalnych (ok. 600) konieczne jest zwiększenie kompetencji lekarzy innych specjalności, a przede wszystkim specjalistów chorób wewnętrznych i medycyny rodzinnej. Zaplanowana w ten sposób przebudowa nadzoru specjalistycznego będzie sprzyjać obniżeniu kosztów opieki nad seniorami, przy jednoczesnej poprawie ich stanu zdrowia i jakości życia.

Ponadto podkreślanym przez ekspertów problemem jest brak wyodrębnionego nauczania w ramach przedmiotu geriatrici na kierunku lekarskim, co skutkuje deficytami wiedzy i umiejętności w tym zakresie wśród lekarzy. Spośród 11 uczelni medycznych, jedynie w Białymstoku, Krakowie, Bydgoszczy, Gdańsku i Katowicach istnieją kliniki geriatrici i prowadzona jest edukacja przed- i podyplomowa na bazie łóżkowej, w mniejszym lub większym zakresie. W Warszawie, Łodzi i Wrocławiu są kliniki geriatrici bez bazy łóżkowej, w Poznaniu geriatrici wykładana jest na bazie obcej lub teoretycznie, a w Lublinie i Szczecinie w ogóle nie istnieje. Uprawnienia do prowadzenia szkolenia specjalistycznego w dziedzinie geriatrici posiadają 23 jednostki dysponujące 114 miejscami szkoleniowymi (stan na dzień 22.08.2012 r.). Należy jednak podkreślić, że obserwuje się systematyczny wzrost liczby miejsc szkoleniowych w jednostkach organizacyjnych uprawnionych do prowadzenia specjalizacji. Według stanu na dzień 29.08.2008 r., w dziedzinie geriatrici dostępnych było 89 miejsc szkoleniowych w 20 jednostkach szkolących, co oznacza, że w ciągu 4 ostatnich lat liczba miejsc szkoleniowych w ww. dziedzinie wzrosła o ok. 28%. Szkolenie

15) Zgodnie z art. 61 ust. 1 *ustawy z dnia 15 lipca 2011 r. o zawodach pielęgniarki i położnej* (Dz. U. Nr 174, poz. 1039, z późn. zm.), pielęgniarki mają obowiązek stałego aktualizowania wiedzy i umiejętności zawodowych oraz prawo do doskonalenia zawodowego w różnych rodzajach kształcenia podyplomowego.

Jednym z rodzajów kształcenia podyplomowego jest szkolenie specjalistyczne w dziedzinie pielęgniarstwa geriatricznego. Tytuł specjalisty w dziedzinie pielęgniarstwa geriatricznego posiada 375 pielęgniarek (dane Centrum Kształcenia Podyplomowego Pielęgniarek i Położnych na dzień 23.10.2013 r.). Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 9 maja 2012 r. w sprawie standardów kształcenia dla kierunków studiów: lekarskiego, lekarsko-dentystycznego, farmacji, pielęgniarstwa i położnictwa (Dz. U. poz. 631), standard kształcenia dla kierunku pielęgniarstwo (studia pierwszego stopnia) obejmuje swoim zakresem m.in. treści z zakresu geriatrici i pielęgniarstwa geriatricznego, zarówno w wymiarze kształcenia teoretycznego, zajęć praktycznych, jak i praktyk zawodowych.

Ponadto od 2012 r. Minister Zdrowia – Departament Pielęgniarek i Położnych w partnerstwie z Centrum Medycznym Kształcenia Podyplomowego – realizuje projekt systemowy pn. Wsparcie systemu kształcenia ustawicznego personelu medycznego w zakresie opieki geriatrycznej, współfinansowany z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki. Celem projektu jest poprawa opieki nad osobami w wieku podeszłym w Polsce poprzez podniesienie kompetencji (szkolenie) kadr medycznych w zakresie opieki geriatrycznej. W ramach projektu założono przeszkolenie 2000 lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, 2000 pielęgniarek podstawowej opieki zdrowotnej, 1000 fizjoterapeutów, 200 opiekunów medycznych i 200 terapeutów środowiskowych. Kolejnym działaniem na rzecz osób starszych jest realizacja przez Ministerstwo Zdrowia – Centrum Kształcenia Podyplomowego Pielęgniarek i Położnych – projektu systemowego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki, Priorytet II Działania 2.3 Poddziałania 2.3.2. pn. Rozwój kwalifikacji i umiejętności kadry pielęgniarskiej w kontekście zmian epidemiologicznych będących następstwem starzejącego się społeczeństwa współfinansowanego przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Celem głównym projektu jest podniesienie jakości kompleksowej opieki pielęgniarskiej nad osobami starszymi poprzez organizację kursów specjalistycznych „Kompleksowa pielęgniarska opieka nad pacjentem z najczęstszymi schorzeniami wieku podeszłego”. Projekt skierowany jest do 4800 pielęgniarek, pielęgniarzy i jest przedsięwzięciem ogólnopolskim. w rozpatrywanym zakresie powinno być prowadzone także w ramach kształcenia podyplomowego lekarzy większości specjalności.

16) Liczba lekarzy posiadających tytuł specjalisty w dziedzinie geriatry w 2011 r. wynosiła 254 (w przeliczeniu na 100 tys. populacji Polski – 0,66). W 2012 r. liczba lekarzy geriatrów wzrosła do 275 (wskaźnik 0,71). Jest to bardzo niski wskaźnik na tle innych państw UE. W Czechach wskaźnik ten wynosi 1,5, w Niemczech 2,7, w Hiszpanii 2,5

Infrastruktura ochrony zdrowia

Dla jakości i dostępności udzielanych świadczeń opieki zdrowotnej kluczowym elementem jest stan oraz wyposażenie w infrastrukturę w ochronie zdrowia. Największe zasoby występują w podstawowej opiece zdrowotnej, która stanowi pierwsze ogniwo w dotarciu pacjenta do systemu ochrony zdrowia. W 2012 r. Narodowy Fundusz Zdrowia zawarł kontrakty na realizację świadczeń z zakresu podstawowej opieki zdrowotnej z 6119 świadczeniodawcami (w 2011 r. – z 5936), którzy udzielali tych świadczeń w 9697 lokalizacjach w Polsce. Wprowadzona w 2011 r. przez NFZ procedura – Całościowa Ocena Geriatryczna – dotyczy obecnie tylko leczenia zamkniętego. Liczba oddziałów geriatrycznych wynosi w Polsce 34 (728 łóżek geriatrycznych) 17), co sytuuje Polskę bardzo niekorzystnie na tle innych państw UE 18).

Niewystarczające jest także zabezpieczenie potrzeb obywateli, którzy stali się niesamodzielnymi w związku z chorobą, urazem lub wiekiem. Obserwuje się istotny deficyt jednostek świadczących opiekę długoterminową. W 2011 r. funkcjonowało łącznie 505 stacjonarnych zakładów długoterminowej opieki zdrowotnej (zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze o charakterze ogólnym i psychiatrycznym), tj. o 8,1% (38) więcej niż w 2010 r. oraz 79 hospicjów, tj. o 17,9% (12) więcej. Jednostki te łącznie dysponowały 28,1 tys. łóżek, czyli blisko o 7,7% więcej niż w 2010 r., objęły opieką stacjonarną 71,6 tys. osób, co stanowi wzrost o blisko 5% (19). Blisko 90% placówek opieki długoterminowej to zakłady opiekuńczo-lecznicze i pielęgnacyjno-opiekuńcze o profilu ogólnym, które dysponowały 81,3% (tj. 21,8 tys.) wszystkich łóżek opieki długoterminowej, o 8,6% (1,7 tys.) więcej niż w 2010 r. (20)

Organizacja systemu świadczeń zdrowotnych dla osób starszych

System opieki zdrowotnej i społecznej nad osobami starszymi w Polsce jest niedostosowany do potrzeb tej populacji – oferuje zdeintegrowane, rozproszone i niespójne świadczenia.

System nie spełnia standardów podejścia geriatrycznego – powszechności, jakości, dostępności i kompleksowości zaspokajania złożonych potrzeb. Długotrwała opieka nad niedołącznymi i poważnie chorymi osobami starszymi w Polsce spoczywa głównie na rodzinie – niedostatecznie wspomaganej usługami medycznymi i pozamedycznymi systemu opiekuńczego państwa. Aktualna sytuacja w zakresie organizacji świadczeń zdrowotnych sprzyja polipragmazji 21), która w podwójny sposób generuje olbrzymie koszty: poprzez finansowanie niepotrzebnych leków oraz przez konieczność leczenia działań niepożądanych tych leków. Dane z piśmiennictwa wskazują, że objawy jatrogenne 22) u osób starszych są przyczyną około 20% wszystkich hospitalizacji, co świadczy o braku koordynacji w leczeniu

17) Sprawozdanie za 2012 r. konsultanta krajowego w dziedzinie geriatry.

18) W Belgii 75 łóżek na 100 tys. mieszkańców, w Austrii 25, w Szwecji 24,4, na Słowacji 14, w Czechach 6, a w Polsce 1,8.

19) GUS, *Zdrowie i ochrona zdrowia w 2011 r.*, s. 100.

20) Ibidem, s. 100.

21) Polipragmazja to zażywanie przez chorego wielu leków równocześnie bez znajomości mechanizmów ich działania i występujących między nimi interakcji albo przepisywanie nadmiernej liczby leków bez wyraźnej potrzeby. (prof. Marian Wielosz, „Służba Zdrowia” nr 88–91 z 24 listopada 2008 r.).

22) Schorzenie jatrogenne może powstać na skutek ubocznego działania leków bądź też powstaje u pacjenta przez autosugestię związaną z niezrozumieniem słów lekarza. Osób starszych. Z drugiej strony należy pokreślić brak przygotowania lekarzy rodzinnych do opieki geriatrycznej oraz brak koordynacji opieki wysokospecjalistycznej, co jest ważną przyczyną nieskuteczności leczenia lub pogorszenia stanu zdrowia u dużej części chorych w starszym wieku. Ponadto dyskryminacja w zakresie procedur diagnostycznych i leczniczych ze względu na wiek, a z drugiej strony kwalifikowanie chorych do procedur wysokospecjalistycznych bez pełnej geriatrycznej analizy przeciwwskazań (brak oceny stosunku spodziewanych korzyści i ryzyka) jest ważną przyczyną nieskuteczności leczenia lub działań niepożądanych u dużej części chorych w starszym wieku.

Aktywność fizyczna

Warunkiem bezpiecznego, aktywnego i zdrowego starzenia się jest przeciwdziałanie głównym czynnikom ryzyka w czasie wszystkich faz życia, a szczególnie w okresie okołoemerytalnym i poprodukcyjnym. Uzyskany dzięki temu większy potencjał zdrowia w starszym wieku ma istotne znaczenie. Aktywny zdrowy senior to wsparcie dla gospodarki poprzez odciążenie systemu ochrony zdrowia, zabezpieczenia społecznego, zaangażowania rodziny w pomoc dla seniora, przy jednoczesnym odciążaniu przez emerytów osób aktywnie pracujących w rodzinie od części obowiązków związanych z organizacją domu i nadzoru nad dziećmi. Dlatego kluczowe znaczenie ma promocja związana z prawidłowymi nawykami dotyczącymi diety, wysiłku fizycznego, spożywania alkoholu i unikania dymu tytoniowego.

Według raportu GUS „Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2012 r.” tylko 24,6% osób w wieku powyżej 60 lat deklaruje udział w zajęciach sportowych lub rekreacyjno-ruchowych. Według raportu pn. „Diagnoza społeczna 2011 – warunki i jakość życia Polaków” ponad 61% Polaków deklaruje, że nie uprawia żadnego rodzaju aktywności fizycznej. Poziom

aktywności fizycznej osób dorosłych w Polsce jest jednym z najniższych w Europie. Wśród zbadanych osób 72,9% zakwalifikowano do prowadzących siedzący tryb życia. Z pewną regularnością (od 1 do 4 razy w tygodniu) aktywność fizyczną uprawiało 19% Polaków, podczas gdy średnia dla całej Unii wynosiła 31%. Z danych badania PolSenior wynika, że tylko ok. 40% osób starszych po 65. roku życia podejmuje rekreacyjną aktywność fizyczną, przy czym wskaźnik ten jest najwyższy dla grupy wieku 65–69 lat (50,4%) i systematycznie obniża się dla starszych seniorów, aż do 8,7% dla grupy 90+23). Jako bariery ograniczające aktywność fizyczną ok. 75% respondentów wymieniło stan zdrowia.

Jednocześnie ok. 30% badanych przyznało, że w ogóle nie odczuwa potrzeby podejmowania aktywności ruchowej. Warte uwagi jest, że 8,5% osób starszych tłumaczy się brakiem czasu, a ok. 6% zgadza się ze stwierdzeniem „w moim wieku nie wypada” 24).

Opieka nad osobą starszą i rola opiekunów nieformalnych

Perspektywa zmian demograficznych w kierunku zwiększenia odsetka osób w wieku poprodukcyjnym, przy spadku liczby osób w wieku produkcyjnym, stanowi także istotne wyzwanie w zakresie wsparcia rodzinnego i społecznego dla osób starszych i wynikające z tego obciążenie finansowe poza systemem opieki zdrowotnej. W ciągu 20 lat nastąpi spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym szacowany na ok. 2 mln osób. Jednocześnie nastąpi przesunięcie części zatrudnionych z gospodarki do usług opiekuńczych dla rosnącej populacji

23) R. Rowiński, A. Dąbrowski, *Aktywność fizyczna Polaków w wieku podeszłym*, w: M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, s. 534.

24) Ibidem, s. 539.

seniorów (z 5 mln do ponad 8 mln). Wobec zmian na rynku pracy należy spodziewać się osłabienia tempa wzrostu PKB z obecnie szacowanego na ok. 6% do wartości 2%.

Wyniki badań jednoznacznie wskazują, że potrzeby opiekuńcze w starszych grupach wiekowych są dość duże²⁵), m.in. ponad 50% Polaków w wieku 75+ ma kłopot w pewnym stopniu lub w dużym stopniu z wykonywaniem codziennych czynności. U prawie 78% osób w wieku od 75 do 84 lat występowały trwałe choroby lub problemy zdrowotne.

Obowiązek opieki nad osobą starszą w Polsce i zapewnienie różnych usług opiekuńczych należy przede wszystkim do rodziny²⁶). Jak pokazują między innymi badania Special Eurobarometer 283/Wave 67.3 z 2007 r. (Eurobarometer, 2007), blisko 60% Polaków wyraziło opinię, że osoby starsze powinny mieszkać z jednym ze swoich dzieci, mogącym zapewnić im opiekę, a w Polsce tylko 8% akceptowało rozwiązanie, że zarówno publiczni, jak i prywatni dostawcy usług powinni przychodzić do domów osób starszych i świadczyć odpowiednią pomoc i opiekę.

Zapewnienie proponowanych zmian musi odbyć się z uwzględnieniem potrzeb i oczekiwań nieformalnych opiekunów osób starszych, którzy będą potrzebowali systemowych rozwiązań umożliwiających im opiekę, gdy nie są zatrudnieni i mogą poświęcić się opiece, ale także gdy będą musieli łączyć opiekę z pracą. To rodzinni opiekunowie nieformalni pełnią dzisiaj kluczową rolę w zapewnianiu opieki dla swoich bliskich – starszych osób w rodzinie i wsparcie ich jest wyzwaniem dla polityki senioralnej.

Nowe technologie w opiece nad osobami starszymi

Nowe technologie mogą być dużym wsparciem w opiece osób starszych. Pozwalają w znacznym stopniu odciążyć system opieki zdrowotnej, ułatwić codzienne funkcjonowanie

osób starszych, a opiekunom umożliwić godzenie ról, które pełnią w społeczeństwie. Obecnie brak w Polsce powszechnie dostępnych rozwiązań z obszaru teleopieki i telemedycyny, które można by było wykorzystać we wsparciu i nadzorze nad osobami starszymi, zmniejszając jednocześnie wysiłek i stres opiekuna i poprawiając bezpieczeństwo seniorów.

Konieczne jest również zwiększenie bezpieczeństwa i godności seniorów w obszarze życia społecznego, prawnego i finansowego poprzez dostarczenie rekomendacji adresowanych do nich dotyczących jakości technologii, umów cywilnoprawnych i innych zagadnień, których pojmowanie przez osoby w starszym wieku jest utrudnione.

Wydaje się więc w pełni uzasadnione, aby zagadnienie zdrowia i bezpieczeństwa osób w wieku senioralnym znalazło swoje odzwierciedlenie w priorytetyzacji tych zagadnień w polityce wielu resortów, a szczególnie zdrowia i nauki (rekomendacje ekspertów skupionych w koalicji na rzecz zdrowego starzenia się, opublikowane w dokumencie *Zdrowe Starzenie się – Biała Księga* i zaprezentowanym podczas debaty w polskim parlamencie w dniu 27 lutego 2013 r. oraz opracowania Rzecznika Praw Obywatelskich).

25) I. Kotowska, I. Wóycicka, *Sprawowanie opieki oraz inne uwarunkowania podnoszenia aktywności zawodowej osób w starszym wieku produkcyjnym*, Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Warszawa 2008.

26) P. B. Łęadowski, W. P. Edich, B. B. ien, Z. B. W. ojszel, P. Czekanowski, *Supporting Family Carers of Older People in Europe – National Background Report for Poland*, LIT VERLAG, Hamburg 2006, J. Twardowska- Rajewska (red.), *Senior w domu. Opieka długoterminowa nad niesprawnym seniorem*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2007.

Celem głównym polityki senioralnej w obszarze zdrowie i samodzielność jest tworzenie warunków dla jak najdłuższego utrzymywania dobrego stanu zdrowia i autonomii.

2.1.1. Priorytet 1. Stworzenie systemowych rozwiązań, które pozwolą na rozwój usług medycznych dla osób starszych, w tym:

tworzenie innowacyjnych rozwiązań w sferze farmakoterapii i technicznego wsparcia oraz programów prozdrowotnych i aktywizujących osoby starsze, podejmowanie działań niwelujących skutki ubóstwa, poprawa zabezpieczenia socjalnego, chroniącego przed skutkami niepełnosprawności i inwalidztwa, a także budowanie właściwych relacji społecznych, więzi pokoleniowych, walka z wykluczeniem społecznym, przygotowanie systemu opieki zdrowotnej do rozwiązań niezbędnych dla wzrastającej w tej grupie wieku wielochorobowości i inwalidztwa, ze szczególnym zwróceniem uwagi na rozwój geriatry i wprowadzenie jej do praktyki lekarzy podstawowej opieki zdrowotnej, wczesne wykrywanie i prewencja chorób przewlekłych poprzez badania skriningowe i programy profilaktyczne.

Cel 1. Rozwój geriatry jako specjalizacji 27)

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- Umożliwienie doskonalenia zawodowego lekarzy (lekarz pierwszego kontaktu, inne specjalności niż geriatrya), pielęgniarek i innych kadr medycznych w kierunku całościowej i kompleksowej opieki zdrowotnej nad starszym pacjentem
- wzmocnienie roli lekarza podstawowej opieki zdrowotnej (POZ) oraz pielęgniarki POZ w opiece nad osobami starszymi
- stworzenie systemu zachęt do podejmowania edukacji w dziedzinie geriatry przez

studentów i absolwentów wydziałów lekarskich

- rozwój kształcenia specjalizacyjnego lekarzy m.in. w dziedzinie geriatrici
- zwiększenie dostępności do łóżek geriatricznych poprzez dostosowanie infrastruktury podmiotów leczniczych do zwiększającej się liczby osób chorych w wieku podeszłym, również z wykorzystaniem potencjału podmiotów niepublicznych

Cel 2. Przygotowanie i doskonalenie zawodowe kadry medycznej w kierunku całościowej i kompleksowej opieki zdrowotnej nad starszym pacjentem

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- umożliwienie doskonalenia zawodowego lekarzy (lekarz pierwszego kontaktu, inne specjalności niż geriatricia) i innej kadry medycznej w kierunku całościowej i kompleksowej opieki zdrowotnej nad starszym pacjentem
- wzmocnienie roli lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w opiece nad osobami starszymi

27) Por. cele szczegółowe Krajowego Planu Działań na Rzecz Równego Traktowania: Cel szczegółowy 3.1. Poprawienie jakości opieki geriatricznej. Kluczowe działania prowadzące do osiągnięcia celu 3.1:

- uruchomienie krótkiej ścieżki specjalizacyjnej w zakresie geriatrici w celu zwiększenia liczby lekarzy posiadających tę specjalizację,
- wprowadzenie fakultatywnego trybu kształcenia gerontologicznego dla studentów uczelni medycznych nieobjętych obowiązkowym kształceniem gerontologicznym,
- rewizja warunków kontraktowania przez Narodowy Fundusz Zdrowia lekarzy geriatriców.
- wsparcie kształcenia przeddyplomowego studentów kierunków medycznych w zakresie opieki nad starszym pacjentem
- rozwój kształcenia podyplomowego lekarzy innych specjalności (w szczególności lekarzy POZ) w zakresie opieki nad osobami starszymi
- poszerzenie systemu kształcenia podyplomowego o zagadnienia dotyczące specyfiki chorób i osób w wieku podeszłym we wszystkich specjalnościach medycznych

Cel 3. Wspieranie i rozwój poradni i opieki geriatricznej w Polsce

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- zapewnienie osobom starszym medycznej opieki przy zachowaniu holistycznego podejścia do pacjenta m.in. przez zbudowanie systemu zintegrowanej opieki zdrowotnej na potrzeby seniorów
- upowszechnienie takich rozwiązań, aby pacjent w wieku starszym z wcześniej zdiagnozowaną chorobą przewlekłą i ustalonym leczeniem (np. nadciśnieniem tętniczym, osteoporozą, cukrzycą, chorobą zwyrodnieniową stawów) mógł uzyskać podstawową poradę i receptę na stale przyjmowane leki u lekarza innej specjalności
- wspieranie tworzenia poradni geriatricznych oraz konsultacji geriatricznych (szczególnie na obszarach wiejskich)
- rozwój instytucjonalny i wspieranie podmiotów leczniczych, realizujących świadczenia w zakresie opieki geriatricznej, również z wykorzystaniem potencjału podmiotów niepublicznych 28)
- inwestycje w rozwój infrastruktury ponadregionalnej szpitali klinicznych i instytutów badawczych
- wsparcie podmiotów realizujących świadczenia w zakresie opieki długoterminowej
- wsparcie podmiotów leczniczych realizujących opiekę paliatywną i hospicyjną

- zwiększenie liczby i udoskonalenie zakładów opiekuńczo-leczniczych

Kompleksowa opieka medyczna osób starszych powinna opierać się na zasadach:

- powszechności opieki – zapewnienie właściwego dostępu do świadczeń opieki zdrowotnej
- dostępności opieki – bliskość placówek ochrony zdrowia od miejsca zamieszkania i bezkolejkowe konsultacje i opieka medyczna
- nieodpłatności świadczeń i długotrwałości opieki – ciągłość wynikająca z długofalowości starzenia się i chorób towarzyszących. Wsparcie finansowe w dostępie do drogich technologii medycznych
- kompleksowości opieki – całościowe rozwiązywanie problemów w interdyscyplinarnej współpracy lekarza, pielęgniarki, pracownika socjalnego i innych profesjonalistów
- jakości opieki – stosowanie fachowej wiedzy gerontologicznej i geriatrycznej, ze szczególnym uwzględnieniem zasad etyki oraz zgodnie z wypracowanymi standardami postępowania medycznego w opiece geriatrycznej.

28) Lokalizacja oddziałów geriatrycznych, ze względu na z reguły długotrwałe hospitalizacje osób starszych, wymaga zapewnienia możliwości łatwego dostępu rodzin pacjentów (powinny być one zlokalizowane blisko miejsca zamieszkania ich rodzin), a tym samym powinny się one znajdować w strukturach szpitali regionalnych i lokalnych. Również charakter udzielanych na ww. oddziałach świadczeń przemawia za poziomem regionalnym i lokalnym

Stworzenie kompleksowego systemu opieki, w skład którego wejdą następujące formy opieki:

- 1) podstawowa opieka zdrowotna;
 - 2) specjalistyczna ambulatoryjna opieka geriatryczna;
 - 3) dzienna opieka geriatryczna;
 - 4) domowa opieka geriatryczna;
 - 5) stacjonarna/całodobowa opieka geriatryczna – powyższa propozycja wynika z faktu, iż nie ma potrzeby przypisywania konkretnych zakresów świadczeń do wskazanych komórek organizacyjnych.
- działania pro jakościowe przeznaczone dla podmiotów wykonujących działalność leczniczą w każdym obszarze opieki zdrowotnej (podstawowej opieki zdrowotnej, ambulatoryjnej opieki specjalistycznej, leczenia szpitalnego) w szczególności w celu dostosowania podmiotów leczniczych do zmieniających się warunków epidemiologiczno-demograficznych.
- wykorzystanie organizacji opieki koordynowanej (OOK) do polepszenia jakości i efektywności dostawy publicznych usług zdrowotnych – pilotaż innowacji organizacyjnej, procesowej i technologicznej.

2.1.2. Priorytet 2. Promocja zdrowia i profilaktyka zdrowotna

Cel 1. Przygotowanie do okresu własnej starości pod względem wiedzy na temat zmian fizycznych i psychicznych podczas procesów starzenia i konsekwencji określonych zachowań

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- edukacja społeczeństwa na temat procesów starzenia i jego konsekwencji
- uwrażliwienie opinii publicznej na problemy starości i niesamodzielności
- przywrócenie neutralnego charakteru pojęciu „starość” jako ostatniej fazy życia człowieka

- stworzenie mechanizmów pomocy psychologicznej dla osób przeżywających kryzys lub wymagających wsparcia w związku z zakończeniem aktywności zawodowej, procesem starzenia się i zmianami ról w rodzinie i w społeczeństwie

Cel 2. Promocja właściwego stylu życia w sferze zdrowia psychicznego, aktywności intelektualnej, odżywiania, rytmu dnia, rekreacji, higieny ciała i unikania zachowań ryzykownych pod względem zdrowotnym

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- rozwój efektywnej edukacji prozdrowotnej we wszystkich okresach życia człowieka – promowanie zdrowego stylu życia w każdym wieku
- .popularyzacja i rozwój oferty edukacyjnej w zakresie prawidłowego żywienia dostosowanego do zmieniającego się organizmu osoby starszej
- popularyzacja i rozwój oferty edukacyjnej w zakresie profilaktyki typowych chorób wieku starszego
- uwzględnienie w edukacji prozdrowotnej zagadnień zdrowia psychicznego, rozumienia procesów zachodzących w psychice osoby starzejącej się
- rekrutowanie uczestników edukacji prozdrowotnej wśród szerszej grupy osób starszych, w tym osób o niższym dochodzie, niepełnosprawnych, biernych społecznie
- tworzenie spotkań grupowych sprzyjających powstawaniu więzi międzyludzkich i poprawie zdrowia psychicznego
- rozszerzenie oferty dydaktycznej dla osób pracujących w kontakcie z osobami starszymi o kwestie promocji zdrowia i aktywnego starzenia
- .uwzględnianie specyfiki potrzeb osób starszych w planowaniu i realizacji edukacji prozdrowotnej i rekreacji – zarówno pod względem samych treści, jak i oferowanych form i metod organizacyjnych
- edukacja pracowników ochrony zdrowia w zakresie potrzeb z zakresu aktywności fizycznej, diety i zdrowego stylu życia
- opracowanie i wdrożenie pilotażowych i testujących programów profilaktycznych w zakresie przeciwdziałania schorzeniom, które są istotną przyczyną dezaktywizacji zawodowej (w tym nowotworów), oraz ich upowszechnianie 29)
- opracowanie i wdrożenie ogólnokrajowych programów w zakresie edukacji zdrowotnej i promocji zdrowego stylu życia, związanych z przeciwdziałaniem chorobom stanowiącym istotną przyczynę dezaktywizacji zawodowej 30)
- opracowanie i wdrożenie projektów profilaktycznych dotyczących chorób będących istotnym problemem zdrowotnym danego regionu 31)
- opracowanie i wdrożenie programów ukierunkowanych na eliminowanie zdrowotnych czynników ryzyka w miejscu pracy 32)

Cel 3. Rozwój i wspieranie aktywności fizycznej

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- zwiększenie dostępności istniejących obiektów sportowych dla osób starszych
- .rozwój otoczenia przyjaznego dla aktywności fizycznej seniorów, np. w miejscu zamieszkania, w miejscu pracy, w miejscach użyteczności publicznej (np. parki, osiedla mieszkaniowe)
- promowanie inicjatyw dotyczących aktywności fizycznej wśród osób starszych prowadzących siedzący tryb życia

- rozwijanie i wspieranie systemu zorganizowanych zajęć aktywności fizycznej dla osób dorosłych i starszych

2.1.3. Priorytet 3. Rozwój usług społecznych i opiekuńczych dostosowanych do potrzeb osób starszych

Cel 1. Rozwój usług społecznych dostosowanych do potrzeb oraz możliwości osób starszych
Usługi społeczne według definicji OECD to usługi świadczone na rzecz gospodarstw domowych, mające w większości krajów tworzących tę organizację nierynkowy charakter.

Ich dostarczycielem jest głównie sektor publiczny, organizacje non-profit oraz organizacje o charakterze prywatnym

29) Typy działań/narzędzi zaproponowane przez resort zdrowia do realizacji ze środków EFS w przyszłej perspektywie finansowej 2014–2020.

30) Ibidem.

31) Ibidem.

32) Ibidem.

Wśród usług społecznych można wyróżnić usługi zdrowotne, edukacyjne, inne usługi społeczne.³³⁾

Usługi społeczne to również ta część usług publicznych, której celem jest zaspokajanie potrzeb społecznych. W dokumentach Unii Europejskiej termin ten odnosi się do ubezpieczeń społecznych związanych z ryzykiem życiowym, takim jak starzenie się, wypadki przy pracy, bezrobocie, itp. Są to również inne usługi nakierowane bezpośrednio na osobę w kryzysowych momentach jej życia (na przykład bezrobocie) oraz takie, które pozwalają na reintegrację społeczną³⁴⁾.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- planowanie i organizowanie usług społecznych (w tym zdrowotnych, a także edukacyjnych, kulturalnych, transportowych i rekreacyjnych) z uwzględnieniem potrzeb osób starszych i dostosowanie ich do potrzeb i możliwości osób starszych

- likwidowanie barier architektonicznych i transportowych utrudniających mobilność i aktywność osobom starszym, dzięki temu umożliwianie korzystania z dostępnych usług społecznych

- umożliwienie osobom starszym korzystania z pomocy asystentów świadczących usługi społeczne w domu i poza domem

- upowszechnienie korzystania z usług opiekuńczych przy wykorzystaniu nowych technologii

Cel 2. Zapewnienie odpowiedniej opieki nad osobami o ograniczonej samodzielności poprzez rozwój usług opiekuńczych

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- poprawa dostępu do usług opiekuńczych, co pozwoli osobom starszym i/lub o ograniczonej samodzielności jak najdłużej zostać we własnym środowisku

- rozwój systemu świadczeń pieniężnych, w naturze lub czeków na pokrycie wydatków na usługi i produkty związane z opieką, w tym bardziej efektywna dystrybucja świadczeń poprzez ich dywersyfikację w zależności od stopnia ograniczenia samodzielności

- tworzenie warunków do zwiększenia różnorodności form opieki nad seniorami: dzienne domy pomocy, opiekunowie dzienni, zorganizowana pomoc sąsiedzka, wspieranie rozwoju form samopomocowych, wolontariatu i innych
- likwidacja barier legislacyjnych i administracyjnych w uregulowaniu zatrudnienia opiekunów nieformalnych
- zmniejszenie udziału „szarej strefy” w rynku usług opiekuńczych
- stworzenie warunków stabilnych źródeł finansowania usług opiekuńczych
- lepsze dostosowanie obecnie dostępnych usług do potrzeb osób starszych, jak również rozwój nowych rozwiązań
- zapewnienie wsparcia osobom starszym mieszkającym w jednoosobowych gospodarstwach domowych:
 - identyfikacja osób potrzebujących wsparcia i opieki w gminie
 - systematyczny monitoring potrzeb w zakresie pomocy i opieki dla osób starszych oraz koordynowanie opieki we współpracy z lekarzem, pielęgniarką rodzinną i innymi podmiotami

33) Glosariusz OECD on-line, <http://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2497>.

34) *A VOLUNTARY EUROPEAN QUALITY FRAMEWORK FOR SOCIAL SERVICES*, The Social Protection Committee, <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=6140&langId=en>.

- poprawa jakości świadczonych usług opiekuńczych (w tym pielęgnacyjnych) dla osób starszych
 - stworzenie systemu informowania i edukowania opiekunów o problemach związanych z opieką nad osobą starszą i sposobami radzenia sobie wraz z przekazywaniem wiedzy i doświadczeń od innych,
 - umożliwienie edukacji, szkoleń, praktyk i wymiany praktyk i doświadczeń dla opiekunów nieformalnych potrzebnych do opieki nad osobami starszymi (rodzina, pomoc sąsiedzka, wolontariusze)
 - wprowadzenie rejestru, kwalifikowania, potwierdzenia umiejętności i kompetencji i udzielania certyfikatów dla opiekunów formalnych i nieformalnych

Cel 3. Opracowanie i wdrożenie systemu teleopieki oraz wykorzystanie innowacyjnych technologii w ułatwieniu organizacji opieki dla osób starszych

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- opracowanie minimalnych standardów teleopieki i innych form niebezpośrednich usług opiekuńczych wykorzystujących nowe technologie (ICT)
- określenie źródeł i zasad finansowania lub dofinansowywania teleopieki i innych form niebezpośrednich usług opiekuńczych 35)
- aktywizacja środowisk lokalnych w celu tworzenia społecznych (sąsiedzkich) metod samopomocy przy wykorzystaniu nowych technologii (ICT)
- wspieranie wdrożenia rozwiązań z zastosowaniem teleopieki
- wykorzystywanie nowych technologii dla rozwoju profilaktyki i zachowań prozdrowotnych

Cel 4. Stworzenie systemów wsparcia dla opiekunów nieformalnych, w szczególności na poziomie lokalnym

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- wsparcie rodziny i opiekunów nieformalnych 36)

- opracowanie rozwiązań systemowych wspierających osoby opiekujące się osobami starszymi (umożliwiające łączenie pracy i opieki)
- stworzenie szerokiego dostępu do informacji o możliwościach wsparcia dla opiekunów oraz na temat możliwości poprawy jakości opieki przez opiekunów nieformalnych
- umożliwienie opieki długo- i krótkotrwałej nad osobą starszą, na przykład w przypadku hospitalizacji opiekuna lub opieki wytchnieniowej
- rozwój wolontariatu opiekuńczego (w tym w sąsiedztwie, w środowisku lokalnym)

2.2. BEZPIECZEŃSTWO

Ryzyko agresji wobec starszych rośnie w przypadku, gdy opiekunowie nie są odpowiednio przygotowani do pełnienia tej roli, co wiąże się dla nich ze zwiększonym stresem. W ramach badania PolSenior przeprowadzono analizę zjawiska przemocy dotykającej osoby starsze.

35) Usługi opiekuńcze nieświadczone osobiście, np. za pośrednictwem urzędzeń.

36) Opiekun nieformalny – osoba niebędąca opiekunem medycznym, opiekująca się osobą o ograniczonej samodzielności, np. członek rodziny.

Zjawisko to dotknęło 5,9% badanych osób. Przemoc częściej dotyka kobiet niż mężczyzn (wśród kobiet – prawie 7%, wśród mężczyzn – 5%). Najczęściej występującą formą przemocy jest znieważanie, wyzywanie, ośmieszanie lub lekceważenie (5,4%), następnie – nadużycia materialne lub ryzyko wygnania z mieszkania, w dalszej kolejności utrudnianie dostępu do lekarza, kontaktu z rodziną, z przyjaciółmi, przemoc fizyczna, wymuszanie zachowań seksualnych. Najczęściej zgłaszano przemoc wobec młodszych seniorów oraz wobec osób mieszkających w dużych miastach. Najrzadziej doświadczali przemocy seniorzy z województwa opolskiego (2,4% badanych), a najczęściej – mieszkańcy województwa podlaskiego i warmińsko-mazurskiego (około 11%). Przemoc bierną – zaniedbanie – zasygnalizowało około 13% badanych. Przemoc wobec kobiet częściej dotyka je we własnym środowisku, na przykład w domu, ze strony rodziny i znanych osób. Z kolei mężczyźni częściej spotykali się z agresywnymi zachowaniami poza domem – na ulicy, w sklepie, w urzędzie. Sprawcami przemocy są często osoby zależne od osoby starszej – w zakresie finansowym (w związku z brakiem pracy), mieszkaniowym, a także opiekuńczym.

W przypadku przemocy nieintencjonalnej, jej ryzyko zwiększa się ze względu na przeciążenie opiekuna obowiązkami wynikającymi z ciągłej uwagi, ciężkiej fizycznej pracy i stresu. Szczególnym rodzajem przemocy instytucjonalnej są nieuczciwe praktyki handlowe wobec osób starszych, związane zwłaszcza z usługami finansowymi.

Cel. Zapewnienie bezpieczeństwa osób starszych i przeciwdziałanie stosowanym wobec nich nadużyciom

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- zapobieganie przemocy wobec osób starszych (rozpoznawanie i reagowanie na przypadki przemocy) w ramach programu kształcenia zawodowego i informowania osób pierwszego kontaktu – pracujących bezpośrednio z osobami starszymi (w tym w ramach programów kształcenia podyplomowego i uzupełniającego dla osób zajmujących się zawodowo osobami starszymi), również z uwzględnieniem kwalifikacji pracowników z zagranicy, w szczególności obywateli powracających na polski rynek pracy

- zwiększenie świadomości osób starszych na temat sytuacji przemocy oraz instytucji, do których mogą zwrócić się w sytuacji doświadczania przemocy
- zwiększenie świadomości przemocy wśród osób z otoczenia, aby sygnalizowały, z zachowaniem poufności, niepokojące oznaki mogące świadczyć o występowaniu jakiegokolwiek przemocy
- wprowadzenie w instytucjach opieki i w jednostkach dostarczających usługi opiekuńcze procedury postępowania w przypadku wystąpienia przemocy oraz zaznajomienie z procedurami
- wprowadzenie telefonu zaufania dla osób starszych (np. Jesienna Linia)
- stworzenie warunków dla koordynacji zgłoszeń o nadużyciach wobec osób starszych, z uwzględnieniem pomocy prawnej i psychologicznej kierowanej do ofiar przemocy
- przeciwdziałanie przemocy ekonomicznej
- przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom handlowym wobec osób starszych

2.3. PRZESTRZEŃ I MIEJSCE ZAMIESZKANIA 37)

Celem projektowania dla wszystkich jest takie zorganizowanie przestrzeni, aby stała się przyjazna i dostępna dla mieszkańców. Zasadą powinno być uwzględnianie potrzeb różnych grup osób: starszych, niepełnosprawnych, rodzin z dziećmi, kobiet i mężczyzn (*age-friendly environment* 38)). Realizacja idei projektowania uniwersalnego jest również wyrażona w Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych z 2006 r.

Światowa Organizacja Zdrowia definiuje miasta przyjazne seniorom jako miejsca, gdzie zarówno przedstawiciele władz publicznych, sektora prywatnego oraz mieszkańcy uwzględniają różnorodność osób starszych i ich potrzeb, działają na rzecz spójności społecznej i promują wkład osób starszych w każdą dziedzinę życia, szanują decyzje i sposób życia osób starszych, uwzględniają potrzeby związane ze starością w planowaniu, i elastycznie na nie reagują 39).

Jako przykład można przywołać Światową Sieć Miast i Społeczności Przyjaznych Osobom Starszym 40) czy zrzeszenie organizacji Projektowanie dla Wszystkich 41). Zalecenia organizacji obejmują między innymi następujące obszary: komunikacja, przyjazne miejsca i budynki publiczne, szacunek i inkluzja społeczna, mieszkalnictwo, partycypacja społeczna, transport, zatrudnienie. Przykładowo transport jest przyjazny seniorom, ale też innym mieszkańcom, i jest dostępny pod względem finansowym, bezpieczny, z wydzielonymi miejscami, ułatwieniami dla osób o mniejszej mobilności. Dodatkowo w miejscach publicznych, w odpowiednich odstępach znajdują się ławki, na których można odpocząć. Rezygnuje się z dekoracyjnych kostek brukowych o nierównych, ostrych powierzchniach, informacje na przystankach i w środkach transportu miejskiego przedstawiane są za pomocą dużych wyraźnych liter oraz komunikatów głosowych.

Nie można też pominąć w założeniach polityki senioralnej kwestii mieszkalnictwa dostosowanego do sytuacji, możliwości (zarówno finansowych) 42) i potrzeb osób starszych 43).

37) Por. Krajowy Program na Rzecz Równego Traktowania, działania związane z projektowaniem uniwersalnym:

Cel główny 1. Poprawa dostępu do dóbr i usług dla osób z niepełnosprawnością oraz osób starszych

Cel szczegółowy 1.1. Przeciwdziałanie dyskryminacji osób z niepełnosprawnością oraz osób starszych poprzez ograniczenie barier uniemożliwiających im właściwe funkcjonowanie w przestrzeni publicznej.

Kluczowe działania prowadzące do osiągnięcia Celu 1.1:

1. Wprowadzenie do prawa budowlanego projektowania uniwersalnego jako realizacji zapisów Konwencji o Prawach Osób Niepełnosprawnych.
 2. Analiza standardów kształcenia dla kierunków studiów architektura i urbanistyka oraz wzornictwo przemysłowe pod kątem możliwości szerszego zaakcentowania problematyki projektowania uniwersalnego oraz ewentualna modyfikacja właściwych dokumentów.
- 38) AGE Platform Europe „Age friendly environment”.
- 39) Por. www.who.org
- 40) Zob. Global Age-friendly Cities, http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf.
- 41) EIDD Design for All Europe, <http://www.designforalleurope.org/>.
- 42) Instrumentami wykorzystującymi mieszkanie w celu stworzenia możliwości zapewnienia seniorom dodatkowych świadczeń pieniężnych jest odwrócony kredyt hipoteczny oraz renta dożywotnia. Obecnie w ramach rządu trwają prace nad dwiema regulacjami prawnymi pozwalającymi na uzyskanie stałego dochodu w zamian za przekazane po śmierci prawa własności do mieszkania. Merytorycznie za ten obszar odpowiadają Ministerstwo Finansów i Ministerstwo Gospodarki.

Nie tylko w ramach pojedynczych mieszkań, ale zespołów mieszkań (osiedli) z odpowiednią infrastrukturą i usługami dla ich mieszkańców 44).

Cel. Wspieranie przestrzennego planowania architektonicznego dostosowanego do wszystkich (projektowanie uniwersalne) i z uwzględnieniem potrzeb różnych grup wieku (w tym osób starszych)

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- współpraca z seniorami i organizacjami społecznymi w sprawie oceny miejsc i budynków publicznych pod względem dostępności dla osób starszych oraz przygotowywanie planów i propozycji zmian, które by uwzględniały potrzeby osób starszych
- upowszechnianie świadomości w zakresie efektywności energetycznej mieszkań i budynków będących własnością osób starszych oraz ryzyka ubóstwa energetycznego
- planowanie transportu publicznego z uwzględnieniem potrzeb osób starszych (rozmieszczenie przystanków, godziny kursowania, częstotliwość przejazdów, przesiadki)
- wprowadzenie działań skracających okres oczekiwania na obsługę w miejscach publicznych (urząd, biblioteka)
- wdrażanie zasad projektowania inkluzywnego na każdym poziomie
- wspieranie budowy zespołów mieszkań, jak i zmiany istniejących, jako specjalnie dostosowanych pod względem infrastruktury i usług do potrzeb osób starszych

3. AKTYWNOŚĆ ZAWODOWA OSÓB 50+

Poniższa część stanowi wybór najważniejszych kwestii poruszanych w czasie posiedzeń Rady ds. Polityki Senioralnej, gdyż równolegle trwają prace w ramach Rady Społecznej i Programowej 50+ nad przygotowaniem Programu Solidarność Pokoleń. Działania dla zwiększenia aktywności zawodowej osób w wieku 50+ – Aktualizacja (projekt wstępny z dnia 17 września 2013 r.). Program Solidarność Pokoleń szerzej ujmuje kwestie aktywizacji zawodowej osób w wieku 50+ i jest komplementarny względem tego dokumentu. Rada Społeczna 50+ została powołana *zarządzeniem nr 13 Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 24 kwietnia 2013 r.* Zadaniem Rady jest opracowanie rekomendacji w zakresie działań

prowadzonych w ramach Programu Solidarność Pokoleń. Działania dla zwiększenia 43) Osoby, które wymagają wsparcia w codziennym funkcjonowaniu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonego przez jednostkę całodobowej opieki, mogą ubiegać się o tzw. mieszkania chronione. Mieszkania te umożliwiają zapewnienie wszechstronnej pomocy, a jednocześnie pozwalają ich lokatorom na względnie samodzielne funkcjonowanie. Czysznik w mieszkaniach chronionych jest dostosowany do sytuacji finansowej lokatorów. Tworzenie mieszkań chronionych przez gminy, powiaty i organizacje pożytku publicznego jest wspierane przez państwo, które wspiera tego typu inwestycje poprzez pokrycie części kosztów przedsięwzięć (30–50%) ze środków ulokowanego w Banku Gospodarstwa Krajowego Funduszu Dopłat (*ustawa z dnia 8 grudnia 2006 r. o finansowym wsparciu tworzenia lokali socjalnych, mieszkań chronionych, noclegowni i domów dla bezdomnych* (Dz. U. Nr 251, poz. 1844, z późn. zm.)). aktywności zawodowej osób w wieku 50+ (Programu 50+) oraz określenie kierunków zmian Programu i wytycznych dla opracowania koncepcji działań wspierających na rynku pracy osoby 60+.

44) Por. „Główne kierunki, cele i kierunki programu wspierania rozwoju budownictwa mieszkaniowego do 2020 roku”.

W Polsce notowany jest jeden z najniższych wskaźników zatrudnienia osób w wieku 55–64 (38,7% w 2012 r. wg danych Eurostat) i jedna z najniższych średnia wieku przechodzenia na emeryturę wśród państw europejskich⁴⁵). Wydłużanie aktywności zawodowej pracowników po 50. roku życia należy do priorytetowych działań wszystkich krajów Unii Europejskiej. Zgodnie z założeniami Strategii na rzecz inteligentnego zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020 przyjętej w 2010 r., jednym z nadrzędnych celów Unii Europejskiej ma być osiągnięcie do 2020 r. wskaźnika zatrudnienia osób w wieku 20–64 lata na poziomie 75%. W 2004 r. wymóg zatrudnienia osób starszych na poziomie co najmniej 50% spełniały tylko: Szwecja, Dania, Finlandia, Wielka Brytania, Estonia i Portugalia. W Polsce diagnozuje się tendencję panującą wśród pracowników 50+ do jak najszybszego przechodzenia na świadczenia emerytalne (o ile jest to możliwe) oraz istnienie szeregu możliwości korzystania z różnego rodzaju transferów socjalnych (także świadczeń rodzinnych czy pomocy społecznej), co również wpływa na dezaktywizację na rynku pracy.

Przygotowanie do pracy – system edukacji i szkoleń

Obecnie w Polsce obserwuje się deficyt odpowiednich szkoleń i form uczenia się wspomagających skutecznie osoby w wieku 50+ oraz 60+ do przystosowania się bądź lepszemu funkcjonowaniu na rynku pracy. Co więcej, istniejące szkolenia nie są prowadzone w sposób odpowiadający potrzebom i predyspozycjom osób w wieku 50+. Informacje o prowadzonych szkoleniach nie są też powszechnie dostępne, a wiele osób w wieku 50+ może nie być świadomych, że mogą skorzystać z możliwości podjęcia edukacji/uczenia się.

Występuje też duże zróżnicowanie dostępu do oferty edukacyjnej w zależności od uwarunkowań lokalnych (zwłaszcza występujący deficyt podaży usług edukacyjnych w mniejszych miejscowościach oraz na obszarach wiejskich). Może wystąpić także problem z niechęcią pracodawców do szkolenia pracowników z małych i średnich firm (z uwagi na ich absencję w pracy). Zwraca się także uwagę na brak możliwości potwierdzenia posiadanych umiejętności.

Zarządzanie wiekiem i ergonomia

Zachęcanie rosnącej liczby starszych pracowników do pozostania w zatrudnieniu jest uzasadnione tylko wówczas, gdy równolegle podejmowane są działania zmierzające do utrzymywania zdolności do pracy przez cały okres aktywności zawodowej pracownika oraz podnoszenia jego kwalifikacji, a także działania ukierunkowane na modyfikację zadań, stanowisk, rytmu i czasu pracy w celu dostosowania ich do zmieniających się wraz z wiekiem

45) Por. zgodnie z informacją OECD zawartą w *Pensions at glance* z 2011r. – przeciętny efektywny wiek opuszczenia rynku pracy w Polsce, zarówno dla kobiet, jak i mężczyzn, jest niższy od przeciętnej w OECD, jednakże nie jest najniższy wśród krajów europejskich. Należy zwrócić uwagę, że dane OECD przyjęte dla porównania w tym zakresie pochodzą z okresu 2004–2009, podczas gdy w Polsce zanotowano istotny wzrost przeciętnego efektywnego wieku opuszczenia rynku pracy w ostatnich latach.

możliwości pracownika (tzw. zarządzanie wiekiem oraz ergonomia 46)). Zarządzanie wiekiem nie jest jeszcze powszechne w Polsce 47), tak jak w innych krajach 48).

Instytucje rynku pracy

Istnieje konieczność wspierania instytucji w aktywizowaniu osób 50+. Działania oferowane przez te instytucje charakteryzują się różną, często małą skutecznością. Instytucje nie posiadają rzetelnej wiedzy na temat efektywności podejmowanych działań, w szczególności w odniesieniu do osób 50+. Wskazuje się także na niewystarczającą współpracę szeregu instytucji mających wpływ na sytuację na lokalnym rynku pracy, w szczególności na brak współpracy w kwestiach polityki zdrowotnej oraz polityki rynku pracy. Wskazuje się także na niewystarczające zaangażowanie partnerów społecznych w politykę rynku pracy i prowadzone działania aktywizacyjne.

System emerytalny i aktywność zawodowa

Zmiana systemu emerytalnego w Polsce⁴⁹⁾ polegała na przejściu z systemu opartego na zasadzie *defined-benefit* (zdefiniowanego świadczenia) do systemu *defined-contribution* (zdefiniowanej składki). Obecnie w Polsce funkcjonuje system emerytalny oparty o 3 filary: I filar – Fundusz Ubezpieczeń Społecznych (zarządzany przez ZUS), II filar – Otwarte Fundusze Emerytalne oraz III filar – Indywidualne Konta Emerytalne, Indywidualne Konta Zabezpieczenia Emerytalnego i Pracownicze Programy Emerytalne. Zgodnie z obecnie obowiązującymi przepisami emerytury z II filara (okresowe emerytury kapitałowe i dożywotnie emerytury kapitałowe) finansowane są nie tylko ze środków zgromadzonych w otwartych funduszach emerytalnych, ale także z subkonta. Jednak poziom najniższej emerytury i zasady jej podnoszenia nie zmieniły się. W związku z tym względny stosunek najniższej emerytury do przeciętnych zarobków może spaść poniżej średniej wartości dla OECD⁵⁰⁾. Obecnie ⁵¹⁾ najniższa emerytura wynosi 22% średniego wynagrodzenia i 52% minimalnego.

46) Według definicji przyjętej w statucie Międzynarodowego Towarzystwa Ergonomicznego (IEA): „Ergonomia określa stosunki powstałe między człowiekiem a jego zajęciem, sprzętem i środowiskiem, w najszerszym tego słowa znaczeniu włączając w to sytuacje związane z pracą, zabawą, rekreacją i podróżą”, por. E. Kował, *Ekonomiczno-społeczne aspekty ergonomii*, PWN, Warszawa-Poznań 2002, s. 23, z kolei „Zarządzanie wiekiem/różnorodnością należy rozumieć jako aktywne działania zmierzające do stworzenia pracownikom korzystnych i

motywujących warunków pracy. Inicjatywy skierowane są na jak najdłuższe zatrzymanie pracowników w firmie. Priorytetem jest dbałość o zdrowie pracowników (Por. G. Naegele, A. Walker, *A guide to good practice in age management*. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, Dublin 2006, s. 7 oraz wyniki badań przeprowadzonych w Centralnym Instytucie Ochrony Pracy – Państwowym Instytucie Badawczym w ramach projektu celowego zamawianego „Aktywność zawodowa pracowników w aspekcie starzejącego się społeczeństwa”).

47) B. Urbaniak, *Pracownicy 45+ w naszej firmie*, Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju, Warszawa 2007, J. Perek-Białas, K. Turek, *Organisation-level Policy towards Older Workers in Poland*, International Journal of Social Welfare, 2012.

48) K. Henkens, J. Schippers, *Active Ageing in Europe: The Role of Organisations*, International Journal of Manpower, Vol. 33, Issue 6, 2012.

49) A. Chłoń-Domińczak, P. Strzelecki (2010). *The minimum pension as an instrument of poverty protection. In the defined contribution pension system – an example of Poland*, s. 3. Źródło: <http://mpr.ub.unimuenchen.de/id/eprint/25262> (data dostępu: 29.08.2013).

50) Ibidem, s. 3.

Celem głównym polityki senioralnej w obszarze aktywizacji zawodowej jest zaplanowanie i podjęcie działań, które pozwolą na jak najlepsze wykorzystanie potencjału osób starszych na rynku pracy i tym samym pozwolą na zwiększenie i przedłużenie aktywności zawodowej osób 50+ oraz 60+.

Cel 1. Upowszechnienie oferty edukacyjnej, poprawa jej jakości oraz dostosowanie zarówno do potrzeb rynku pracy, jak i do potrzeb oraz możliwości odbiorców (pracowników i poszukujących pracy w wieku 50+)

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- rozwój szkoleń przeznaczonych dla osób 50+, dostosowanych pod względem treści, metodyki kształcenia oraz prowadzących szkolenia do potrzeb rynku pracy i do potrzeb i możliwości danej grupy słuchaczy
- wdrażanie dostosowanych do potrzeb rozwiązań organizacyjnych umożliwiających uczestnictwo w szkoleniach (np. organizacja dojazdów, opieka nad dziećmi czy innymi członkami rodzin)
- rozwój form typu *distance learning*, *e-learning*, *blended learning* – tworzenie oferty i wsparcie osób uczących się przez odpowiednio przygotowane kadry
- wypracowanie i upowszechnienie rozwiązań ułatwiających pracodawcom z małych i średnich przedsiębiorstw organizację szkoleń dla swoich pracowników
- promowanie inwestowania w podnoszenie kompetencji pracowników
- wdrożenie Krajowych Ram Kwalifikacji i rozwój sieci instytucji walidujących oraz instytucji zapewniania jakości – umożliwiających potwierdzanie kompetencji osób dorosłych
- upowszechnianie rozwiązań wypracowanych w ramach działań finansowanych z EFS, monitorowanie efektywności prowadzonych szkoleń

Cel 2.: Tworzenie warunków pracy przyjaznych pracownikom i stosowanie rozwiązań z zakresu zarządzania wiekiem

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- dostosowanie tempa pracy do osób starszych, elastyczny czas pracy, analiza możliwości urlopu na podnoszenie kwalifikacji zawodowych, rezygnacja z pracy zmianowej, zwiększenie roli badań wstępnych i okresowych pracowników
- zapewnienie możliwości wyboru kolejności wykonywanych zadań, czasu przerw w pracy, jasne określenie roli i perspektywy zawodowej pracowników w starszym wieku
- ograniczenie ciężkiej pracy fizycznej oraz pracy w środowisku gorącym lub zimnym
- zmiana zarządzania zasobami ludzkimi w celu określenia i wykorzystania mocnych stron starszych pracowników
- inicjatywy promujące pozytywne nastawienie społeczeństwa wobec starszych pracowników
- stwarzanie możliwości rozwoju zawodowego i kariery w każdym wieku

Projekt Programu nie zakłada bezpośrednich działań legislacyjnych, a odnosi się do praktycznego wykorzystania strategii zarządzania wiekiem. Warto podkreślić, że Program jest skierowany do szerokiego grona odbiorców. Adresatami projektu są partnerzy społeczni, jak również przedstawiciele sektora prywatnego.

Cel 3. Zwiększenie skuteczności i efektywności działań promujących zatrudnienie i aktywność zawodową osób 50+ oraz 60+

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- profilowanie osób bezrobotnych i lepsze dopasowanie Aktywnych Polityk Rynku Pracy do osób w wieku 50+
- rzetelna ocena efektywności działań kierowanych do osób w wieku 50+
- powołanie inkubatorów przedsiębiorczości/centrów aktywizacji osób starszych, na wzór CAZ (Centrum Aktywizacji Zawodowej)
- wykorzystanie koncepcji inteligentnych specjalizacji do określenia kierunków wsparcia i aktywizacji osób w wieku 50+
- wspieranie *outplacementu* (programu aktywizacji zawodowej osób, u których doszło do rozwiązania stosunku pracy z przyczyn zakładu pracy)
- budowanie wyspecjalizowanych narzędzi wspierania doradztwa zawodowego adresowanych do osób w wieku 50+
- rozwój kwalifikacji trenera pracy (adresowanej do oferty edukacyjnej sektora formalnego i pozaformalnego), w tym specjalizacja w zakresie wspierania osób w wieku 50+
- rekrutacja i rozwój sieci doradców zawodowych w wieku 50+ jako budzących zaufanie wśród własnej grupy wieku (w tym rozwój oferty edukacyjnej, przygotowującej do uzyskania kwalifikacji doradcy zawodowego)
- rozwój pośrednictwa i doradztwa pracy dla osób w wieku 50+ wśród instytucji niepublicznych
- wspieranie przedsiębiorczości 50+, adresowanie jej do pracujących i krótkotrwale bezrobotnych
- wypracowanie modelu pomocy długotrwale bezrobotnym w wieku 50+
- uwzględnienie polityki zdrowotnej w ramach działań aktywizacyjnych, w szczególności tych kierowanych do długotrwale bezrobotnych

Cel 4. Rozwój współpracy na rzecz wzrostu zatrudnienia osób w wieku 50+

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- promocja rozwiązań wspierających konsultacje społeczne z osobami w wieku 50+ w podejmowaniu działań na poziomie krajowym i lokalnym

- tworzenie i wdrożenie mechanizmów stałej współpracy pracodawców, podmiotów publicznych i prywatnych oferujących szkolenia, uczelni, jednostek samorządu terytorialnego w zakresie kształtowania oferty edukacyjnej dla osób w wieku 50+ (w tym projekty przeznaczone dla osób w wieku 50+ w partnerstwie publiczno-społecznoprywatnym, umowy lokalne pomiędzy samorządem a pracodawcami, związkami zawodowymi dla zatrudniania osób w wieku 50+, pakt na rzecz zatrudnienia osób w wieku 50+ obejmującego wszystkich kluczowych interesariuszy)
- rozwój narzędzi wspierania samorządów w realizacji działań dla osób w wieku 50+ (koordynatorzy lokalni, promocja przedsiębiorczości – preferencyjne warunki dla osób w wieku 50+, kontrakty międzypokoleniowe, mentoring)

4. AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA, SPOŁECZNA I KULTURALNA OSÓB STARSZYCH

Aktywność społeczna jest jednym z niezbędnych elementów realizacji idei aktywnego i zdrowego starzenia się. Wobec zakończenia lub ograniczenia pracy zawodowej związanego z osiągnięciem wieku emerytalnego, poświęcenie czasu na bezpłatną pomoc innym stanowi istotną przestrzeń dla aktywności osób starszych. Doniosłe znaczenie ma nie tylko pomoc osobom najbliższym, ale także działania podejmowane na rzecz społeczności lokalnych, w tym sąsiedzkich, a także środowiska w ramach pracy niezarobkowej poza własnym gospodarstwem domowym, zwłaszcza w formie wolontariatu. Jednak równolegle z aktywnością społeczną istotne jest także podejmowanie aktywności edukacyjnej, która umożliwia nie tylko poszerzanie wiedzy i nabywanie nowych oraz aktualizację dotychczasowych umiejętności, ale pełni ona także istotną rolę w tworzeniu więzi społecznych i tym samym jest czynnikiem wspierającym aktywność społeczną.

Celem ogólnym polityki senioralnej w obszarze aktywności edukacyjnej, społecznej i kulturalnej jest wspieranie idei uczenia się wśród osób starszych i aktywizowanie do działań obywatelskich i społecznych, w tym:

- rozwój oferty edukacyjnej dla osób starszych
- rozwój i wspieranie aktywności społecznej osób starszych (w tym zaangażowania obywatelskiego i wolontariatu)
- zwiększenie uczestnictwa osób starszych w kulturze zarówno jako jej odbiorców, jak i twórców

4.1. AKTYWNOŚĆ EDUKACYJNA

Umożliwienie osobom starszym uczenia się jest podstawowym czynnikiem wpływającym na rozwój ich aktywności oraz zachowanie dobrego zdrowia i niezależności do późnych lat, a tym samym wyraźnie przyczynia się do poprawy jakości ich życia. Podnoszenie kompetencji niezbędnych do życia we współczesnym świecie pozwala również przeciwdziałać wykluczeniu społecznemu osób starszych. Aktywność edukacyjna tych osób przynosi też korzyści w postaci większego zaangażowania w działania na rzecz własnego i młodszych pokoleń w społecznościach lokalnych oraz pełnego funkcjonowania w wymiarze obywatelskim. Dlatego też podejmuje się szereg różnorodnych działań na rzecz włączenia osób starszych do grona uczących się i w ten sposób urzeczywistnienia idei uczenia się przez całe życie, zwłaszcza w obszarach, które najbardziej odpowiadają potrzebom edukacyjnym tej grupy obywateli (por. Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 52), SRKL 2020).

Niespełna 1% osób powyżej 55. roku życia w Polsce korzysta z zajęć edukacyjnych. Osoby starsze – jeśli już uczą się – to uczestniczą przede wszystkim w uczeniu się pozaformalnym i nieformalnym 53). Dla porównania, średnio ponad 4% osób w Unii Europejskiej w tej grupie

wieku uczestniczy w zajęciach edukacyjnych. Możliwy potencjał aktywności edukacyjnej osób starszych obrazują dane dla Danii, Szwecji, Finlandii, czy Wielkiej Brytanii, gdzie udział osób starszych w uczeniu się przez całe życie jest dwu-, trzy- lub ponadpięciokrotnie 52) W Strategii zakłada się, że odsetek osób wieku 55–74 lata uczestniczących w kształceniu lub szkoleniu wzrośnie do poziomu średniej unijnej w 2020 r. Dla porównania wskaźnik ten w Polsce wynosił 0,6% w 2011 r., podczas gdy średnia kształtowała się na poziomie 3,5%. 53) Nabywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych w toku różnorodnych aktywności poza zorganizowanymi formami kształcenia się, wyższy niż średnia Unii Europejskiej. Najbardziej aktywne w tym obszarze są osoby z wyższym wykształceniem. Oznacza to, że osoby, które często najbardziej są zagrożone wykluczeniem, najrzadziej korzystają z możliwości uczestnictwa w zajęciach edukacyjnych.

Podobnie badania przeprowadzone przez GUS w 2011 r. uwzględniające wszystkie formy edukacji wskazują, że średnio co czwarta osoba w wieku 55+ uczestniczyła w edukacji w ciągu ostatnich 12 miesięcy. Należy zauważyć wzrost uczestnictwa w aktywności edukacyjnej w porównaniu z rokiem 2006. Jednakże w dalszym ciągu udział ten jest niezadowalający, szczególnie w świetle danych obrazujących np. umiejętności w zakresie obsługi komputera, świadomość praw obywatelskich czy też praw konsumenta, które mają istotny wpływ na jakość życia. Aktywność edukacyjna różni się w poszczególnych grupach wieku, ale z wiekiem znacząco maleje. Dodatkowo osoby mieszkające na wsi rzadziej korzystają z oferty edukacyjnej. Około 66% osób starszych uczestniczących w jakiegokolwiek formie edukacji mieszka w mieście.

W Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego 2020 54) wyraźnie wskazuje się, że zachodzące w polskim społeczeństwie zmiany demograficzne wymagają nowego podejścia do aktywności osób starszych. „Do tej pory takie aspekty, jak np. uczenie się seniorów, tak istotne dla utrzymania ich aktywności zawodowej i społecznej oraz samodzielności w sferze osobistej, nie należały do priorytetów polityki społecznej i edukacyjnej. Aktywność seniorów kończyła się zwykle w momencie przejścia (bardzo wczesnego jak na warunki europejskie) na emeryturę” 55). Dokument ten wskazuje promocję uczenia się seniorów jako ważny obszar działania państwa. Ważnym zapisem jest wskazanie do wykorzystania „innovacyjnych form edukacji (kształcenia i szkolenia) osób w podeszłym wieku opartych na wykorzystaniu ich doświadczenia w uczeniu się wzajemnym, w formach edukacji środowiskowej oraz w szkoleniach utrzymujących zaangażowanie osób w podeszłym wieku na rzecz rozwiązywania problemów społecznych i edukacji osób z młodszymi pokoleniami” 56).

W przyjętej przez Radę Ministrów 10 września 2013 r. „Perspektywie uczenia się przez całe życie” wytyczono kierunki polityki, która obejmuje działania na rzecz uczenia się formalnego, pozaformalnego i nieformalnego we wszystkich etapach życia, do późnej starości. W dokumencie podkreśla się znaczenie uczenia się osób starszych i najstarszych, nie tylko dla celów zawodowych, ale też utrzymania aktywności społecznej, doskonalenia niezbędnych kompetencji kluczowych, zwłaszcza w zakresie technologii informacyjno- -komunikacyjnej, oraz zaspokojenia potrzeby bycia potrzebnym i potrzeb dnia codziennego.

Celem ogólnym polityki senioralnej w obszarze aktywności edukacyjnej jest zwiększenie uczestnictwa osób starszych w edukacji oraz zwiększenie dostępności i jakości oferty edukacyjnej

4.1.1. Priorytet 1. Rozwój oferty edukacyjnej dla osób starszych w obszarach zgodnych z potrzebami

Do najczęstszych obszarów edukacyjnych w ofercie dla osób starszych należą edukacja prozdrowotna, obywatelska i w zakresie nowych technologii. Zostały one przedstawione szczegółowo niżej. Obszar kultury i związanej z nią animacji i edukacji został opisany w rozdziale poświęconym uczestnictwu osób starszych w kulturze, natomiast zagadnienia praw konsumenckich omówione w części dotyczącej aktywności obywatelskiej.

54) Ibidem.

55) *Strategia Rozwoju Kapitału Ludzkiego*, przyjęta przez RM 18 czerwca 2013 r. s. 31.

56) Ibidem.

Cel 1. Upowszechnienie edukacji prozdrowotnej

Promocja zdrowia i profilaktyka są jednym z kluczowych elementów mających pozytywny wpływ na długość życia w zdrowiu. Aktywny styl życia w wieku dojrzałym zwiększa liczbę lat przeżytych w dobrym lub relatywnie dobrym zdrowiu. Aktywne i zdrowe starzenie zostało zapisane w polskim Narodowym Programie Zdrowia na lata 2007–2015. Przewidziano w nim działania na rzecz zmiany zwyczajów żywieniowych, ograniczania palenia oraz promocji zdrowia seniorów.

Promocja zdrowia jest to proces umożliwiający jednostkom i grupom społecznym zwiększenie kontroli nad własnym zdrowiem i umożliwienie jego poprawy. Wychodząc poza obszar indywidualnych zachowań, łączy się z działaniami w sferze środowiskowej i społecznej 57).

Zdrowy tryb życia prowadzi, zgodnie z deklaracjami, jedna czwarta Polaków. Pozostałe osoby w różnym stopniu stosują się do jego zasad. W badaniu Eurobarometr aż jedna trzecia z nich przyznała się do palenia, jedna czwarta nie ćwiczy w ogóle lub ćwiczy bardzo rzadko, a około jednej piątej z nich cierpi na otyłość. Stres w pracy lub w bliskich relacjach jest udziałem jednej piątej z ankietowanych osób.

Wieloletnie badania wskazują na aktywność ruchową jako element konieczny do właściwego funkcjonowania organizmu ludzkiego w każdym wieku. Regularna aktywność ruchowa jest również jedną z najważniejszych składowych promocji zdrowia osób starszych. Z dostępnych danych wynika, że programowanie aktywności ruchowej u osób starszych musi być ściśle związane z klarownym przedstawianiem korzyści, wyjaśnianiem wątpliwości dotyczących bezpieczeństwa ćwiczeń, wyjaśnieniami dotyczącymi przeciwwskazań lub ich braku w kontekście współistniejących chorób, wsparciem społecznym. Ma to na celu stworzenie odpowiedniej motywacji do systematycznego i długofalowego stosowania ćwiczeń fizycznych jako jednego z podstawowych zachowań prozdrowotnych osób starszych 58).

Jednakże z ogólnopolskich danych wynika, że ponad 50% badanych deklaruje potrzebę ruchu, ale tylko 7% osób w wieku 60–64 lata i 0,6% w wieku 80 lat i więcej podejmuje regularną aktywność ruchową. Wraz z wydłużaniem się okresu życia maleje jednak jego jakość rozumiana jako dobry stan zdrowia pozwalający na względnie samodzielną egzystencję, uczestnictwo w życiu społecznym, samorealizację. Jedną z przyczyn takiego stanu rzeczy jest właśnie mała aktywność fizyczna ludzi w starszym wieku 59).

Inne konieczne obszary edukacji prozdrowotnej to nabywanie wiedzy i umiejętności w zakresie właściwego doboru diety i przygotowania posiłków, a także w zakresie prawidłowego stylu życia, unikania niebezpiecznych zachowań mogących prowadzić do pogorszenia stanu zdrowia, zachowań i zdrowia psychicznego.

Edukacja prozdrowotna już teraz stanowi stały element oferty edukacyjnej dla osób starszych, w tym szczególnie Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW). W świetle przeprowadzonych badań 60) większość uniwersytetów ma w swojej ofercie zajęcia związane z medycyną. Dużym powodzeniem cieszą się też wykłady z dietetyki i medycyny naturalnej.

Zainteresowanie tymi tematami wyrażają częściej kobiety niż mężczyźni. Dla 11–14% badanych to właśnie zajęcia w UTW wzbudziły zainteresowanie medycyną i ochroną zdrowia jako dziedziną wiedzy.

57) http://www.who.int/topics/health_promotion/en/

58) T. Kostka, *Physical Activity Programming In The Elderly*, Łódź 2009.

59) E. Kozdroń, *Program Rekreacji Ruchowej Osób Starszych*, Warszawa 2008.

60) *Uniwersytety Trzeciego Wieku: przeciw wykluczeniu, dla społeczeństwa wiedzy*, J. Gulanowski (red.), Agencja Wydawnicza „Argij”, Wrocław 2012.

Do edukacji prozdrowotnej można też zaliczyć popularyzowanie wiedzy o starzeniu się, w tym starzeniu się w zdrowiu. W ramach profilaktyki gerontologicznej najczęściej organizowane są trzy rodzaje działań: szeroko pojęte przygotowanie do starości, konferencje i badania naukowe oraz poradnictwo. W niektórych miastach przy UTW działają punkty poradnictwa z zakresu psychologii. Poza strukturami UTW działają także poradnie gerontologiczne oraz telefony zaufania 61).

Kierunki interwencji – rekomendacje:

-rozwijanie oferty edukacyjnej seniorów w zakresie profilaktyki zdrowotnej

- rozwój warunków w różnych formach uczenia się seniorów do promowania zdrowego stylu życia

- uświadamianie konieczności aktywności fizycznej i przestrzegania prawidłowej diety dostosowanych do wieku starszego

- rozwój świadomości wśród seniorów w zakresie skutków niebezpiecznych zachowań (w tym nałogi, nieprzestrzeganie zasad zdrowego odżywiania, narażenia na kontuzje i urazy)

Cel 2. Upowszechnianie edukacji obywatelskiej

Szczególnym obszarem edukacyjnym jest przygotowanie do bycia świadomym i poinformowanym obywatelem, w tym osobą, która może się zaangażować społecznie w różne działania na rzecz swojego środowiska lokalnego, w tym np. w wolontariat. Z badań wynika, że jednym z hamulców wolontariatu osób starszych jest obawa, czy podołają zadaniom. Z drugiej strony warto pamiętać, że samo świadczenie wolontariatu przez osoby starsze jest okazją do uczenia się, gdyż wolontariat jest uznawany za bardzo cenne doświadczenie nieformalnego uczenia się dla osób ze wszystkich grup wieku, nie tylko młodzieży 62). Szczególną rolę osób starszych, zarówno jako wolontariuszy, jak również adresatów aktywności wolontariackiej, podkreśla projekt Długofalowej polityki rozwoju wolontariatu w Polsce, opracowany przez międzysektorowy zespół ekspercki w 2011 r. Te zagadnienia umownie na potrzeby tego dokumentu określone są pojęciem „edukacja obywatelska”.

Pokolenia seniorów, których proces edukacji formalnej oraz wchodzenia w społeczność dorosłych przypadł na lata przed transformacją w 1989 r., z reguły są w wymiarze obywatelskim bardziej pasywne od pokoleń kolejnych. Wynika to nie tylko z utrwalonego w poprzednim systemie poczucia braku realnego wpływu na decyzje dotyczące spraw publicznych w skali kraju, regionu czy środowisk lokalnych, ale również z braku orientacji dotyczącej funkcjonowania państwa. W szczególności, niejasne są struktura władzy publicznej oraz kompetencje różnych jej organów. Niewielka jest też świadomość odnosząca się do możliwych form reprezentowania na forum publicznym interesu własnego środowiska lokalnego czy grupy społecznej.

61) Ibidem.

62) Osoby dojrzałe poprzez wolontariat:

- nabywają kompetencji społecznych i obywatelskich,
- uczą się organizacji pracy własnej, zarządzania czasem, obowiązkowości, rzetelności,
- uczą się nawiązywać relacje i współpracować z różnymi grupami wiekowymi, lepiej rozpoznają i rozumieją potrzeby tych grup, uczą się komunikacji, tolerancji i empatii, cierpliwości, ale i pokory,
- uczą się przyjmowania kolejnych wyzwań, przekraczania własnych ograniczeń, przeświadczenia, że sobie poradzą w trudnych lub nieoczekiwanych sytuacjach, wiary w siebie,
- uczą się otwartości, kreatywności, zarządzania konfliktami,
- uczą się lepiej wykorzystywać własny potencjał nabyty z wiekiem (doświadczenie, wiedzę, wolny czas i chęć pomocy innym) na rzecz pokoleń młodszych i na rzecz swego lub starszego pokolenia,
- uczą się nowych technologii, często niezbędnych przy organizowaniu wolontariatu,
- uczą się dbać o swoją kondycję psychiczną i fizyczną, by podołać zadaniom.

Z tego powodu, kluczowym elementem dla poprawy aktywności obywatelskiej seniorów w perspektywie najbliższych 15–20 lat jest edukacja obejmująca zarówno aspekty formalno-prawne, jak i praktyczne. W pierwszym okresie powinna ona obejmować także szkolenia ukierunkowane na pokonywanie barier mentalnych i zmianę postawy obywatelskiej z pasywnej na aktywną oraz różne formy poradnictwa prawnego i obywatelskiego.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- rozwijanie oferty edukacyjnej dotyczącej aspektów formalno-prawnych oraz praktycznych reprezentowania interesu własnego środowiska i grupy społecznej
- .-rozwijanie u osób starszych kompetencji społecznych i obywatelskich, w tym motywowanie do podejmowania aktywności obywatelskiej i wolontariatu
- .-przygotowanie lokalnych liderów/animatorów aktywności obywatelskiej i wolontariatu
- .-wspieranie i rozwój „innovacyjnych form edukacji (kształcenia i szkolenia) osób w podeszłym wieku opartych na wykorzystaniu ich doświadczenia w uczeniu się wzajemnym, w formach edukacji środowiskowej oraz w szkoleniach utrzymujących zaangażowanie osób w podeszłym wieku na rzecz rozwiązywania problemów społecznych i edukacji osób z młodszymi pokoleniami” (por. SRKL 2020)

Cel 3. Upowszechnienie edukacji w zakresie nowych technologii

Niezmiernie istotnym elementem edukacji osób starszych jest nabycie kompetencji informatycznych. Posiadanie umiejętności cyfrowych i ich rozwijanie jest niezbędnym warunkiem, aby w pełni korzystać z coraz większego zakresu usług świadczonych elektronicznie. Niestety dane wskazują, że w tym obszarze jest jeszcze bardzo dużo do zrobienia. Co szczególnie ważne w odniesieniu do osób starszych, usługi cyfrowe sprzyjają zjawisku włączenia społecznego, a tym samym zapobiegają marginalizacji we współczesnym społeczeństwie. Zapewnienie seniorom dostępu do zasobów informatycznych stanowi jeden z kluczowych czynników wpływających na poprawę funkcjonowania seniorów nie tylko w zakresie wielu podstawowych czynności związanych z życiem codziennym, ale także z życiem społecznym. Rosnący stopień cyfryzacji i zastosowania nowych technologii w życiu codziennym sprawia, że rośnie zapotrzebowanie na przystosowanie osób starszych do funkcjonowania w świecie nowych technologii. Kompetencje informatyczne są jednymi z

ośmiu kompetencji kluczowych niezbędnych każdemu człowiekowi do życia we współczesnym społeczeństwie.

Osiem kompetencji kluczowych 63) to połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia:

- 1) porozumiewanie się w języku ojczystym;
- 2) porozumiewanie się w językach obcych;
- 3) kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne;
- 4) kompetencje informatyczne;
- 5) umiejętność uczenia się;
- 6) kompetencje społeczne i obywatelskie;
- 7) inicjatywność i przedsiębiorczość;
- 8) świadomość i ekspresja kulturalna.

63) *Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.*

Wskazuje się, że ponad 150 mln Europejczyków (około 30%) nigdy nie korzystało z Internetu. W tej grupie wykluczonych dominują osoby w wieku od 65 do 74 lat. Wpływ na to ma przede wszystkim brak umiejętności wykorzystywania technologii cyfrowych i usług medialnych, nie tylko do celów zawodowych, lecz również do nauki, tworzenia i uczestnictwa w kulturze.

Sformułowaną w SRKL tezę, że wiek jest głównym wymiarem wykluczenia w Polsce, potwierdzają wyniki badań przedstawione w raporcie Między alienacją a adaptacją. Polacy w wieku 50+ wobec Internetu 64). Według badaczy wśród prawie 13 mln Polaków w wieku 50+ z Internetu korzysta zaledwie 21,6% (2,8 mln), mimo że 40% posiada do niego dostęp w domu. Obecnie osoby w wieku 50+ to tylko 18% polskich internautów. Według danych GUS-u, w 2010 r., 87% osób powyżej 65. roku życia nie korzystało wcześniej z Internetu, a tylko 11% korzystało regularnie z komputera⁶⁵). Polska należy w Unii Europejskiej do krajów o najniższym odsetku użytkowników sieci. Polacy w wieku 50+, którzy nie korzystają z Internetu, to ponad 10 mln osób, w tym 3,9 mln w wieku 50–59 lat i 6,26 mln w wieku 60+.

Ponadto w najbliższym czasie wejdzie w wiek senioralny grupa obecnych 40-latków. Należałoby monitorować ich potrzeby, które ze względu na korzystanie z TIK (technologia informacyjno-komunikacyjna) będą w ich „wieku senioralnym” zupełnie inne.

W Polsce osiami podziału między osobami biegłymi w cyfrowych technologiach a nieposiadającymi tych umiejętności są przede wszystkim wiek, miejsce zamieszkania i wykształcenie. O ile wśród osób młodych korzystanie z Internetu jest dosyć powszechne, o tyle wykluczenie cyfrowe osób starszych staje się problemem. W przypadku tej drugiej grupy osób kompetencje cyfrowe nie stanowią naturalnego składnika procesów socjalizacji i są mocno skorelowane z poziomem wykształcenia.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

-stworzenie rozwiązań systemowych dotyczących uczenia osób starszych w zakresie kompetencji cyfrowych

- rozwój warunków dla systemu edukacji międzypokoleniowej szczególnie w tym obszarze tematycznym

- upowszechnianie korzyści z posiadania kompetencji cyfrowych oraz rozwiązań w ramach nowych technologii wśród seniorów
- wspieranie działań edukacyjnych w zakresie wykorzystania nowoczesnych technologii w służbie osobom starszym (*Ambient Assisted Living, AAL*), aby umożliwić seniorom i osobom niepełnosprawnym niezależne życie i możliwie pełną aktywność społeczną
- upowszechnianie wyników badań nad nowoczesnymi technologiami (np. zdalne monitorowanie zdrowia pacjentów) dla i z udziałem osób starszych i wspieranie ich wdrożenia

4.1.2. Priorytet 2. Wspieranie rozwoju systemowych rozwiązań dla organizacji różnych form uczenia się osób starszych, w tym ruchu Uniwersytetów Trzeciego Wieku

Wyrazem efektów działania ruchu społeczeństwa obywatelskiego środowiska seniorów jest dynamiczny rozwój zorganizowanych form uczenia się, wychodzących naprzeciw wzrastającej w tym środowisku potrzebie przedłużenia edukacji formalnej oraz zapewnienia dostępu do edukacji pozaformalnej i nieformalnej.

64) Między alienacją a adaptacją. Polacy w wieku 50+ wobec Internetu. Raport Otwarcia Koalicji „Dojrzałość w sieci”, D. Batorski, J. M. Zając (red.) Cytowany raport jest pierwszym efektem prac Koalicji Cyfrowego Włączenia Generacji 50+ „Dojrzałość w Sieci”.

65) Społeczeństwo informacyjne w Polsce, GUS 2012.

.Działalność ta prowadzona jest przez zróżnicowaną grupę podmiotów, od organizacji pozarządowych, przez instytucje i firmy o profilu edukacyjno-szkoleniowym, czy niektóre instytucje kultury (biblioteki, domy kultury) do najbardziej zorganizowanej i najszerzej upowszechnionej formy, jaką jest ruch Uniwersytetów Trzeciego Wieku (UTW). Popularność wśród seniorów różnych organizowanych form uczenia się wynika z trzech następujących przyczyn: (1) wpisywania się przez nie w ideę edukacji otwartej; (2) powszechny dostęp, bez konieczności spełnienia konkretnych kryteriów formalnych (np. posiadania konkretnego typu wykształcenia); (3) specyficzna, szeroka i elastyczna oraz często interaktywna formuła działalności edukacyjnej, która przyczynia się do zaspokajania różnych potrzeb seniorów, takich jak: samokształcenie, poznawanie środowiska seniorów, poszerzanie i aktualizacja wiedzy i umiejętności, możliwość wykonywania społecznie użytecznych działań, wypełnienie wolnego czasu, utrzymywanie więzi towarzyskich, stymulacja psychiczna i fizyczna, a czasem nawet możliwość realizacji młodzieńczych marzeń.

O skali zainteresowania seniorów udziałem w zorganizowanych formach uczenia się świadczą dane Ogólnopolskiej Federacji Stowarzyszeń Uniwersytetów Trzeciego Wieku, z których wynika, że w Polsce działa ponad 450 Uniwersytetów Trzeciego Wieku, które prowadzą zajęcia i wykłady dla około 100 tys. słuchaczy w wieku 50+. Te wskaźniki są znacznie wyższe z uwagi na wspomnianą, bardzo rozwiniętą, ale nieewidencjonowaną ilościowo działalność edukacyjną innych organizacji i instytucji. Jednakże szacunkowa liczba wszystkich uczestniczących w tych działaniach seniorów stanowi bardzo mały odsetek w ogólnej liczbie osób starszych w Polsce. Osoby korzystające z tego typu działalności to głównie osoby starsze z wyższym lub średnim wykształceniem. Zatem oferta UTW często nie jest skierowana lub nie dociera do pozostałych osób starszych.

Dodatkowo daje się zauważyć: (1) znaczną feminizację wśród uczestników działań edukacyjnych – 85% uczestników UTW to kobiety; (2) dysproporcję dostępu do działań edukacyjnych, polegającą na jego deficycie na terenach wiejskich oraz w małych miastach, szczególnie tych odległych od dużych miast, a nierzadko również w dużych osiedlach pełniących funkcje tzw. sypialni dużych miast.

Feminizacja wynika nie tylko z feminizacji starzenia się, ale też generalnie z mniejszej aktywności społecznej mężczyzn (mniej niż 30% wolontariuszy 50+ to mężczyźni). Co ważne, powoduje ona również ograniczenie oferty odpowiadającej zainteresowaniom mężczyzn.

Ze względu na wskazany deficyt dostępu, bardzo ważnym wyzwaniem jest promowanie aktywności edukacyjnej seniorów mieszkających w wymienionych obszarach. Tam rozwiązaniem może być wykorzystanie lokalnej infrastruktury i potencjału środowiskowego, np. szkoły, domy kultury, domy parafialne, świetlice, domy wiejskie, koła gospodyń wiejskich, ochotnicza straż pożarna oraz wspieranie działań dla seniorów z poziomu lokalnego (sołectwa, gminy, powiaty) i regionalnego.

Warto zauważyć, że UTW w Polsce funkcjonują w zróżnicowanej strukturze organizacyjnej:

1) w strukturach i pod patronatem uczelni, kierowane najczęściej przez pełnomocnika rektora danej uczelni (ok. 20%);

2) przy jednostkach samorządu terytorialnego, np. przy domach kultury, bibliotekach, domach dziennego pobytu, ośrodkach pomocy społecznej (ok. 20%);

3) jako samodzielny podmiot prawny: stowarzyszenie, fundacja lub ich filia (60%).

Wynika z tego, że wiele UTW, podobnie jak prawie wszystkie inne organizacje i instytucje, realizują funkcje edukacyjne bez formalnej afiliacji w instytucjach edukacyjnych.

Należy podkreślić, że organizacje prowadzące działalność edukacyjną, w tym UTW, często są tworzone i prowadzone przez osoby starsze, będące liderami w lokalnym środowisku seniorów. Przyczynia się to do budowy kapitału społecznego. Dlatego też istotne dla rozwoju tego typu działań jest wspieranie aktywności obywatelskiej i inicjatyw lokalnych. Prowadzi to pośrednio do poszerzenia kręgu osób starszych korzystających z tej formy edukacji. Z reguły inicjatywy edukacyjne, mające na celu stworzenie warunków do rozwoju osobistego i rozwoju zainteresowań, mogą prowadzić również do podjęcia lub poszerzenia działalności społecznej i prowadzonej przez osoby starsze, a także obywatelskiej, prowadzącej do rozwoju samoorganizacji wewnątrzpokoleniowej. W przypadku UTW, aż 83% osób pracujących społecznie na ich rzecz, to jednocześnie słuchacze, a 88% uniwersytetów deklaruje współpracę z samorządem.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- stworzenie modelu działań stymulujących proces uczenia się osób starszych z wykorzystaniem potencjału doświadczonych organizacji i instytucji oraz Uniwersytetów Trzeciego Wieku

- opracowanie i realizacja programu wspierania działań rozwijających aktywność edukacyjną seniorów na terenach wiejskich oraz w małych miastach, zwłaszcza odległych od dużych miast

- opracowanie i realizacja programu wspierania działań rozwijających aktywność edukacyjną seniorów w dużych osiedlach większych miast, pełniących funkcje tzw. sypialni

- rozwój systemu finansowania działań z zakresu aktywności edukacyjnej (uczenia się przez całe życie) w ramach administracji publicznej – rządowej i samorządowej

- rozwój efektywnych programów edukacyjnych dla osób starszych dostosowanych do różnych potrzeb – od wyzwań rynku pracy poprzez uczenie się dla rozwoju nowych umiejętności potrzebnych we współczesnym społeczeństwie i dla zachowania zdrowia do edukacji na rzecz aktywności obywatelskiej, kreatywności i rozwijania zainteresowań

- tworzenie warunków dla wypracowania standardów działania oraz oferty uczenia się osób starszych, na podstawie badań monitorujących rozwój UTW i innych inicjatyw edukacyjnych adresowanych do tej grupy

- rozwój warunków dla koordynacji systemu uczenia się osób starszych na poziomie regionalnym oraz dla stymulowania aktywności społecznej tych osób

- tworzenie warunków dla rozwoju współpracy (w tym międzynarodowej) między różnymi instytucjami edukacyjnymi i naukowymi dla efektywnego wykorzystania potencjału międzypokoleniowego (w tym: mentoringu i coachingu)
- wspieranie tworzenia przez seniorów platform wzajemnej komunikacji w obszarze aktywności edukacyjnej z wykorzystaniem nowych technologii

4.2. AKTYWNOŚĆ W OBSZARZE KULTURY

Kultura stanowi przestrzeń dla partycypacji społecznej, budowania sieci relacji między ludźmi i tworzenia więzi wewnątrz i międzypokoleniowych, zaś uczestnictwo w kulturze jest intensywną formą społecznego włączenia się, sprzyja pełnemu wykorzystaniu intelektualnych zasobów twórczych, którymi dysponują osoby starsze, i stwarza im możliwości udziału w innych obszarach aktywności społecznej, wpływając istotnie na jakość i poczucie satysfakcji z życia.

Kształtowanie warunków umożliwiających seniorom prowadzenie aktywnego trybu życia, ze specjalnym uwzględnieniem uczestnictwa w kulturze i w jej upowszechnianiu, pozwala na wykorzystanie ich intelektualnych zasobów twórczych jako czynnika rozwoju potencjału społecznego.

Analizując wyniki ogólnopolskich badań CBOS z 2003 r. obejmujących swoim zakresem wybrane aspekty uczestnictwa w kulturze, można zaobserwować, iż *uczestnictwo w kulturze rośnie wraz z wykształceniem, pozycją materialną i miejscem zamieszkania badanych. Im są oni lepiej wykształceni, lepiej oceniają własne warunki materialne, a także im większa jest miejscowość, w której mieszkają, tym częściej chodzą do kina, do teatru, czytają książki. Zauważalny jest też wpływ wieku: wraz z wiekiem maleje skłonność do uczestniczenia w kulturze* 66).

Uczestnictwo w formach aktywności kulturalnej, np. takich jak kino dla grupy wieku 15–24 wynosi 82%, a dla 55+ już tylko 24%, korzystania z bibliotek publicznych wynosi odpowiednio 55% oraz 24%, podobnie w przypadku muzeów i galerii 48% wobec 34% dla starszej grupy wieku (55+) 67).

Uczestnictwo w kulturze, jak i jej współtworzenie, sprzyja uwalnianiu i aktywizowaniu potencjałów, którymi dysponują osoby starsze; sprzyja także rozwojowi późniejszej aktywności nie tylko na płaszczyźnie artystycznej czy kulturalnej, ale też w innych obszarach m.in. aktywności obywatelskiej, społecznej, wolontariackiej, gospodarczej, fizycznej.

Podczas badań przeprowadzonych przez Regionalne Obserwatorium Kultury UAM (projekt „Po co seniorom kultura? Badania kulturalnych aktywności osób starszych”, grudzień 2012 r.) określono najistotniejsze czynniki utrudniające osobom starszym uczestnictwo w kulturze.

Należą do nich: brak pieniędzy, wewnętrzne opory przed zetknięciem się z odmiennymi względem własnego stylami życia i otwarciem się na istniejącą rzeczywistość, problemy ze zdrowiem, a także brak potrzeb kulturalnych oraz brak wolnego czasu.

Należy również zwrócić uwagę na różnice w dostępie do kultury dla mieszkańców miast oraz małych miejscowości i wsi. Jak wynika z badania „Stan i zróżnicowanie kultury wsi i małych miast w Polsce” osoby na emeryturze są jedną z ważniejszych grup mieszkańców wsi, które aktywnie korzystają i współtworzą lokalną ofertę kulturalną. W zakresie wspierania aktywności społecznej poprzez kulturę na obszarach wiejskich istotną rolę (obok instytucji kultury) odgrywają inicjatywy oddolne, sformalizowane i nieformalne — cieszące się dużą popularnością i akceptacją mieszkańców — jak orkiestry, zespoły kultury ludowej, chóry, koła gospodyń wiejskich. Osoby biorące udział w tych inicjatywach nie są traktowane jako odrębna grupa społeczna, ale część lokalnej społeczności.

- 66) Komunikat z badań, *Uczestnictwo w kulturze i niektóre inne formy spędzania czasu wolnego w 2003 roku*, CBOS, Warszawa 2004, s. 3
http://www.cbos.pl/spiskom.pol/2004/k_020_04.pdf.
- 67) EUROBAROMETER *European Cultural Values 2007*
-

Celem głównym polityki senioralnej w obszarze kultury jest zwiększenie uczestnictwa osób starszych w kulturze zarówno jako jej odbiorców, jak i twórców.

Cel 1. Podnoszenie kompetencji kulturowych

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- wyposażenie osób starszych w narzędzia ułatwiające uczestnictwo w kulturze oraz wspomaganie ich w działaniach służących międzypokoleniowemu przekazywaniu wartości i współtworzeniu zasobów kultury, w tym uwzględniających tradycję i dziedzictwo kulturowe
- wspieranie nieformalnej edukacji kulturalnej i artystycznej, służącej rozwijaniu talentów osób starszych oraz upowszechnianie ich różnorodnej twórczości, w tym także dziedzin kultury ludowej

Cel 2. Integrowanie działań instytucji i organizacji

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- .-propagowanie współpracy podmiotów sektorów kultury, edukacji i nauki z organizacjami pozarządowymi, a także podmiotami prywatnymi na rzecz realizacji przedsięwzięć służących uczestnictwu w kulturze osób starszych oraz wykorzystywania w tym działaniu potencjalnych zasobów infrastrukturalnych i osobowych na poziomie lokalnym
- dostosowanie instytucjonalnej oferty i infrastruktury lokalnej do pełnienia funkcji ośrodków kultury i dialogu z udziałem osób starszych oraz przygotowanie ofert zwiększających uczestnictwo w kulturze przy wsparciu samorządu lokalnego, zwłaszcza na terenach wiejskich

Cel 3. Promowanie animacji kulturalnej

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- .-wzmacnianie pozycji osób starszych jako liderów działających na rzecz uczestnictwa w kulturze w społecznościach lokalnych oraz aktywności osób starszych w przestrzeni publicznej, w celu sprzyjania dialogowi wewnątrz- i międzypokoleniowemu
- wspieranie tworzenia warunków dla propagowania dorobku kulturalnego wytworzonego w ramach partnerskiej współpracy międzypokoleniowej
- wspieranie upowszechniania dóbr kultury poprzez wymianę środowisk twórczych osób starszych z kraju i zagranicy

4.3. AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA 68)

Pojęcia „zaangażowanie obywatelskie” czy „aktywność obywatelska” są bardzo różnie definiowane. Niektórzy autorzy podkreślają znaczenie partycypacji w formalnych strukturach, takich jak organizacje społeczne 69). Inni rozumieją ją znacznie szerzej jako udział w instytucjach demokratycznych, poziom zaufania do nich, uczestnictwo w nieformalnych strukturach lokalnych (np. grupy sąsiedzkie) 70).

Na potrzeby niniejszego dokumentu przyjmuje się, że aktywność społeczna osób starszych jest pojęciem szerszym i dzieli się na aktywność obywatelską (partycypację obywatelską,

zaangażowanie obywatelskie) i na działania na rzecz potrzebujących osób, środowiska oraz organizacji i instytucji, czyli wolontariat.

4.3.1. Priorytet 1. Rozwój aktywności obywatelskiej osób starszych

Według danych z Diagnozy Społecznej 2011 tylko 15,6% badanych angażowało się w działania na rzecz społeczności lokalnej (gminy, osiedla, miejscowości, w najbliższym sąsiedztwie). Ponadto 22,9% deklaruje, że w roku poprzedzającym badanie brało udział w zebraniu publicznym poza miejscem pracy. W Polsce w 2011 r. członkami „jakichś organizacji, stowarzyszeń, partii, komitetów, rad, grup religijnych, związków lub kół” było 14,8% badanych: 11,6% należało tylko do jednego stowarzyszenia; 2,2% do dwóch, a 1,0% do dwóch lub więcej, co oznacza, że 85,2% nie należało do żadnej organizacji. Według badań GUS ok. 39% osób powyżej 65. roku życia w 2011 r. należało do jakiejś organizacji (pozarządowej, o charakterze religijnym, politycznym, zawodowym, spółdzielni i innych), a 19,6% osób pracowało bezpłatnie na ich rzecz. Seniorzy najczęściej należą do wspólnot i organizacji o charakterze religijnym (ok. ¼ wszystkich osób starszych). Nieco częściej przynależność do organizacji deklarują starsi mężczyźni (41%) niż kobiety (37%)⁷¹). Z badań

68) Celem *Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2012–2013* (zwanego „Programem ASOS 2012–2013”), który ma być kontynuowany w ramach *Rządowego Programu na rzecz Aktywności Społecznej Osób Starszych na lata 2014–2020* (zwanego „Programem ASOS 2014–2020”), jest wspieranie aktywności społecznej osób w wieku 60+. Istotne jest to, że Program ASOS zakłada włączenie sektora organizacji pozarządowych do działań służących zaangażowaniu seniorów w różnych formach aktywności (Cel szczegółowy 1. Zwiększenie różnorodności i poprawa jakości oferty edukacyjnej dla osób starszych, Cel szczegółowy 2. Tworzenie warunków dla integracji wewnątrz- i międzypokoleniowej osób starszych przy wykorzystaniu istniejącej infrastruktury społecznej, Cel szczegółowy 3. Rozwój zróżnicowanych form aktywności społecznej, w tym upowszechnianie wolontariatu, partycypacji w procesach decyzyjnych, w życiu społecznym, w tym udział osób starszych w kształtowaniu polityki publicznej oraz Cel szczegółowy 4. Zwiększenie dostępności, podniesienie jakości usług społecznych oraz wspieranie działań na rzecz samopomocy i samoorganizacji).

Dużą rolę w pobudzaniu działań na rzecz rozwoju aktywności społecznej osób starszych oraz na rzecz osób starszych odegrał finansowany ze środków krajowych Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, który od 2005 r. funkcjonował w różnych formach prawnych jako instrument programowy i finansowy zwiększający dynamikę rozwoju społeczeństwa obywatelskiego.

69) Według *Australian Bureau of Statistics*: realizowanie działań odzwierciedlających interesy i zaangażowanie w rządzenie (governance) oraz demokrację, takie jak członkostwo w partiach politycznych i związkach zawodowych (stowarzyszeniach zawodowych), pełnienie funkcji w klubach i stowarzyszeniach, kontaktowanie się z parlamentarzystami oraz uczęszczanie na zebrania i konsultacje społeczne.

70) Według T. Healy’ego: na aktywność obywatelską składają się takie elementy, jak: głosowanie w wyborach, udział w grupach obywatelskich i partiach politycznych, postrzeganie sąsiedztwa i usług lokalnych oraz zaufanie do instytucji lokalnych i krajowych.

71) GUS, *Jak się żyje osobom starszym w Polsce?* http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/WA_jak_sie_zyje_os_starszym_w_pl_30_XI_2012.pdf (dostęp: 03.04.2013 r.).

wynika, że w 2012 r. ponad połowa organizacji (55%) korzystała z pracy wolontariuszy zewnętrznych, tzn. osób nienależących do organizacji⁷²).

Centrum Badania Opinii Społecznej prowadzi cykliczne badania dotyczące poczucia wpływu na sprawy publiczne i zaangażowanie obywatelskie. Z badania przeprowadzonego w 2012 r. wynika, że tylko 30% obywateli jest przekonanych, że „ludzie tacy, jak oni mają wpływ na sprawy kraju”. Aż 68% wyraża opinię przeciwną. Jak zauważono, poczuciu wpływu na sprawy kraju, a także gminy i społeczności lokalnych sprzyja młody wiek, wyższe wykształcenie, zamieszkiwanie w największych aglomeracjach oraz wysokie dochody na osobę w gospodarstwie domowym 73).

Aktywność obywatelską można rozumieć jako indywidualne zaangażowanie w sprawy lokalne i krajowe, a także przekonanie o zdolności wywierania na nie bezpośredniego wpływu. Przykładowo w Wielkiej Brytanii wykorzystuje się następujące wskaźniki do mierzenia poziomu aktywności obywatelskiej:

- postrzegana zdolność do wpływania na wydarzenia,
- stopień poinformowania o sprawach lokalnych i krajowych,
- kontakt z urzędnikami lub przedstawicielami politycznymi,
- zaangażowanie w lokalne grupy działania,
- skłonność do głosowania.

Celem głównym polityki senioralnej w obszarze aktywności obywatelskiej jest zwiększenie zaangażowania osób starszych w życie społeczności lokalnych i sprawy kraju oraz wzrost roli obywateli seniorów w rozwiązywaniu problemów społecznych.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- upowszechnianie zasady uczestnictwa seniorów w aktywności obywatelskiej
- tworzenie warunków na poziomie lokalnym dla rozwoju dialogu i zaangażowania obywatelskiego wśród seniorów (w tym w ramach gminnych rad seniorów) oraz innych ciał dialogu społecznego 74).
- zwiększenie zaangażowania jednostek samorządu terytorialnego w programy aktywizacji seniorów (na wzór programów współpracy z organizacjami pozarządowymi)
- zapewnienie seniorom równego dostępu do korzystania z pełni praw wyborczych poprzez ograniczanie barier w dostępie do lokali wyborczych oraz usprawnienie procedur głosowania przez pełnomocnika, głosowania korespondencyjnego oraz zagwarantowania nakładek braillofskich
- zmniejszenie dezaktywizacji społecznej osób starszych, inicjowanie i wspieranie aktywnego zaangażowania seniorów w życie społeczności lokalnych przy wykorzystaniu w jak największym stopniu współpracy w tym obszarze samorządów, organizacji pozarządowych, w tym działających dla seniorów (rada seniorów, kościoła i innych instytucji oraz poprzez konsultacje społeczne; informowanie społeczności lokalnych o planowanych i realizowanych działaniach). Zapewnienie osobom starszym i ich rodzinom dostępu do informacji, porad prawnych, obywatelskich i konsumenckich, rzecznictwa interesów tej grupy obywateli, wsparcia psychologicznego i w postaci mediacji oraz rozwój kanałów informacyjnych i struktur poradnictwa i wsparcia

72) *Podstawowe fakty o organizacjach pozarządowych – raport z badania 2012*, http://www.ngo.pl/PodstawoweFakty_2012_raport/ebook/content/PodstawoweFaktyNGO_2012_KlonJawor_raport.pdf (dostęp 23.10.2013 r.).

73) *Poczucie wpływu na sprawy publiczne i zaangażowanie obywatelskie, Komunikat z badań, CBOS 2012*, http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2012/K_142_12.PDF (dostęp: 13.06.2013 r.).

74) Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, z późn. zm.).

Wspieranie osób starszych w pełnieniu roli liderów społecznych poprzez:

- promowanie zwiększenia udziału osób starszych w lokalnym życiu społecznym
- objęcie programem szkoleniowym i mentoringowym osób starszych w celu rozwijania ich talentów liderekich
- wsparcie dla organizacji pozarządowych zajmujących się problematyką osób starszych
- tworzenie na poziomie lokalnym bazy dobrych praktyk oraz organizacji działających na rzecz aktywności obywatelskiej seniorów, z uwzględnieniem współpracy międzynarodowej w tym zakresie.

4.3.2. Priorytet 2. Rozwój wolontariatu osób starszych

Zagospodarowanie cennego potencjału osób starszych – wiedzy, umiejętności, doświadczenia zawodowego i życiowego oraz chęci pracy na rzecz innych, jest jednym z kluczowych wyzwań polityki senioralnej.

Wolontariat 75) w powszechnym odczuciu utożsamiany jest z bezpłatną i dobrowolną pomocą innym. Wspomniana pomoc może być świadczona w różnoraki sposób i obejmować cały szereg działań. Zgodnie z definicją przyjmowaną w statystyce publicznej, wolontariatem jest *nieodpłatna, dobrowolna praca świadczona na rzecz osób spoza własnego gospodarstwa domowego (w tym na rzecz niezamieszkującej wspólnie rodziny, przyjaciół, sąsiadów, ale także na rzecz osób nieznanymych), na rzecz środowiska naturalnego, społeczeństwa lub społeczności lokalnej, podejmowana indywidualnie albo w ramach organizacji lub instytucji* 76).

Z badań GUS wynika, że przynajmniej raz na cztery tygodnie w wolontariat formalny angażuje się 10% osób w wieku 55–64 lata, a 9% w wieku 65+, analogiczne odsetki dla wolontariatu nieformalnego wynoszą odpowiednio 32% i 17%⁷⁷). Dodatkowo na przykładzie badań GUS widać, że odsetek osób 65+ pracujących społecznie w ramach różnych struktur organizacyjnych wynosi 11,5%, gdy pytanie dotyczy trzech miesięcy, albo 19,6%, gdy uwzględnia się także sporadyczne przypadki wolontariatu rzadziej niż raz na 3 miesiące 78).

Z kolei, jak pokazują dane z badania Eurobarometru z 2012 r. obywatele krajów UE-27, którzy angażują się w pracę niezarobkową, poświęcają na nią średnio 12 godzin miesięcznie 79). Jednocześnie z danych GUS wynika, że średnia liczba godzin pracy społecznej

75) Według ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, wolontariuszem jest osoba, która ochotniczo i bez wynagrodzenia wykonuje świadczenia odpowiadające świadczeniu pracy na zasadach określonych w ustawie na rzecz m.in. organizacji pozarządowych, organów administracji publicznej i jednostek im podległym lub przez nie nadzorowanym (zgodnie z art. 2 i 42).

76) Najkrótsza forma definicji *volunteer work* stwierdza, że jest to *bezpłatna, dobrowolna praca świadczona przez jednostkę na rzecz organizacji lub bezpośrednio na rzecz osób spoza własnego gospodarstwa domowego*.

W tym ujęciu dla istoty wolontariatu najważniejsze są trzy elementy: praca, brak wynagrodzenia, dobrowolność.

Jest to definicja opracowana w ramach Międzynarodowej Organizacji Pracy przy udziale Centrum Studiów nad Społeczeństwem Obywatelskim na Uniwersytecie John Hopkins w USA. Jest stosowana także przez Główny Urząd Statystyczny/International Labour Office, *Manual on the Measurement of Volunteer Work*, Geneva 2010.

77) *Wolontariat w organizacjach i inne formy pracy niezarobkowej poza gospodarstwem domowym – 2011*; red. Goś-Wójcicka, S. Nałęcz, Studia i analizy statystyczne, GUS, Warszawa 2012, s. 95 i 122.

78) Notatka informacyjna GUS, *Jak się żyje osobom starszym w Polsce*.

79) *Active Ageing Report, Special Eurobarometer 378*, s. 93. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_378_en.pdf (dostęp: 15.07.2013 r.). w ciągu czterech tygodni dla wolontariusza w Polsce w wieku 55–64 lata wynosi 15 godzin, a 13 godzin dla wolontariusza w wieku 65+ 80).

Zgodnie z wynikami badań GUS praca społeczna w ramach różnych struktur organizacyjnych i instytucjonalnych w Polsce odpowiadała pracy ponad 200 tys. Pełnoetatowych pracowników. Wartość wolontariatu świadczonego w organizacjach została oszacowana na ok. 8,6 mld zł rocznie, co odpowiadałoby ok. 0,6% poszerzonego PKB (uwzględniającego wartość wolontariatu) 81).

W ramach dobrowolnej pracy o charakterze niezarobkowym wyróżnia się coraz częściej tzw. wolontariat kompetencji. Ten typ wolontariatu jest szczególnie ważny w aspekcie właściwego zagospodarowania potencjału osób starszych.

Wolontariat kompetencji to nieodpłatne dzielenie się wiedzą, doświadczeniem i umiejętnościami z innymi. Bywa utożsamiany ze specyficzną odmianą wolontariatu pracowniczego, czyli sytuacji, gdy np. pracownik firmy czy odchodząca z rynku pracy osoba dzieli się specjalistyczną wiedzą i doświadczeniem ze swojej branży z podmiotami niedziałającymi dla zysku, zwłaszcza organizacjami pozarządowymi. Wolontariat kompetencji warto jednak traktować szerzej jako dzielenie się wszelkiego rodzaju doświadczeniem, nie tylko zawodowym, ale także tym związanym z pełnionymi rolami rodzinnymi, funkcjami publicznymi czy umiejętnościami związanymi z realizacją zainteresowań 82).

Wydaje się, że duża liczba organizacji działających w trzecim sektorze nie odkryła jeszcze potencjału starszych wiekiem wolontariuszy. Może to wynikać z dość upowszechnionego stereotypu, zgodnie z którym osoby starsze to przede wszystkim odbiorcy działań ludzi młodych. Starość, a nawet już wiek dojrzały, kojarzą się z mniejszą sprawnością i niesamodzielnością. Podstawowa obawa, jaka wiąże się z zaangażowaniem osób starszych to ich stan zdrowia i słabsza kondycja fizyczna. Niepokój może budzić także konieczność poświęcenia więcej czasu na wprowadzenie seniorów w sprawy merytoryczne i sposób działania danej organizacji. Ponadto istnieją duże zastrzeżenia co do umiejętności osób starszych, w szczególności w zakresie nowoczesnych technologii, a także ich otwartości na nowe doświadczenia i metody pracy 83).

Równolegle jednak doświadczenia organizacji i instytucji, które zdecydowały się na współpracę z wolontariuszami seniorami są bardzo dobre. Osoby starsze mają przede wszystkim więcej czasu na wolontariat i na dłużej wiążą się z organizacją, w której działają. Ponadto świetnie sprawdzają się w zadaniach, które wymagają specjalistycznych umiejętności, doświadczenia życiowego, cierpliwości. Organizacje współpracujące ze starszymi wolontariuszami, zarówno publiczne, jak i pozarządowe, wskazują na ich liczne zalety: dyspozycyjność, odpowiedzialność, cierpliwość, rzadkie wycofywanie się z raz podjętych zobowiązań, a więc możliwość długotrwałej współpracy, a nie działań o charakterze akcyjnym.

80) *Wolontariat w organizacjach...*, op. cit., s. 71.

81) Warto zwrócić uwagę na szczególne przykłady pracy niezarobkowej osób starszych w ramach organizacji, np. w ramach organizacji kościelnych i wyznaniowych, jak np. parafialne (diecezjalne) zespoły Caritas. Z danych uzyskanych od organizacji wynika, że osoby w wieku

60+ stanowią większość ze 120 tys. Zaangażowanych wolontariuszy. Innym przykładem jest działalność seniorów w ramach hufców harcerskich. Według danych przekazanych przez Wydział Seniorów i Starszyny Harcerskiej ZHP w sumie w hufcach w całej Polsce działa ok. 3 tys. seniorów. Zob. *Wolontariat w organizacjach...*, op. cit., s. 160 i 200.

82) *Strategia rozwoju wolontariatu 50+ w Poznaniu*, Poznań, luty 2013 r., s. 7.

83) Opracowanie własne na podstawie: *Współpraca z wolontariuszami 50+. Poradnik dla organizacji i instytucji*. Akademia Rozwoju Filantropii w Polsce, 2007.

Wolontariusze seniorzy najczęściej angażują się w działania interpersonalne związane z opieką, nauką, animacją czasu wolnego innych osób 84).

W ekspertyzie *Wolontariat osób dojrzałych w Polsce* 85) przygotowanej dla Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej zwrócono uwagę na fakt, że przy tworzeniu oferty wolontariatu dla osób starszych należy przede wszystkim uwzględnić duże zróżnicowanie wewnętrzne tej grupy społecznej, zarówno pod względem stanu zdrowia i wynikających z tego możliwości i ograniczeń zaangażowania się w działania wolontarystyczne, jak również specyfikę lokalnych problemów społecznych. Na przykład duży udział w społeczności niesamodzielnymi osobami powyżej 80. roku życia będzie determinować potrzebę rozwoju wolontariatu opiekuńczego.

Z powyższego wynika, że wolontariat osób starszych jest obszarem wymagającym jak najszybszego rozwoju. Dojrzałe wolontariusze mają cenne zasoby doświadczenia i wiedzy, a także wolny czas, którymi mogą się z powodzeniem dzielić z potrzebującymi. Ich zaangażowanie jest wysoko cenione przez otoczenie. Świadczenie wolontariatu przynosi również oczywiste korzyści samym wolontariuszom seniorom: są aktywni fizycznie i intelektualnie, czują się potrzebni i mają satysfakcję z wykonywanej pracy i okazywanego uznania, rozwijają nowe kompetencje, w tym te niezbędne we współczesnym świecie. Efektem tych działań jest poprawa jakości ich życia.

Celem głównym polityki senioralnej w obszarze wolontariatu jest zwiększenie udziału osób starszych w różnych formach wolontariatu pozwalające na zagospodarowanie potencjału tych osób oraz na rozwój nowych kompetencji.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

-tworzenie warunków do systematycznego rozwoju wolontariatu osób starszych w Polsce (na podstawie diagnozy sytuacji społecznej w tym obszarze, ustalenia niezbędnych warunków, dostosowania rozwiązań organizacyjnych do potrzeb i potencjału starszych wolontariuszy) 86)

-budowanie społecznego zaufania do starszych wolontariuszy i promowanie zalet wolontariatu seniorów oraz rozwój współpracy międzynarodowej w tym zakresie

- rozwój kadry przygotowującej do specyfiki współpracy z osobami starszymi (przygotowanie koordynatorów i animatorów wolontariatu)

-rozwój instytucjonalny wolontariatu – stwarzanie lokalnych struktur organizacyjnych umożliwiających diagnozowanie potrzeb pracy wolontarystycznej, rozpoznanie potencjału lokalnych wolontariuszy, ich przygotowanie do pracy i właściwy dobór zajęć do możliwości wolontariusza

- zachęcanie instytucji publicznych, takich jak biblioteki, domy kultury, muzea, ośrodki i domy pomocy społecznej oraz instytucje opieki nad dziećmi w wieku do lat 3 i instytucji wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, do inicjowania działań wolontarystycznych osób starszych w ramach swojej działalności, w tym m.in. tworzenie programów tym zakresie:

84) *Wolontariat seniorów w województwie mazowieckim*, za: D. Mól, *Na Mazowszu seniorzy mało angażują się w wolontariat*, <http://wiadomosci.ngo.pl/wiadomosci/866042.html> (dostęp: 06.05.2013 r.).

85) F. Pazderski, P. Sobiesiak-Penszko, *Wolontariat osób dojrzałych w Polsce. Ekspertyza dla MPiPS*, Warszawa czerwiec 2012, s. 55.

86) Warto odwołać się do projektu *Długofalowej polityki rozwoju wolontariatu w Polsce*, który stanowi pierwszy tak przekrojowy dokument zawierający całościowe, strategiczne podejście do wspierania rozwoju wolontariatu w politykach publicznych. Waga dokumentu została dostrzeżona m.in. poprzez bezpośrednie odwołanie w Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (Kierunek działań: 2.2.2. Rozwijanie indywidualnej i korporacyjnej filantropii oraz wolontariatu).

- wzmocnienie współpracy i komunikacji pomiędzy organizatorami wolontariatu osób starszych z organizatorami wolontariatu młodzieżowego (tworzenie projektów międzypokoleniowych)

- promowanie wolontariatu jako elementu uczenia się przez całe życie, szczególnie w obszarze uczenia się nieformalnego – skutecznego sposobu nabywania nowych kompetencji zarówno na etapie przygotowania doświadczenia wolontariatu (szkolenia z nowych umiejętności, praw wolontariusza, itp.), jak i podczas samej pracy

5. SREBRNA GOSPODARKA

Starzenie się społeczeństwa sprawia, że wyłania się duża grupa osób o różnorodnych, choć specyficznych potrzebach. Ta zmiana jest szansą na pojawienie się nowych produktów i usług skierowanych do tej grupy konsumentów. Są to z jednej strony produkty związane z kulturą i rozrywką, ale też ułatwiające życie codzienne, opiekę i rehabilitację oraz rekreację.

Rozwój tego segmentu rynku może być szansą dla lokalnych firm, przyczyną wzrostu zatrudnienia w sektorze usług, w tym tzw. białych miejsc pracy.

Warunkiem powodzenia tego procesu jest uwzględnienie zachodzących zmian demograficznych w planowaniu na poziomie lokalnym.

Srebrna gospodarka (*silver economy*) to system ekonomiczny ukierunkowany na wykorzystanie potencjału osób starszych i uwzględniający ich potrzeby⁸⁷). Stąd też do pojęcia *silver economy* należy podchodzić dualnie, bowiem z jednej strony jest to podejście skoncentrowane na potrzebach starszego pokolenia w kontekście potrzeb i popytu, a z drugiej strony na wykorzystaniu specyficznych cech ludzi starszych, dla zwiększenia ich aktywności i wykorzystania ich potencjału⁸⁸).

Wpisanie (realizacja) *silver economy* w system ekonomiczny jest tylko wtedy możliwe, jeśli starość traktuje się nie jako obciążenie, ale jako naturalny, nieunikniony i nieodwracalny proces, i przyjmuje się, że zachodzące procesy demograficzne, zwłaszcza zmniejszająca się liczba urodzin, spadek umieralności i wydłużanie się przeciętnego trwania życia niosą określone konsekwencje, z którymi trzeba sobie poradzić.

Silver economy została zainicjowana w 2005 r. w Niemczech (Nadrenia Północna-Westfalia), jako wspólna inicjatywa europejskich regionów. Głównym przekazem programu jest traktowanie starzenia się społeczeństwa nie jako zagrożenia, lecz jako wyzwania i szansy dla osiągnięcia wzrostu gospodarczego i poprawy konkurencyjności Europy. Celem nadrzędnym jest poprawa jakości życia osób starszych, stymulowanie działalności gospodarczej na rzecz wzrostu, tworzenie miejsc pracy i spójności, wsparcie i integracja różnych regionów Unii Europejskiej. Takie podejście zwłaszcza w kontekście długofalowym przyczynia się do podnoszenia świadomości w społeczeństwie, wymiany doświadczeń i efektywniejszej komunikacji w tym obszarze. Do realizacji srebrnej gospodarki zostali włączeni nie tylko

seniorzy, ale także przedsiębiorcy i partnerzy gospodarczy, administracja, politycy, lokalne podmioty i sektor NGO.

87) Zob. www.silvereconomy-europe.org

88) Zob. S. Golinowska, „Srebrna gospodarka” i miejsce w niej sektora zdrowotnego. *Koncepcja i regionalne przykłady zastosowania*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” vol. 1/2011, s. 76–85.

„Białe miejsca pracy”

Jednym z kluczowych elementów srebrnej gospodarki są tzw. białe miejsca pracy – sektor usług opiekuńczych i zdrowotnych świadczonych głównie dla osób starszych, którego znaczenie wzrasta wraz ze zwiększającą się liczbą osób starszych w populacji. W dokumencie przedstawionym przez Komisję Europejską w 2010 r.⁸⁹⁾ podkreślono potrzebę zwiększenia „białych miejsc pracy” w Europie oraz dopasowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy. Podobne założenia zostały uwzględnione w unijnym wniosku w sprawie kwalifikacji zawodowych. Największy przyrost miejsc pracy jest oczekiwany w sektorze usług medycznych i opiekuńczych.

W Polsce znaczącą część opieki świadczą opiekunowie nieformalni. Rolę tę pełnią najczęściej kobiety w wieku 50–69 lat. W 37% są to córki, a w jednej piątej przypadków żony osób niesamodzielnych. Około jedna trzecia opiekunów łączy troskę o bliskich z regularną pracą zawodową. Część pozostałych to osoby bezrobotne, część musiała zrezygnować z pracy z powodu opieki nad członkami rodziny. Obecnie nie ma bowiem dostępnych rozwiązań pozwalających na łączenie opieki nad osobą niesamodzielną z pracą zawodową. W rezultacie, oprócz utraconego dochodu, osoba rezygnująca z pracy w celu opieki nad bliskim otrzyma niższe świadczenie emerytalne. Wiąże się to z ryzykiem ubóstwa i niemożnością zaspokojenia własnych potrzeb opiekuńczych w przyszłości.

Opieka sprawowana prywatnie lub poza oficjalnym rynkiem pracy nie jest obecnie monitorowana. Opiekunowie nie mają najczęściej przeszkolenia dotyczącego opieki nad osobą starszą ani w zakresie ergonomii pracy opiekuna.

Włączenie tych osób w rynek pracy jest szansą na zmniejszenie bezrobocia, ubóstwa i przyszłego obciążenia systemu zabezpieczenia społecznego. Zwiększyłyby to też popyt na usługi szkoleniowe w tej dziedzinie.

Celem głównym polityki senioralnej w obszarze srebrnej gospodarki jest wspieranie rozwoju efektywnych rozwiązań dostosowanych do potrzeb i oczekiwań osób starszych.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- rozwój alternatywnych form opieki dla osób starszych
- promocja pracy – zawodu w sektorze opiekuńczym
- promocja działalności gospodarczej w sektorze opieki nad osobami starszymi (w tym rozwój podmiotów ekonomii społecznej jako narzędzia aktywizacji społecznej i zawodowej osób starszych)
- podnoszenie kwalifikacji opiekunów (w tym opiekunów nieformalnych)
- promocja rozwoju oferty usług, sprzętu i oprogramowania dostosowanego do możliwości i potrzeb osób starszych

6. RELACJE MIĘDZYPOKOLENIOWE 90)

Badania postaw wobec starości prowadzone przez CBOS wskazują na poczucie rosnącego dystansu międzypokoleniowego. Jedynie co czwarty badany postrzega młode pokolenie jako życzliwe wobec seniorów, 49% badanych wskazało na dominującą postawę obojętności.

Warto jednak podkreślić, że sami seniorzy znacznie częściej niż inni dostrzegają u młodzieży życzliwość (40%), a rzadziej obojętność lub niechęć

89) Program na rzecz nowych umiejętności i zatrudnienia (2010).

90) Opracowano na podstawie materiałów przygotowanych przez Towarzystwo Inicjatyw Twórczych „ę”.

Z obserwacji badanych wynika, że w Polsce osoby w starszym wieku są bardzo różnie traktowane. Konieczne są też działania na rzecz pozytywnego wizerunku osób starszych i ich roli w społeczeństwie.

Pozytywny wizerunek osób starszych to taki, który zakłada spojrzenie na starość jako na naturalny etap życia człowieka. Ważne jest również, aby w debacie publicznej przedstawiać osoby starsze jako grupę zróżnicowaną, twórczą, wnoszącą istotny wkład w życie społeczne i ekonomiczne. Tworzenie pozytywnego wizerunku osób starszych jest procesem długofalowej zmiany społecznej, która wymaga zaangażowania i współpracy wielu podmiotów m.in.: mediów, organizacji seniorskich, samorządów lokalnych, szkół i uczelni, pracodawców.

Życzliwy stosunek do seniorów zdecydowanie dominuje w rodzinie (79%), w środowisku sąsiedzkim (68%) oraz w parafii (64%). Osoby starsze rzadziej spotykają się z życzliwością w sklepach (46%) i w byłym miejscu pracy (41%). Postawy negatywne dominują w placówkach służby zdrowia, w urzędach, na ulicy, w środkach komunikacji miejskiej 91).

Charakterystyczne dla relacji międzypokoleniowych⁹²⁾ w polskich rodzinach jest zjawisko asymetryczności świadczeń, polegające na pomocy płynącej od pokoleń starszych ku młodszym. Pomoc dorosłym dzieciom czy wnukom świadczona jest przez ponad 1/5 ludzi starszych, w tym prawie 6% osób udziela jej w sposób stały. Pomoc idąca w odwrotnym kierunku jest znacznie mniejsza. Transfer w postaci rzeczowej bądź pieniężnej płynie przede wszystkim od rodziców do dzieci, od starszych do młodszych. Jedynie bilans międzypokoleniowego transferu w postaci usług bytowych wypada korzystnie dla starszego pokolenia 93). Badanie Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego pokazało, że 60% osób starszych korzysta ze wsparcia młodego pokolenia w zakresie prac domowych, niemal co druga osoba starsza korzysta z pomocy w robieniu zakupów i załatwianiu spraw urzędowych, 41% w zakresie opieki pielęgnacyjnej 94).

W sferze międzypokoleniowych relacji rodzinnych szczególnie miejsce zajmują relacje pomiędzy dziadkami i wnukami. Wyniki badania „*Rola dziadków w naszym życiu*” przeprowadzonego w 2012 r. przez CBOS wskazują, że blisko trzy czwarte dorosłych Polaków (72%) ma poczucie, że coś zawdzięcza swojej babci lub dziadkowi. Prawie dwie piąte badanych przyznało, że dzięki dziadkom zdobyli praktyczne umiejętności (44%), znajomość niektórych wydarzeń historycznych (43%) i nauczyli się miłości do ojczyzny (38%). W co czwartym odpowiadającym na to pytanie badanym dziadkowie rozbudzili jakieś zainteresowania.

O ile rodzina tworzy naturalną przestrzeń do spotkania pokoleń, o tyle wyzwaniem pozostaje inicjowanie współpracy międzypokoleniowej⁹⁵⁾, tworzenie przestrzeni do spotkania młodych

91) *Czy zmienia się stosunek Polaków do starości*, CBOS, 2007.

92) Zob. również: *Zasada równego traktowania prawo i praktyka: Dialog międzypokoleniowy. Między ideą a praktyką*, RPO, 2013.

93) E. Bojanowska, *Ludzie starsi w rodzinie i społeczeństwie*, w: J. Hrynkiewicz (red.), *O sytuacji ludzi starszych*, Warszawa 2012, s. 22–23.

94) P. Czekanowski, *Rodzina w życiu osób starszych i osoby starsze w rodzinie*, w: B. Synak (red.), *Polska starość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2003, s. 164; Również Fundusz Inicjatyw Obywatelskich wspierał działania w omawianym obszarze.

95) Przykładem zmian i popularyzowania współpracy i integracji międzypokoleniowej mogą być projekty realizowane w ramach Programu ASOS (z 4 priorytetów 50% projektów jest realizowana w jednym z nich – dedykowanym współpracy międzypokoleniowej).

ze starszymi w społecznościach lokalnych, w sąsiedztwie. Jest to tym trudniejsze, że osoby starsze w Polsce są mało aktywne społecznie, rzadko angażują się w wolontariat, sport, kulturę czy działania lokalnych organizacji. Ich aktywność zamyka się najczęściej w kręgu rodzinnym. Z badań Eurostatu przeprowadzonych w 2009 r. wynika, że 64% osób w wieku 15+ uważa, że młodzi i starsi mają mało okazji do wspólnego spotykania się i współpracy przy inicjatywach kierowanych do społeczności lokalnych 96).

Należy zauważyć, że zarówno po stronie seniorów, jak i osób młodych, funkcjonuje wiele stereotypów odnoszących się do wieku. Utrwalanie ich może przyczynić się do poszerzenia się zjawiska gerontofobii 97) oraz dyskryminacji ze względu na wiek (tzw. ageism) 98). To w konsekwencji sprzyjać może hermetyzacji obu grup i nawiązywaniu kontaktów tylko w obrębie swojej grupy wieku 99).

Solidarność międzypokoleniowa 100) może być definiowana jako spójność społeczna pomiędzy różnymi grupami wieku (spójność międzypokoleniowa).

Budowanie międzypokoleniowych relacji opartych na dialogu jest trudne, wymaga dobrego moderatora 101). Warto zwrócić uwagę na to, że więcej barier, obaw odnośnie relacji międzypokoleniowych występuje po stronie osób starszych. Młodzi w kontaktach międzypokoleniowych najczęściej przyjmują rolę słuchacza, osoby starsze raczej rolę głównego mówcy, nauczyciela. Młodzi wchodzą w kontakt z osobami starszymi z szacunkiem, jednak często brak odwrotnej relacji (szacunek osób starszych wobec młodych) osłabia tą postawę. Bardzo szybko pojawia się też rezygnacja związana z niepowodzeniem nawiązania z osobą starszą dialogu, rozmowa najczęściej przeradza się w monolog osoby starszej. Starsi w kontaktach z młodymi są często dyrektywni. Przekonanie o wielkim, życiowym bagażu doświadczeń sprawia, że często narzucają swoją wolę młodszym, bardziej chcą ich nauczyć niż wysłuchać. Pojawia się wobec młodych postawa roszczeniowości.

Oczekuje się od młodzieży posłuszeństwa; często w kontekście młodych pada zwrot „powinni...”, a każde odstępstwo od ogólnie przyjętych zasad traktowane jest jako brak szacunku, naruszenie godności i złe wychowanie 102).

Zarówno w przekazie telewizyjnym, jak i radiowym, brakuje neutralnego języka mówienia o starości. Z jednej strony jest sporo eufemizmów określających starość (np. druga młodość, trzeci wiek), z drugiej strony funkcjonuje sporo negatywnych określeń. Brakuje niewartościującego języka określającego starość jako kolejny etap w cyklu życia człowieka.

Starzenie się społeczeństwa prezentowane jest jako „katastrofa demograficzna”, co pogłębia jeszcze negatywny obraz osób starszych. We współczesnym przekazie medialnym dominuje „kult młodości”, co negatywnie wpływa na akceptację starzejącego się ciała. Nieadekwatność własnego fizycznego wyglądu do tego promowanego wpływa na obniżenie poczucia wartości

96) *Aktywność osób starszych i solidarność międzypokoleniowa. Statystyczny obraz Unii Europejskiej 2012*, Eurostat, tłum. Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, s. 111.

97) Gerontofobia – irracjonalny strach przed starszymi ludźmi, nienawiść do nich i wrogość.

98) Ageism – systematyczna stereotypizacja, uprzedzenia i dyskryminacja ukierunkowana na osoby starsze.

99) T. D. Nelson, *Psychologia uprzedzeń*, Gdańsk 2003, s. 235; P. Czekanowski, *Społeczne aspekty starzenia się ludności w Polsce. Perspektywa socjologii starości*, Gdańsk 2012, s. 158.

100) *Intergenerational Solidarity: Strengthening Economic and Social Ties*, ONZ 2007.

101) „Konflikt międzypokoleniowy to rodzaj kulturowego konfliktu nasilający się w okresach dynamicznych przemian kulturowych. Występuje wtedy, gdy pokolenie młodsze internalizuje nowe wzory kulturowe różne od wzorów kulturowych obowiązujących w pokoleniu starszym.”, P. Sztompka, *Socjologia Analiza Społeczeństwa*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków 2005, s. 237.

102) *Osoby starsze w oczach młodzieży.....* op. cit, s. 24.

osób starszych oraz stanowi przeszkodę w podejmowaniu aktywności fizycznej, społecznej oraz w korzystaniu z usług medycznych¹⁰³).

Ważną rolę w kształtowaniu postaw wobec starości powinna odgrywać szkoła, zagadnienia związane ze starością, starzeniem się społeczeństw i dialogiem pokoleń powinny być włączane do programu szkolnego. Z badań przeprowadzonych przez Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej z 2011 r. wynika, że w polskim systemie edukacji formalnej w niewielkim stopniu rozwija się kompetencje uczniów jeżeli idzie o edukację antydyskryminacyjną. Uczniowie i uczennice niewiele wiedzą o zjawisku dyskryminacji i sposobach reagowania. Nie mają też odpowiedniej wiedzy dotyczącej dyskryminowanych grup¹⁰⁴).

Cel główny polityki senioralnej w obszarze relacji międzypokoleniowych to solidarność pokoleń jako norma kierunkowa w społeczeństwie, polityce społecznej, kulturze oraz na rynku pracy.

Kierunki interwencji – rekomendacje:

- upowszechnianie współpracy i wymiany doświadczeń między samorządowymi komisjami/radami, organizacjami pozarządowymi działającymi dla osób młodych i starszych
- wykorzystanie istniejącej infrastruktury społecznej do tworzenia i rozwoju przyjaznych, łatwo dostępnych przestrzeni do spotkań międzypokoleniowych i wymiany doświadczeń dla osób młodych i starszych w środowiskach lokalnych, sąsiedzkich, miejscach pracy
- wspieranie projektów międzypokoleniowych poprzez konkursy dotacyjne na inicjatywy międzypokoleniowe, kampanie edukacyjne
- wprowadzenie do systemu edukacji formalnej i nieformalnej zagadnień związanych ze starością, starzeniem się społeczeństw oraz komunikacji i współpracy międzypokoleniowej
- otwieranie uczelni i szkół na współpracę z organizacjami seniorskimi (wspólne projekty, staże studenckie, wolontariat osób młodych, badania poświęcone współpracy pokoleń realizowane we współpracy z organizacjami seniorskimi etc.)
- wypracowanie i upowszechnienie narzędzi wspierających współpracę różnych grup wieku z uwzględnieniem m.in. metod mentoringu i zarządzania wiekiem
- współpraca organizacji pozarządowych, samorządów, dziennikarzy oraz przedsiębiorców w przygotowywaniu kampanii, programów, akcji promujących pozytywny wizerunek osób starszych
- zmiana języka mówienia i pisanie o starości oraz o osobach starszych poprzez prowadzenie szkoleń zawodowych i edukacji młodszego pokolenia
- wprowadzenie tematyki promowania współpracy pokoleń i pozytywnego wizerunku starości jako zadania misyjnego mediów publicznych

103)A. Chabiera, B. Tokarz-Kamińska, op. cit., s. 124–125.

104)Towarzystwo Edukacji Antydyskryminacyjnej, *Wielka nieobecna – o edukacji antydyskryminacyjnej w systemie edukacji formalnej w Polsce*, Warszawa 2011, s. 291.

PODSUMOWANIE

Planowane kierunki interwencji wynikają z kompleksowego ujęcia problematyki senioralnej, charakteryzującego się syntetycznym podejściem od strony merytorycznej oraz zintegrowanym od strony operacyjnej. W sferze merytorycznej należy objąć wsparciem aktualnie tego wymagające obszary (zatrudnienie, zdrowie i opieka, aktywność obywatelska i społeczna, edukacja i kultura) i zachować elastyczność, wynikającą z możliwości otwierania się nowych. W wymiarze operacyjnym należy wziąć pod uwagę integrację i koordynację działań różnego typu podmiotów, mających bezpośredni kontakt z seniorami, jak i pośrednio oddziaływujące na to środowisko, od jednostek administracji publicznej przez jednostki edukacyjne oraz kultury po organizacje i inicjatywy obywatelskie. Konieczna jest rozbudowa sieci tych podmiotów oraz wytworzenie mechanizmów współpracy, prowadzących także do popularyzacji tzw. dobrych praktyk.

Równie istotne jest znaczne wzmocnienie infrastruktury dla tego typu działań. Jednak najczęściej nie wiąże się to z potrzebą budowy nowych obiektów, lecz z wykorzystaniem istniejącej infrastruktury, np. szkół czy bibliotek, a także obiektów pełniących funkcje środowiskowe (szczególnie w ośrodkach wiejskich, w małych miastach czy w niemających innych możliwości osiedlach mieszkaniowych).

Kontekst koordynacyjny i integrujący dotyczy także środków przeznaczanych przez administrację publiczną na politykę senioralną. Warto podkreślić, że nie można tej polityki traktować jako zadania nowego, ale jako restrukturyzację zadań i skumulowanie środków dotychczas występujących w różnych obszarach. Ta zmiana jest naturalnym skutkiem zmian zachodzących w naszym społeczeństwie.

Realizacja Programu powinna możliwie szybko doprowadzić do tego, aby osoby starsze poczuły się pełnoprawną grupą społeczną, i zapobiec pojawiającemu się wykluczeniu społecznemu. W pierwszym rzędzie oznacza to:

- 1) szeroko rozumiane poczucie bezpieczeństwa (socjalne, zdrowotne, fizyczne, prawne i konsumenckie);
- 2) szansę nabywania niezbędnych we współczesnym świecie kompetencji, rozwijania zainteresowań oraz kreatywności;
- 3) możliwość integracji w wymiarze zarówno wewnątrz-, jak i międzypokoleniowym.

Kolejny etap to pełna partycypacja w sferze obywatelskiej i aktywność społeczna.

Należy rozważyć przyjęcie analogicznych rozwiązań dla osób starszych i organizacji seniorskich przez jednostki samorządu terytorialnego do tych podejmowanych wobec współpracy z organizacjami pozarządowymi na szczeblu gminnym, powiatowym i wojewódzkim. Wymaga to jednak podjęcia działań legislacyjnych z udziałem parlamentu RP, a wcześniej konsultacji w ramach Komisji Wspólnej Rządu i Samorządu Terytorialnego.

Elementem ważnym, a nawet kluczowym, warunkującym odpowiedni efekt podczas realizacji polityki będzie jej bieżące i cykliczne monitorowanie. Wskazane jest, aby oprócz jednostek formalnie za to odpowiedzialnych, brali w tym udział partnerzy społeczni, w tym organizacje obywatelskie, podobnie jak to jest w przypadku tworzenia ZDPS przez Radę, w skład której wchodzi przedstawiciele różnych resortów, urzędów i partnerów społecznych.

Krzysztof Męka

Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Tarnowie

ZMIANY W ZAKRESIE UDZIAŁU POLAKÓW W ZAJĘCIACH REKREACYJNYCH ORAZ IMPREZACH SPORTU POWSZECHNEGO

(Republikacja z tomu „Kultura fizyczna a zmiana społeczna, wyd. Salos 2014)

Celem artykułu jest przedstawienie przemian w zakresie podejmowania dobrowolnej aktywności fizycznej przez Polaków, w szczególności zmian w zakresie uczestnictwa w zajęciach rekreacyjnych i imprezach sportu powszechnego.

Piotr Sztompka definiuje pojęcie „systemu” jako „złożoną całość, składającą się z wielu elementów połączonych wzajemnymi relacjami i oddzielonych od środowiska zewnętrznego wyraźną granicą”. Jak pisze dalej: „Zmiana społeczna jest w związku z tym rozumiana jako zmiana zachodząca wewnątrz systemu bądź też obejmująca go w całości. A precyzyjniej, jest to różnica między różnymi następującymi po sobie stanami tego samego systemu”. W badaniach poszczególnych komponentów systemu bierze się pod uwagę m.in. jego podstawowe elementy (np. liczba i różnorodność jednostek i ich działań). Możliwość zmiany (w obrębie systemu) dotyczy zmiany składu, w strukturze, funkcji, granic, w relacjach podsystemów, w środowisku¹.

Zbigniew Krawczyk pojmuje kulturę fizyczną jako „względnie zintegrowany i utrwalony system zachowań w dziedzinie dbałości o rozwój fizyczny, sprawność ruchową, zdrowie, urodę, cielesną doskonałość i ekspresję człowieka, przebiegających według przyjętych w danej zbiorowości wzorów a także rezultatów owych zachowań”². Zbigniew Drozdowski wymienia cztery podstawowe składowe (elementy) kultury fizycznej: wychowanie fizyczne, sport, rehabilitację ruchową oraz turystykę i rekreację ruchową³. Według Teresy Wolańskiej rekreacja fizyczna (ruchowa) to „różnego rodzaju zajęcia o treści ruchowej - sportowe, turystyczne, zabawy ruchowe, tańce, spacerowanie itp., którym człowiek oddaje się z własnych chęci, w czasie wolnym dla wypoczynku, odnowy sił, przyjemności i rozwoju własnej osobowości, kreacji zdrowia⁴. Sport może być zdefiniowany jako „gry i ćwiczenia mające na celu rozwijanie sprawności fizycznej i dążenie we współzawodnictwie indywidualnym lub zespołowym do osiągnięcia jak najlepszych wyników; rozróżnia się sport rekreacyjny (masowy, forma czynnego wypoczynku) i wyczynowy (amatorski i zawodowy), w którym chodzi o osiągnięcie rekordowych rezultatów”⁵. Sport w wąskim ujęciu jest z kolei rywalizacją wymagającą przynajmniej minimalnego wysiłku fizycznego, prowadzoną w oparciu o ściśle określone reguły pod nadzorem instytucji czuwającej nad jej przebiegiem.

1 P. Sztompka (2010), *Socjologia zmian społecznych*, Kraków, ss. 20-21.

2 Z. Krawczyk (1997), *Kultura fizyczna*. W: Tenże [red.], *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Kultura fizyczna. Sport*, Warszawa, s. 13.

3 Z. Drozdowski (1987), *Wybrane zagadnienia metodologii badań naukowych w zakresie kultury fizycznej*, Poznań, cyt. za: I. Kielbasiewicz-Drozdowska (2010),

Zarys rozwoju refleksji teoretycznej nad problematyką rekreacji. W: W. Siwiński, B. Pluta [red.], *Teoria i metodyka rekreacji*, Poznań, ss. 24-25.

4 T. Wolańska (1997), *Leksykon. Sport dla wszystkich - rekreacja ruchowa*, Warszawa, s. 59.

5 *Encyklopedia Popularna PWN* (1991), Warszawa, s. 801.

6 T. Wolańska, dz. cyt., ss. 59, 66.

W przypadku sportu wyczynowego głównym celem jest osiągnięcie jak najlepszego rezultatu, a uczestnicy zawodów muszą spełnić określone wymagania (w zakresie prezentowanych umiejętności oraz posiadanego stanu zdrowia). W przypadku zawodów sportu powszechnego każdy może być ich uczestnikiem (bez względu na prezentowany poziom sportowy i posiadane umiejętności, wymóg badań lekarskich często jest zastępowany koniecznością złożenia zaświadczenia przez zawodnika o możliwości wzięcia udziału w zawodach). Celem dla startującego może być wyłącznie udział w zawodach lub osiągnięcie określonego rezultatu. Rekreacja ruchowa jest także określana mianem „sportu dla wszystkich”, który „jest pojęciem i hasłem (...), proklamującym prawo każdego człowieka do sportu, korzystania z warunków do uczestnictwa w sporcie, (...), jest odczytaniem na nowo koncepcji sportu dla każdego P. de Coubertina, (...), obejmuje nie tylko różne dyscypliny sportu, ale także, a może nade wszystko różne formy aktywności fizycznej - od spontanicznych, nieorganizowanych zabaw i gier ruchowych, tańców i turystyki, do ćwiczeń fizycznych, wykonywanych regularnie”⁶. Niekiedy pojawia się - już przytoczone - określenie sportu rekreacyjnego obejmującego sport masowy (obecnie częściej określanego mianem sportu powszechnego) oraz formy czynnego wypoczynku (określenie to może stanowić synonim rekreacji ruchowej)⁷. W pewnym sensie uczestnictwo w zawodach sportu powszechnego może być potraktowane jako forma rekreacji fizycznej (przy spełnieniu stawianych jej wymagań). Sport powszechny (masowy), ze względu swoją dostępność (w zakresie uczestnictwa) oraz równomierne uwzględnienie różnych celów (udział i osiąganie wyników), jest bliski rekreacji ruchowej i posiada wspólne z nią cechy.

Aktywność fizyczna jest to ruch spowodowany siłą mięśni,

W wyniku badań przeprowadzonych w Polsce w latach 1994-1997 (CBOS) wyróżniono trzy grupy obywateli. Pierwszą z nich stanowiły osoby deklarujące „w miarę regularne, rekreacyjne uprawianie jakiegokolwiek formy ruchu” (7% badanych). Drugą grupę tworzyły osoby „mające już świadomość konieczności działań rekreacyjnych, ale nie posiadające jeszcze nawyków aktywnej rekreacji i wypoczynku” (około 30% badanych). Ponad 50% społeczeństwa polskiego którego efektem jest wydatkowanie energii ponad jej wydatki w stanie spoczynku”⁸. Aktywność fizyczna może obejmować udział w zawodach i procesie treningowym sportu wyczynowego i powszechnego, w zajęciach rekreacyjnych i turystycznych (związanych z wysiłkiem fizycznym), rehabilitacyjnych oraz wysiłek fizyczny związany z przemieszczaniem się, wykonywaniem obowiązków zawodowych, domowych⁹. Warto zwrócić uwagę, że pojęcie sportu w języku potocznym oraz definicjach słownikowych jest często znacznie szersze w stosunku do ścisłej terminologii naukowej¹⁰. Podstawowym problemem w przypadku omówienia wyników prezentowanych badań jest posługiwanie się różnymi pojęciami przez przeprowadzające je instytucje (niekiedy zamiennie, np. w przypadku CBOS: formy aktywnego wypoczynku, rodzaje aktywności fizycznej, dyscypliny sportu, formy rekreacji) oraz łączne ujęcie uczestnictwa w zajęciach rekreacyjnych i sportowych (bez podziału na sport powszechny i wyczynowy - jak jest w przypadku GUS). Treść omówienia (CBOS, ARC) przytoczonych badań wskazuje, że ich celem było zobrazowanie stopnia uczestnictwa Polaków w zajęciach rekreacji fizycznej i ich preferencji w tym zakresie (względnie podejmowania aktywności

7 Encyklopedia Popularna PWN (1991), Warszawa, s. 801.

8 T. Wolańska, dz. cyt., s. 7.

9 Por. tamże.

10 Por. Słownik Języka Polskiego PWN (2009), Warszawa, s. 944.

11. Por. 1. Kielbasiewicz-Drozdowska (2010), Osobowościowe i społeczne uwarunkowania rekreacji. W: W. Siwiński, B. Pluta [red.], Teoria i metodyka rekreacji, Poznań, ss. 98, 100; Fałkowska M. [red.] (1987), O stylach życia Polaków, Warszawa

fizycznej). W związku z tym przytoczone określenia są zgodne z cytowanymi omówieniami wyników badań i ich konkretnymi fragmentami. W przypadku każdej zmiany zostało to podkreślone. „prezentowało postawę absolutnego braku dbałości o własną sprawność fizyczną”¹¹

W styczniu 2003 roku Centrum Badania Opinii Społecznej opublikowało wyniki badań *O aktywności fizycznej Polaków* (badania przeprowadzono w dniach 2-5 sierpnia 2002 r. oraz 3-6 stycznia 2003 r. odpowiednio wśród 967 i 1025 dorosłych mieszkańców Polski; w komunikacie przypomniano również wyniki badań z 1997 r. przeprowadzonych wśród 1716 osób). Spośród wszystkich badanych w 2003 r. 9% przyznało, że regularnie „uprawia sport bądź inne zajęcia lub ćwiczenia służące sprawności fizycznej” (2002 - 9%, 1997 - 7%), 12% czyniło to dosyć często (2002 - 14%, 1997 - 7%), 21% rzadko (2002 - 18%, 1997 - 12%), a 59% wcale (2002 - 59%, 1997 - 74%). Wraz ze starzeniem się wzrastała liczba osób, które „nie uprawiają sportu, ani nie ćwiczą” (26% osób w wieku 18-24 lat, już 53% osób między 25 a 34 rokiem życia oraz 85% wśród najstarszych, a pytanie dotyczyło także ćwiczeń rehabilitacyjnych). Najczęściej „uprawiały sport lub ćwiczyły” osoby z wyższym wykształceniem („niemal jedna trzecia regularnie bądź dość często, dwie piąte przynajmniej sporadycznie”), zaś najczęściej w ogóle tego nie robiły osoby z wykształceniem podstawowym (80% nie wykazywała żadnej aktywności ruchowej) oraz, biorąc pod uwagę przynależność do grup społeczno-zawodowych, 75% rolników, 59% robotników wysokokwalifikowanych, 51 % pracowników fizyczno-umysłowych, 51 % osób pracujących na własny rachunek. Do „sportów bądź innych zajęć służących sprawności fizycznej” najczęściej uprawianych przez Polaków w 2002 r. należały: jazda na rowerze (41% - 2002, 1997 - 15%), gimnastyka, ćwiczenia sprawnościowe, rehabilitacyjne (19% - 2002, 1997 - 30%), pływanie (16% - 2002, 1997 - 10%), piłka nożna (15% - 2002, 1997 - 16%), bieganie (12% - 2002, 1997 - 16%), aerobik (8% - 2002, 1997-10%), koszykówka (6% -2002,1997 - 6%), siatkówka (5% - 2002, 1997 - 7%), spacer (5% - 2002, 1997 - 5%)¹².

Centrum Badania Opinii Społecznej przeprowadziło w 2013 r. (1-12 sierpnia, 904 dorosłych mieszkańców Polski) badania *Aktywność fizyczna Polaków*. Dwie trzecie respondentów (66%) zadeklarowało „uprawianie sportu bądź ćwiczeń w ciągu ostatniego roku”. „Regularnie aktywność fizyczną podejmowało” 40% badanych, a 26% czyniło to „sporadycznie” (autorzy badań nie precyzują terminów „regularnie”, „sporadycznie”). Do najbardziej popularnych form rekreacji (w badaniu określanych także jako sporty, rodzaje aktywności fizycznej, ćwiczenia) należały: jazda na rowerze (51% wszystkich badanych), pływanie (28%), bieganie i jogging (18%), turystyka piesza (16%), piłka nożna (14%), siatkówka (14%), gimnastyka, fitness, aerobik i itp. (13%), sporty zimowe (11%), ćwiczenia na siłowni (10%), taniec (10%). Aktywność fizyczną częściej podejmowali mężczyźni (69%) niż kobiety (63%), mieszkańcy miast (72%) niż wsi (56%), a w przypadku grup społeczno-zawodowych najczęściej to czynili uczniowie i studenci (95% - z uwzględnieniem zajęć wychowania fizycznego), kadra kierownicza i specjaliści oraz osoby z wyższym wykształceniem (87/88%). Aktywność fizyczną (w badaniach „sport, ćwiczenia”) podejmowano dla zdrowia (70%), przyjemności (61%), poprawy samopoczucia, „odreagowania stresu, bycia w dobrej formie” (47%), spędzenia czasu wolnego z rodziną, znajomymi (34%), poprawy sylwetki (24%), z konieczności, np. korzystanie z roweru jako środka komunikacji, w ramach zajęć wychowania fizycznego (15%) oraz ze względów prestiżowych (1%)¹³.

Główny Urząd Statystyczny ogłosił w dniu 29 maja 2013 r. wyniki badań (przeprowadzonych w okresie 1.10.2011-30.09.2012) *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2012 r.* Uczestnictwo w zajęciach sportowych lub rekreacyjnych zadeklarowało 45,9% Polaków (48,8% mężczyzn, 43,3% kobiet). „Regularnie ^rozumiane jako uczestnictwo

systematyczne, przynajmniej raz w tygodniu») ćwiczyło 20,3% członków gospodarstw domowych" (21,8% mężczyzn i 18,9% kobiet). Aktywność sportowo-rekreacyjną podejmowano najczęściej w miastach powyżej 500 tys. mieszkańców (52,3%), o liczbie 200-499 tys. mieszkańców (51,5%). W przypadku wsi było to 40,5% mieszkańców (78,2% mieszkańców wsi deklarowało wykonywanie pracy wymagającej wysiłku fizycznego, w miastach było to 56,5% osób). Najbardziej aktywne były osoby z wykształceniem gimnazjalnym (68,9%) i wyższym (60,9%). W stosunku do badań z 2008 r. nastąpił wzrost odsetka osób uczestniczących w sporcie i rekreacji z 37,5% do 45,9% (wśród mężczyzn o 8,8%, u kobiet o 8,0%). Do najpopularniejszych zajęć sportowo-rekreacyjnych należały: jazda na rowerze (66%), pływanie (39,9%), gra w piłkę nożną (20,2%), piłkę siatkową (13,8%), taniec (12,3%), jogging, nordic walking (12%), ogólnorozwojowe zajęcia ruchowe i poprawiające kondycję fizyczną (11,6%), aerobik, fitness, joga, gimnastyka (11,6%), jazda na rolkach, deskorolce (10,6%). Do podstawowych motywów uczestnictwa w sporcie lub rekreacji ruchowej należały: przyjemność i rozrywka (66%), pragnienie utrzymania kondycji fizycznej i zachowania właściwej sylwetki (17,8), względy zdrowotne lub zalecenie lekarza (9,9%), możliwość spotkania ze znajomymi (4,1%)¹⁴.

13. Centrum Badania Opinii Społecznej (2013), Aktywność fizyczna Polaków, Warszawa, BS/129/2013. W: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2013/K_129_13.PDF. W przypadku pytań dotyczących preferowanych form rekreacji oraz powodów podejmowania aktywności fizycznej można było wskazać więcej niż jedną odpowiedź.

14. Główny Urząd Statystyczny (2013), Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2012 r., Warszawa, ss. 35-41, 48-49, 51-52, 179, (http://stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/KTS_uczestnictwo_polakow_w_sporcie_2012.pdf). W badaniach nie uwzględniano obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego. Także: Główny Urząd Statystyczny. Departament Badań Społecznych i Warunków Życia (2013), *Uczestnictwo Polaków w sporcie i rekreacji ruchowej w 2012 r. Notatka informacyjna. Wyniki badań GUS*, materiał na konferencję prasową w dniu 29 maja 2013 r., ss. 1-3, (http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/KTS_Uczestnictwo_pol_w_sporcie_w_2012.pdf).

Osobne badania przeprowadziła instytucja ARC Rynek i Opinia. Odsetek Polaków „aktywnych fizycznie” („uprawiających sport”) w 2010 r. wyniósł 30% (43,3% „aktywnych respondentów” brało udział w „zajęciach sportowych” przynajmniej raz w tygodniu, 27,4% czyniło to co 2-3 tygodnie, a 10,9% raz w miesiącu). Do najczęściej uprawianych form rekreacji (w badaniach „sportu”) należały jazda na rowerze (26,4%) i bieganie (20,2%). Podkreślono spadek liczby osób uprawiających sporty drużynowe, w tym przede wszystkim piłkę nożną. Badania wykonywano od maja do grudnia 2010 r., uczestniczyło w nich 1218 mieszkańców Polski w wieku 15-65 lat¹⁵. W badaniach *Sponsoring Monitor 2012/13* tej samej instytucji przeprowadzonych w 2012 r. (1808 mieszkańców Polski w wieku 15-65 lat) odsetek osób aktywnych fizycznie („uprawiających sport”) wynosił nadal 30%. Do najczęściej uprawianych form rekreacji (w badaniach „dyscyplin sportu”) należały: bieganie (36%), jazda na rowerze (26%), gimnastyka i ćwiczenia sprawnościowe (23%). Podkreślono wzrost odsetka osób uprawiających bieganie (12% w 2009 roku) oraz gimnastykę i ćwiczenia sprawnościowe (8% w 2009 roku)¹⁶.

Tradycja organizowania cyklicznych zawodów sportu powszechnego sięga w Polsce okresu międzywojennego (Biegi Narodowe). Gwałtowny rozwój sportowych imprez masowych nastąpił w latach 1949-1955. Każdego roku gromadziły one licznych uczestników (w Biegach Narodowych brało udział w 1952 r. 753 800 biegaczy, w 1953 - 862 500, w 1954 - 1 012 500, rajdy kolarskie organizowane przez ZMP zgromadziły w 1953 r. 112 000, a Marsze Jesienne 1 680 000 uczestników)¹⁷. Jednakże wszystkie te imprezy i zawody były elementem propagandy komunistycznej i oddziaływania politycznego (np. Biegi Narodowe odbywały się dla

uczczenia święta pracy, a Marsze Jesienne w rocznicę bitwy pod Lenino, towarzyszyły im specjalnie dobrane referaty oraz pieśni)¹⁸. Ponowny rozwój imprez masowych nastąpił w Polsce w drugiej połowie lat 70. XX wieku. Propagatorem treningu zdrowotnego oraz upowszechniania go poprzez bieganie był Tomasz Hopfer (m.in. poprzez program „Bieg po zdrowie”)¹⁹. Od 1979 roku odbywa się Maraton Warszawski (inicjatorami byli Tomasz Hopfer, Józef Węgrzyn, Zbigniew Zaręba)⁹. Najstarszy maraton w Polsce jest organizowany w Dębnie. Z kolei od 1976 roku w Jakuszycach jest rozgrywany narciarski Bieg Piastów, najbardziej prestiżowa spośród masowych imprez narciarskich w Polsce (komandorem biegu jest od jego początku Julian Gozdowski). W tym czasie zapoczątkowano także narciarskie Biegi Gwarków (od 1978 roku w regionie Wałbrzyskim) i Jaćwingów (od 1979 roku w Gołdapi)²¹.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego w zawodach sportowo-rekreacyjnych (1.10.2011-30.09.2012) wzięło udział 7,9% spośród uczestniczących w zajęciach sportowych lub rekreacyjnych. Spośród wszystkich uczestniczących w zawodach najwięcej osób wybierało rozgrywki piłkarskie (23,6%), zawody rowerowe (14%) i pływackie (11,2%). Największa frekwencja wśród ćwiczących dany sport wystąpiła w przypadku lekkoatletyki (36,3%)²². Badania obejmowały zawody rekreacyjne i sportowe. Warto nadmienić, że w 2012 r. w klubach sportowych w Polsce ćwiczyło 567411 osób, a 274777 z nich czyniło to w klubach piłki nożnej (31685 - karate, 26212 - piłka siatkowa)²³.

Wzrost frekwencji jest obserwowany w przypadku większości ogólnie dostępnych imprez biegowych. Przede wszystkim dotyczy on zawodów maratońskich (np. maraton w Warszawie ukończyło w 2013 r. - 8506 osób, w 2008 r. - 2640, 2003 r. - 1063, w Krakowie w 2013 r. - 4415, w 2008 r. - 1360, w 2003 r. - 740, w Poznaniu w 2013 r. - 5678, w 2008 r. - 2640, w 2003 r. - 1505, w Dębnie w 2014 r. - 2074, w 2013 r. - 1340, w 2008 r. - 713, w 2003 r. - 500). Rosnącą popularnością cieszą się biegi na krótszych dystansach (np. półmaraton w Warszawie w 2014 r. ukończyło 11149 osób, w 2013 - 10074, 2008 - 2371, w wiosennym maratonie w Warszawie w 2014 r. oraz towarzyszących mu biegach brało udział 31688 biegaczy)²⁴. Skutkiem wzrostu zainteresowania potencjalnych uczestników jest organizacja nowych zawodów.

Na Festiwalu Biegowym w Krynicy w 2013 roku zanotowano ponad 8 tysięcy zgłoszeń (2012 - 4 tysiące)²⁵. Najbardziej prestiżową masową imprezą w narciarstwie biegowym jest Bieg Piastów (w 1976 r. - 531 uczestników, obecnie od 3 do 6 tysięcy). Rozwój i wzrost liczby uczestników jest zauważalny także w przypadku zawodów w kolarstwie górskim. Najczęściej odbywają się one na różnych dystansach (od 10 do 90 kilometrów) i mają formę całorocznego cyklu²⁶. Powszechnie dostępne imprezy sportowe organizowane są także w biegach górskich, biegach na orientację, tzw. „ultramaronach”. Osobną dziedzinę stanowią rozgrywki w grach drużynowych.

W przypadku wszystkich przytoczonych badań obserwuje się wzrost udziału w „zajęciach sportowych lub rekreacyjnych” (w zakresie „podejmowania aktywności fizycznej”). Porównanie danych (tej samej instytucji, w tym samym okresie) dotyczących liczby osób ćwiczących w klubach sportowych (2006 - 500594 osób ćwiczących w klubach sportowych, 2008 - 502917 ćwiczących, 2010 - 507935 ćwiczących, 2012 - 567411 ćwiczących)¹⁰ oraz biorących udział w „zajęciach sportowych lub rekreacyjnych” (2008 - 37,5%, 2011/12 - 45,9%), pozwala przypuszczać, że tendencja wzrostowa dotyczy zarówno udziału w zajęciach klubów sportowych oraz rekreacji fizycznej i imprez sportu powszechnego. Jednoznaczne

20 Tamże, s. 45.

27 Główny Urząd Statystyczny (2013), Mały Rocznik Statystyczny Polski 2013, Warszawa, s. 293; także: Główny Urząd Statystyczny (2011), Mały Rocznik Statystyczny Polski 2011, Warszawa 2011, s. 284.

stwierdzenie tego faktu wymaga jednak osobnych badań, uwzględniających ściśle określenie pojęć i rozdzielenie poszczególnych kategorii aktywności fizycznej. Respondenci wskazywali na podobne przyczyny swojego zaangażowania, lecz ich znaczenie było różne w zależności od instytucji przeprowadzającej badania (GUS, CBOS).

Przytoczone dane wskazują także na wzrost liczby osób biorących udział w zawodach sportu powszechnego (dokonano wyboru jedynie najważniejszych zawodów, celem było wskazanie tendencji, a nie stopnia i wielkości samego zjawiska). W szerszym kontekście warto zwrócić uwagę, że rosnące zainteresowanie imprezami sportu powszechnego może wynikać z chęci uczestniczenia wraz z innymi osobami w ważnym wydarzeniu, potrzeby rywalizowania z innymi, osiągania wyników sportowych w tej rywalizacji lub potrzeby samodoskonalenia, poprawiania jedynie swoich indywidualnych wyników np. rekordów życiowych²⁸, potrzeby samorealizacji (osiągania swoich celów życiowych, szczególnie jeśli nie umożliwia tego praca zawodowa), potrzeby naśladowania innych osób, powielania popularnych i propagowanych wzorców (znaczenie czynnika „mody”, udział w takich zawodach jest źródłem prestiżu)²⁹.

Zdaniem Piotra Sztompki, w procesie badania zmiany społecznej należy pamiętać o zasadzie historyzmu, która głosi, że: „(...) w celu zrozumienia jakiegokolwiek współczesnego zjawiska musimy przyjrzeć się jego źródłom oraz procesom, które dały mu początek”³⁰. Przyczyną zmiany mogą być czynniki; „naturalne, demograficzne, polityczne, ekonomiczne, technologiczne, kulturowe, religijne i inne”³¹. Przedstawione motywy uczestnictwa w zajęciach rekreacyjnych i zawodach sportu powszechnego należy ukazać w szerszym kontekście. Przyczyny opisywanego zjawiska mogą być powiązane ze wzrostem liczby osób z wyższym wykształceniem (najczęściej uczestniczących w zajęciach rekreacyjnych), rosnącą liczbą osób przybywających do miast w związku z podjęciem nauki lub pracy (które częściej podejmują aktywność fizyczną niż mieszkańcy wsi), spadkiem liczby osób wykonujących prace rolnicze i zatrudnionych w przemyśle (unikających wysiłku fizycznego niezwiązanego z obowiązkami zawodowymi) przy wzroście liczby osób wykonujących zawody związane z wysiłkiem umysłowym (które odczuwają większą potrzebę wysiłku fizycznego). Współcześnie jednakże podkreśla się znaczenie działań ludzkich jako czynnika zmiany. Mówiąc ściślej, jest nim „moc podmiotowa jednostek ludzkich i zbiorowości społecznych”³². Andrzej Zybertowicz wskazuje z kolei na następującą zależność: „System nie bierze się znikąd. Tworzą go nasze działania. I jednocześnie jest na odwrót: system tworzy, programuje nas, byśmy w określony, niedowolny sposób działali”³³. Zdaniem wspomnianego autora, podjęcie działań wymaga posiadania określonych kompetencji kulturowych i organizacyjnych³⁴. Aktywność fizyczna może wynikać zatem z chęci zaspokojenia rozmaitych potrzeb (przyjemność, względy zdrowotne, poprawa sprawności, kondycji, sylwetki, odreagowanie stresu, samorealizacja, przebywanie z innymi), lecz jej rozpoczęcie jest możliwe w przypadku posiadania przez jednostkę określonego poziomu świadomości, wiedzy i umiejętności.

Wzrost liczby osób biorących udział w indywidualnych zajęciach rekreacyjnych oraz zawodach sportu powszechnego wiąże się z określonymi korzyściami i wadami. Zbigniew Krawczyk zwrócił uwagę na zalety „rekreacji zorganizowanej, (...) występującej najczęściej w formach sportowych, charakteryzującej się indywidualną bądź grupową rywalizacją, dążącą do wyników”. Wśród jej rodzajów wymienił także „masowe biegi narciarskie, biegi zwykłe, a nawet maratony”. Według Krawczyka udział w tych zawodach może zaspokajać potrzeby kreacyjne człowieka w sferach biologicznej, psychicznej, społecznej i kulturowej, „posiadają one bowiem wszelkie znamiona atrakcyjnej masowej rozrywki, zapewniają pełną aktywność jednostki, jej twórczą postawę wobec zadanego problemu, połączenie sprawności fizycznej z intelektualną i psychiczną, pierwiastek zabawy a jednocześnie obligacji, połączenie indywidualnego działania z działaniem kolektywnym itp.”³⁵. Aktywność intelektualna może w

tym przypadku dotyczyć np. konieczności opracowania planu treningowego, zakupu i przygotowania właściwego sprzętu, ustalenia planu startów.

Z kolei Henryk Kuński zwrócił uwagę, że połączenie zbyt dużych motywacji i ambicji („wypielegnowanych w pracy zawodowej”) z nastawieniem na przekraczanie własnych możliwości pod wpływem np. mody na uprawianie biegania może stanowić zagrożenie dla zdrowia osoby rozpoczynającej trening³⁶. Często bowiem wzorce propagowane przez środki masowego przekazu dotyczą np. udziału w biegach maratońskich, bez podkreślenia konieczności długotrwałych i wieloletnich przygotowań do startu w takich zawodach.

W przypadku opisywanego zjawiska można mówić o tendencji uprawiających rekreację do preferowania indywidualnych form aktywności (np. bieganie, jazda na rowerze, pływanie - są to formy aktywności, które jeśli nawet uprawiane są w grupie, to ograniczającej się do rodziny i znajomych). Względnie dużą popularnością cieszą się zajęcia grupowe organizowane zazwyczaj przez instytucje publiczne lub firmy prywatne (np. nowoczesne formy gimnastyki, w których element współpracy często ustępuje po- wielaniu przygotowanych wzorów; taniec, który nie wymaga większej grupy). Ogólne zainteresowanie grami drużynowymi (piłką nożną i siatkową) utrzymuje się raczej na stałym poziomie (nie można jednoznacznie wskazać tendencji spadkowej we wszystkich badaniach), lecz może dotyczyć bardziej sportu zawodowego i amatorskiego. W tym przypadku można wskazać dwie ewentualne grupy przyczyn. Po pierwsze wybór formy rekreacji może być związany bezpośrednio z celem podejmowania aktywności fizycznej. Osoby ćwiczące dla utrzymania lub poprawy stanu swojego zdrowia, sprawności i kondycji fizycznej, kształtowania sylwetki dobierają stosowne do tego rodzaje aktywności, które nie wymagają wykonywania dodatkowych działań. Druga grupa przyczyn może być rezultatem zachodzących procesów społecznych. Koncentracja na zajęciach indywidualnych może wynikać z deficytu czasu, niemożności uzgodnienia terminu spotkania ze względu na wykonywane obowiązki zawodowe i domowe, a w szerszym kontekście dążenia do realizacji w pierwszej kolejności własnych celów życiowych, braku zaufania do potencjalnych partnerów, postępującego procesu rozpadu więzi społecznych w zakresie kontaktów z innymi osobami³⁷.

Wzrost liczby osób biorących udział w zajęciach rekreacyjnych i zawodach sportu powszechnego należy jednak połączyć z procesem dotyczącym innego elementu kultury fizycznej. Najwyższa Izba Kontroli zwróciła uwagę na stosunkowo dużą liczbę dzieci, które nie biorą czynnie udziału w zajęciach wychowania fizycznego we wszystkich rodzajach szkół. W wybranym tygodniu na początku roku szkolnego 2012/13 było to 15% uczniów w klasach IV-VI, 23% w szkołach gimnazjalnych, 30% w szkołach ponad-gimnazjalnych. Uczniowie wśród najczęstszych powodów unikania lekcji wychowania fizycznego wymieniali „nieatrakcyjny sposób prowadzenia zajęć oraz względy zdrowotne”³⁸. Wyniki innych badań wykazały malejące zainteresowanie dzieci aktywnością fizyczną w trakcie i poza zajęciami wychowania fizycznego oraz ogólne pogorszenie się ich sprawności fizycznej³⁹. Wychowanie fizyczne, oprócz stymulowania prawidłowego rozwoju fizycznego i kształtowania pożądanej sprawności fizycznej, posiada także istotne znaczenie w kontekście przygotowania do udziału w procesie rekreacji. Według Henryka Grabowskiego „spełnia ono podwójną rolę i zaspokaja doraźne potrzeby w zakresie fizycznego rozwoju oraz służy przygotowaniu do dbałości o ciało po zakończeniu procesu wychowawczego”⁴⁰. Z kolei już w latach 70. XX wieku oczekiwano, że mógłby powstać zintegrowany model wychowania fizycznego i sportu powszechnego. Takie rozwiązanie w założeniach miało „przygotowywać ludzi do dobrowolnego angażowania się w sport masowy i zachęcać do czynnego uczestnictwa w sporcie w miejsce biernych zainteresowań widza”⁴¹.

Podejmowanie aktywności fizycznej, uprawianie sportu i rekreacji staje się stopniowo pożądanym i szeroko akceptowanym sposobem spędzania czasu wolnego. Bieganie, jazda na rowerze i inne dyscypliny sportu przestają być postrzegane jako działania mało poważne, przynależne do sfery

zabawy, właściwe raczej dla dzieci i młodzieży niż dla dorosłych. Przede wszystkim znaczenie ma tu ich wpływ na utrzymanie i poprawę stanu zdrowia, kondycji i sprawności fizycznej.

Bartosz Urbański

Oczekiwania studentów wobec nauczycieli akademickich

Spis treści

Wstęp 3

1 CELE, PYTANIA, HIPOTEZY BADAWCZE 4

2 MATERIAŁY, METODY I TECHNIKI BADAWCZE 5

2.1 Wpływ aktywności fizycznej na organizm człowieka

2.2 Determinanty aktywności fizycznej

2.3 Determinanty aktywności fizycznej

3 WYNIKI BADAŃ 6

3.1 Porównanie wybranych postaw, którymi według studentów powinien charakteryzować się nauczyciel akademicki

3.2 Porównanie wybranych cech, którymi według studentów powinien charakteryzować się nauczyciel akademicki

4 WNIOSKI 8

5 DYSKUSJA 9

PIŚMIENNICTWO 10

WSTĘP

Dydaktyka jest kluczowym zadaniem każdej szkoły wyższej, która przygotowuje przyszłe młodego pokolenia do wzięcia odpowiedzialności za swoje dorosłe życie, nie tylko osobiste, ale również zawodowe. Źródłem przekazywanej studentom wiedzy jest nauka, a ostatecznym celem każdego nauczania powinno być dobro człowieka. Na Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach nauka i dydaktyka są ściśle związane z człowiekiem, jego przyszłym życiem i podejściem do młodych pokoleń. Naukę postępowania zgodną z podstawowymi przesłaniami (normami) zawodu nauczyciela, tworzy nie tylko wiedza pochodząca z książek, ale przede wszystkim praktyczna nauka życia, którą przekazać może jedynie osoba, którą chcemy naśladować, której ufamy i która nam imponuje, czyli po prostu nauczyciel z autorytetem.

Autorytet nauczyciela jest bardzo trudny do zbudowania. Pracuje się na niego latami nie tylko dzięki posiadanej wiedzy z nauczanej dziedziny, dokonaniom twórczym czy naukowym, ale przede wszystkim dzięki prawości i stałości charakteru oraz prezentowanej postawie etycznej. Wymagania etyczne wobec nauczycieli są zazwyczaj wyższe niż wobec studentów. Od nauczyciela bowiem wymaga się nie tylko kompetencji w nauczaniu i wychowywaniu, ale również przystępnego dla studentów sposobu prowadzenia zajęć. W skład kompetencji wchodzi nie tylko wiedza teoretyczna i umiejętności w jej przekazywaniu, ale również sama postawa etyczna nauczyciela, która decyduje o atmosferze panującej na zajęciach i relacjach powstających między wszystkimi uczestnikami.

Motywy skłaniającym mnie do napisania tej pracy jest wykonywany przeze mnie zawód nauczyciela wychowania fizycznego, a w przyszłości być może nauczyciela akademickiego. Praca z dziećmi i młodzieżą zmotywowała mnie do zbadania jakie ceny są najbardziej pożądane wśród nauczycieli akademickich. Uzyskane wyniki staną się mam

nadzieję nie tylko dla mnie, ale również dla innych osób pracujących w zawodzie nauczyciela, wskazówką oraz pomocą w dążeniu do doskonałości i ideału.

1. Cele, pytania, hipotezy badawcze

Cele badań:

Celem badania było określenie poziomu ważności poszczególnych cech, którymi powinien charakteryzować się nauczyciel akademicki wśród studentów Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach, do którego wykorzystano ankietę internetową.

W związku z tak skonstruowanym celem, postawiono następujące szczegółowe pytania badawcze:

4. Czy nauczyciel akademicki powinien charakteryzować się postawą demokratyczną ?
5. Czy wygląd zewnętrzny nauczyciela jest ważną cechą dla studentów ?
6. Czy sposób prowadzenia zajęć ma znaczący wpływ przy ocenie nauczyciela ?

Hipotezy badawcze:

- Nauczyciel akademicki powinien charakteryzować się postawą demokratyczną.
- Wygląd zewnętrzny nauczyciela akademickiego nie jest ważny dla studentów.
- Sposób prowadzenia zajęć jest najbardziej pożądaną cechą nauczyciela akademickiego.

2. Materiały, metody i techniki badawcze

2.1 Materiał badawczy

W październiku 2014 roku wśród studentów Akademii Wychowania Fizycznego w Katowicach przeprowadzono anonimowe badania ankietowe. Badaniami objęto 30 studentów. Wszystkie osoby w sposób prawidłowy wykonały badania wypełniając ankietę co pozwoliło na rzetelne opracowanie wyników.

Dane zebrane przy pomocy ankiety posłużyły jako materiał do analizy podjętego tematu badań.

2.2 Metody, techniki i narzędzia badawcze

W celu uzyskania odpowiedzi na postawione wcześniej pytania badawcze, do oceniania ważności poszczególnych cech nauczyciela akademickiego wykorzystano ankietę internetową stworzoną w serwisie www.survio.pl.

Do opracowania wyników badań wykorzystano program do obliczeń statystycznych Microsoft Excel.

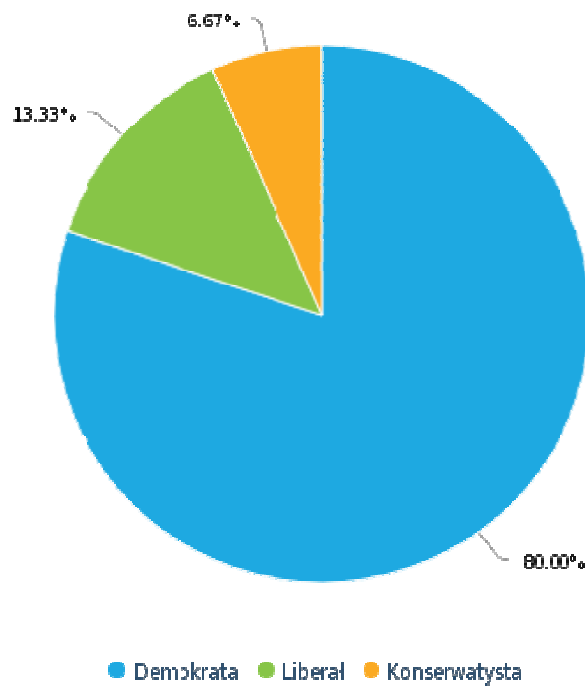
2.3 Organizacja badań

Opracowane w tej pracy badania zostały wykonane w następującej kolejności. Wybrani studenci otrzymali linki do stworzonej ankiety w serwisie www.survio.pl, gdzie udzielali odpowiedzi na zadane im pytania. Następnie wypełnione ankiety zostały odsyłane do twórcy, który na bieżąco miał wgląd do odpowiedzi. Kolejnym krokiem była analiza wyników i stworzenie wykresów.

3. Wyniki badań

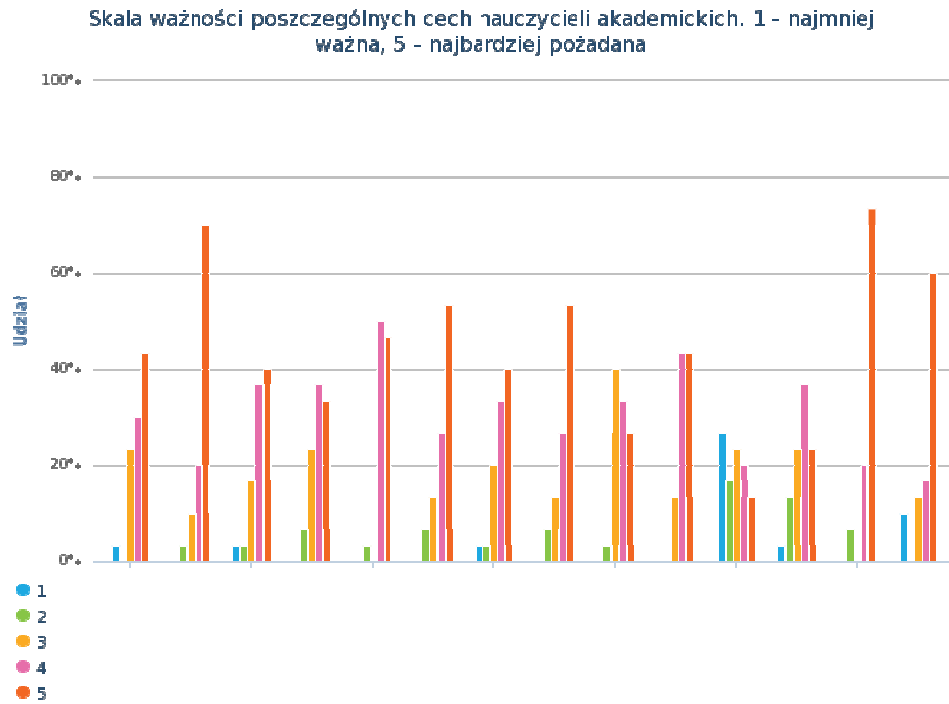
3.1 Porównanie wybranych postaw, którymi według studentów powinien charakteryzować się nauczyciel akademicki

Jaką postawą powinien Twoim zdaniem charakteryzować się nauczyciel akademicki ?

Według studentów, którzy wzięli udział w badaniu ankietowym najbardziej pożądaną postawą charakteryzującą nauczyciela akademickiego jest postawa demokraty. Zaledwie cztery osoby chciałyby aby ich nauczyciel był liberałem, natomiast dwóch studentów chętnie na zajęciach widziałoby konserwatystę.

3.2 Porównanie wybranych cech, którymi według studentów powinien charakteryzować się nauczyciel

akademicki

	1	2	3	4	5
Sumienność	1	0	7	9	13
Obiektywność	0	1	3	6	21
Punktualność	1	1	5	11	12
Wyrozumiałość	0	2	7	11	10
Dostępność dla studenta (konsultacje)	0	1	0	15	14
Umiejętność przyznania się do błędów	0	2	4	8	16
Kreatywność	1	1	6	10	12
Zamiłowanie do wykonywanej pracy	0	2	4	8	16
Konsekwencja	0	1	12	10	8
Kultura osobista	0	0	4	13	13
Wygląd zewnętrzny	8	5	7	6	4
Poziom wiedzy wykraczający poza nauczany przedmiot	1	4	7	11	7
Sposób przekazywania wiedzy (prowadzenia zajęć)	0	2	0	6	22
Podmiotowe traktowanie studenta	3	0	4	5	18

Według badanych studentów najbardziej pożądaną cechą u nauczyciela akademickiego jest obiektywność oraz sposób przekazywania wiedzy (prowadzenia zajęć), natomiast najmniej ważny jest wygląd zewnętrzny.

4 Wnioski

Na podstawie otrzymanych wyników badań uzyskano następujące wnioski:

- Według studentów nauczyciel akademicki powinien charakteryzować się postawą demokratyczną.
- Wygląd zewnętrzny nauczyciela akademickiego nie jest najważniejszy dla większości studentów.
- Sposób prowadzenia zajęć jest najbardziej pożądaną cechą nauczyciela akademickiego.

5 DYSKUSJA

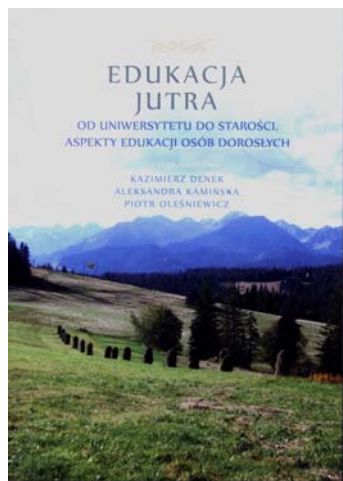
Wielu autorów próbowało stworzyć ideał nauczyciela akademickiego, jednak jak mówi ludowe porzekadło „Jeszcze się taki nie urodził, który by wszystkim dogodził”. W wielu przypadkach zastosowane zostały badania ankietowe, przebadanych zostało bardzo wielu studentów z różnych rodzajów szkół wyższych. Binkowska-Bury (2008) na podstawie swoich badań wykazała, że studenci oczekują od nauczyciela przekazywania treści w sposób pobudzający do pogłębiania wiedzy. Pragną również aby nauczyciel tak dobierał metody nauczania, aby odpowiadały ich treściom oraz aby przed rozpoczęciem zajęć określone zostały kryteria oceniania. Jeżeli chodzi o organizację zajęć studenci oczekują odpowiednio przygotowanych sal i sprzętu. Kolejne pożądane cechy to życzliwość okazywana studentom umiejętności nawiązywania kontaktu ze studentami oraz utrzymywanie tego kontaktu z każdym w czasie trwania zajęć. Michowska (2008) natomiast ustaliła, że najbardziej pożądaną cechą nauczycieli jest sprawiedliwość. Wśród wysoko ocenianych znalazły się również rzetelne przygotowania zajęć, szanowanie godności osobistej i również życzliwość. Wach-Kąkolewicz (2013) z kolei podaje, że najważniejszą cechą jest sposób prowadzenia zajęć dydaktycznych. Nie mniej jednak ważne są również życzliwość oraz dostępność dla studentów, otwartość w relacjach ze studentami, a także sposób komunikacji szczególnie drogą internetową.

Na podstawie przeprowadzonych badań przez różnych autorów stwierdzić można, że pożądane cechy idealnego nauczyciela akademickiego cały czas są takie same więc tylko od nas samych zależy czy i kiedy rozpoczniemy dążenie do doskonałości.

PIŚMIENNICTWO

- Binkowska-Bru, M., Penar-Zadarko, B., & Marć, M., (2008). Oczekiwania studentów kierunku pielęgniarstwo i położnictwo od nauczyciela zawodu względem procesu kształcenia. *Problemy Pielęgniarstwa* 16 (1–2), 81–87.
- Wach-Kąkolewicz, A., (2013). Postawy i oczekiwania studentów wobec kształcenia tradycyjnego i e-learningu. Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu.

Michowska, M., Kaczmarek, J., Basińska, K., & Olejniczak, M., (2008). Ocena postaw etycznych nauczycieli akademickich oraz studentów Akademii Medycznej w Gdańsku. *Ann. Acad. Med. Gedan.* 38, 51–64.

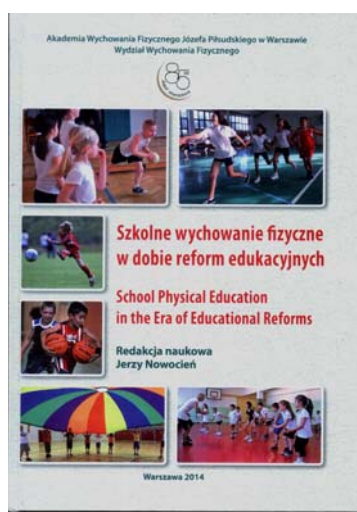
Symposium Tatrzańskie 2014 : Edukacja Jutra tom V.
Aspekty edukacji osób dorosłych. Humanitas Sosnowiec 2014

„W strukturze treści książki - napisał we wstępie do tomu profesor Jan Grzesiak - wyróżnione zostały sekwencje problemowe w obszarze edukacji osób dorosłych w kontekście edukacji jutra od uniwersytetu do starości. Są to węzłowe zagadnienia stanowiące nie tyle o istocie, a o doniosłości i zadaniach edukacji dorosłych, a w tym także nauczycieli i nauczycieli akademickich... Jest to szczególnie wymowne podejście do problematyki przygotowania współczesnego absolwenta szkoły wyższej ku temu, aby z dyplomem ukończenia tej szkoły dalej „iść w życie”

Jerzy Nowocien (red). Szkolne Wychowanie Fizyczne w dobie reform edukacyjnych. AWF W-wa 2014

Wszystkim nam zależy na nowoczesnym, otwartym na świat i pod każdym względem efektywnym systemie edukacji. Dążąc ku lepszymu - planujemy, podejmujemy i realizujemy różnorakie programy, z wiarą w moc ich oddziaływań optymalizacyjnych i nowoczesne funkcjonowanie.

Nie mam wątpliwości – pisze w recenzji profesor Henryk Sozański - że praca „Szkolne wychowanie fizyczne w dobie reform edukacyjnych” jest dziełem wartościowym i potrzebnym. Zakrojona jako swoisty raport z badań, stała się pełnym, dojrzałym dziełem wykraczającym i poznawczo i aplikacyjnie poza deklarowane ramy. Nosi przy tym wszelkie znamiona pracy naukowej. Wyraziście kreśli obraz szkolnego wychowania fizycznego z całą jego złożonością, w konkretnych warunkach polskiej szkoły przełomu dwóch pierwszych dekad XXI wieku

Paweł F. Nowak, Aleksandra M. Rogowska Promocja Zdrowia w środowisku szkolnym. Wyd. PWSZ w Raciborzu 2014

Profesor Danuta Umiastowska napisała w recenzji „Problematyka podjęta w niniejszej monografii dotyczy niezmiernie aktualnego problemu, jakim jest realizacja edukacji zdrowotnej w szkole. Treści podstawy programowej kształcenia ogólnego nakładają na szkoły na wszystkich poziomach edukacji obowiązek przekazywania wiedzy o zdrowiu, a przede wszystkim o sposobach dbania o nie i kształtowaniu właściwych postaw prozdrowotnych.

Cywilizacyjne zagrożenia zdrowia wymagają przede wszystkim właściwej diagnozy, profilaktyki i terapii pedagogicznej. Podejmowane działania, w ramach edukacji zdrowotnej, mają charakter interdyscyplinarny. W publikacji poruszono zagadnienia dotyczące problematyki promocji zdrowia, sposobów kształtowania prozdrowotnych postaw u dzieci i młodzieży, poziomu wiedzy o zdrowiu prezentowanej przez różne grupy, a także zagrożeń zdrowia we współczesnym świecie. Większość prac oparta jest na najnowszych badaniach autorów. Recenzowane materiały mają dużą wartość teoretyczną i praktyczną.

Wiadomości prozdrowotne z internetu

Wybrane fragmenty tekstów z portali www.medexpress.pl; www.rynekzdrowia.pl i innych

Zgłaszanie przypadków przemocy wobec dzieci to nie dobra wola lekarzy, ale obowiązek. Podobnie jak wystawienia zaświadczenie ofierze przemocy domowej. Część środowiska wciąż się z tego nie wywiązuje.

Rynek Zdrowia 4. 12. 2014

...Raport opublikowany przez Agencję Praw Podstawowych UE wskazuje, że 67 proc. Europejsek nigdy nie zgłosiło przypadków przemocy ze strony partnera policji ani żadnej innej organizacji...

...Ekspertki przyznają, że z tego powodu trudno dotrzeć do osób doświadczających przemocy w rodzinie. Dlatego, tak istotna jest rola lekarza w systemie przeciwdziałania przemocy w rodzinie...

...Lekarze powinni reagować w sytuacji ewidentnych objawów przemocy fizycznej - takich jak siniaki, złamania, ale też powinni zwracać też większą uwagę np. na obniżoną odporność kobiety, co może wiązać się z chronicznym stresem wynikającym z doświadczania każdego rodzaju przemocy, także np. psychicznej...

...,Osoby, które w związku z wykonywaniem swoich obowiązków służbowych, powzięły podejrzenie o popełnieniu przestępstwa z użyciem przemocy wobec członków rodziny, mają obowiązek niezwłocznego zawiadomienia Policji lub prokuratora. Do osób, na których ciąży ww. obowiązek, zalicza się lekarzy i pielęgniarki" - czytamy w komunikacie Ministerstwa Zdrowia z 23 lutego 2010 roku w sprawie obowiązków personelu medycznego w związku z aktami przemocy...

U mężczyzn palących papierosy w komórkach krwi zanika chromosom Y, z tego m.in. powodu częściej chorują oni na raka i krócej żyją

PAP Rynek Zdrowia 4.12.2014

... Mężczyźni mają wyższe ryzyko zachorowania na większość nowotworów, i to ma związek z utratą chromosomu Y i paleniem tytoniu - powiedział PAP prof. Jan Dumanski, który od 1985 r. przebywa w Szwecji. Zależność ta jest tym większa, im więcej wypalają oni papierosów...

...Badania prowadzone przez specjalistów Uniwersytetu w Uppsali sugerują, że przyczyną tego jest utrata w krwinkach białych (leukocytach) chromosomu Y. Już w kwietniu 2014 r. na łamach „Nature Genetics” wykazali oni, że odgrywa on ważną rolę w hamowaniu rozwoju nowotworów... badania wykazują, jak duży wpływ na utratę chromosomu Y w krwinkach białych, pełniących ważną rolę w układzie immunologicznym, ma styl życia, w tym wypadek palenie tytoniu.

„Zależność ta jest jednak odwracalna” - podkreśla Lars Forsberg. Stwierdzono, że u mężczyzn, którzy zaprzestali palenia, liczba komórek zawierających ten chromosom była taka sama, jak u tych, którzy nigdy nie byli uzależnieni od tytoniu...

Kobiety żyją dłużej, ale...

Mamy już pandemię, a nie tylko epidemię otyłości - powiedzieli w piątek (5 grudnia) specjaliści Instytutu Żywności i Żywienia na konferencji naukowej w Warszawie. Ich zdaniem oznacza to, że na razie przegrywamy walkę z otyłością

Medexpress 5.12.2014)

...Prof. Jadwiga Charzewska z Instytutu Żywności i Żywienia powiedziała, że dane ze 188 krajów w 21 regionach świata wykazały, iż w ostatnich 33 latach (od 1980 do 2013) r. liczba dorosłych ludzi otyłych lub z nadwagą, czyli ze wskaźnikiem BMI 25 i więcej punktów, wzrosła z 857 mln do 2,1 mld. Odsetek mężczyzn z nadmierną masą ciała zwiększył się z 29 do 37 proc. a kobiet - z 30 do 38 proc...

...Najbardziej otyli na świecie są Grecy oraz Amerykanie. Z tych samych danych wynika, że w Grecji i USA nadmierną tuszę ma aż 71 proc. mężczyzn i 61 proc. kobiet. W Polsce nadmierną masę ciała wykazuje 64 proc. panów i 48 proc. kobiet. W Europie wyprzedzają nas jeszcze Brytyjczycy, Węgrzy i Niemcy, gdzie otyłych lub z nadwagą jest od 67 do ponad 64 proc. mężczyzn oraz od 57 do 48 proc. kobiet...

...Dyrektor warszawskiego Instytutu Żywności i Żywienia prof. Mirosław Jarosz powiedział, że niepokojące jest, iż stale zwiększa się odsetek dzieci z otyłością i nadwagą. - To źle prognozuje na przyszłość - podkreślił.

...Wskazują na to międzynarodowe badania, którymi objęto również Polskę, przeprowadzone wśród dzieci w wieku 11-12 lat. Wykazały one, że już w tym wieku otyłych lub z nadwagą jest w naszym kraju 28 proc. chłopców oraz 22 proc. dziewcząt...

...W Polsce w wybranej losowo próbie warszawskich nastolatków od 11. do 15. roku życia w 1971 r. nadmierną masę ciała miało zaledwie 10 proc. chłopców i 8,5 proc. dziewcząt. W latach 1988-1991 było ich odpowiednio 14 i 11 proc., a w okresie 2005-2006 - już 21 i 15 proc...

..Przyczyna pandemii otyłości jest wciąż ta sama - to złe odżywianie już od najmłodszych lat życia oraz niekorzystny styl życia, **przede wszystkim brak ruchu**, ale również niedosypianie

...Instytut Żywności i Żywienia im. prof. dra Aleksandra Szczygła w Warszawie rozpoczyna największy w Polsce projekt edukacyjny „Zapobieganie nadwadze, otyłości oraz chorobom przewlekłym poprzez edukację społeczeństwa w zakresie żywienia i aktywności fizycznej” . .

...W ramach programu podejmowane będą także działania z zakresu kształtowanie nawyków prawidłowego żywienia i zwyczajów **uprawiania aktywności fizycznej** wśród dzieci i młodzieży. Projekt obejmie 1 600 przedszkoli i szkół. Zaś około 1600 osób z nadwagą i otyłością zostanie objętych 12-tygodniowymi programami interwencyjnymi...

...Instytucją realizującą jest Instytut Żywności i Żywienia, przy współpracy partnerów: Akademii Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie, Instytutu „Pomnik - Centrum Zdrowia Dziecka” i Polskiego Towarzystwa Dietetyki...Realizacja projektu zakończy się w 2016 roku.

Odkryto wspólny mianownik otyłości i nadciśnienia.

Rynek Zdrowia Tomasz Kobosz. 11.12.2014

...Od dawna wiadomo, że nadmiar tkanki tłuszczowej i wysokie ciśnienie tętnicze krwi są ze sobą powiązane. Nie było jednak jasne, co w tym przypadku jest ogniwem łączącym obie przypadłości. Naukowcy z Monash University w Melbourne znaleźli odpowiedź na to pytanie..

...Wyniki badań australijskich uczonych sugerują, że wspólnym mianownikiem nadciśnienia i otyłości jest **leptyna** – hormon wytwarzany w tkance tłuszczowej...

Źródło: New Scientist

W 2050 r. oporność na antybiotyki może być powodem 10 mln zgonów

Rynek Zdrowia /PAP/ 15 grudnia 2014

...Trwały wzrost oporności na antybiotyki będzie od 2050 r. prowadził do śmierci 10 mln osób rocznie i do spadku PKB o 2-3,5 proc." - twierdzi grupa międzynarodowych ekspertów, którą powołał w lipcu ub.r. premier David Cameron. Grupie przewodniczy były główny ekonomista Goldman Sachs, Jim O'Neill...

...Oporność na antybiotyki stanie się najczęstszym powodem śmierci na świecie, przed rakiem, na którego rocznie umierać będzie 8,2 mln osób, cukrzycą (1,5 mln) czy chorobami biegunkowymi (1,4 mln)...

...W ciągu najbliższych 35 lat 300 mln osób umrze przedwcześnie z powodu oporności na leki" - napisali autorzy raportu....

...Obecnie oporność na antybiotyki jest powodem 700 tys. zgonów rocznie na świecie, w tym 50 tys. w Europie i Stanach Zjednoczonych" ... W raporcie poinformowano też, że między 2000 r. a 2010 r. przyjmowanie antybiotyków wzrosło o 40 proc...

Zdrowie przyszłych pokoleń może być zagrożone - opieka profilaktyczna nad dziećmi jest za słaba

Rynek Zdrowia. Marzena Sygut 29 grudnia 2014

...Ponad dwie trzecie polskich dzieci nie korzysta z porady bilansowej w ramach kontroli profilaktycznej. Jednej trzeciej noworodków nigdy nie odwiedził lekarz podstawowej opieki zdrowotnej w ramach porady patronażowej - wynika z raportów opublikowanych w ramach projektu "Rodzice dla Zdrowia"...

...Jak wynika z badań Fundacji MY Pacjenci i Fundacji Nutricia dotyczących dostępności opieki profilaktycznej w POZ dla dzieci w wieku 0-5 lat, 90 proc. rodziców korzysta z opieki pediatrycznej oferowanej w placówkach POZ...

...Jednak aż 10 proc. znajduje się poza zasięgiem nadzoru publicznej służby zdrowia....

...Jak twierdzą eksperci, najistotniejszymi elementami pozwalającymi na zapobieganie chorobom cywilizacyjnym w dorosłości jest odpowiedni sposób żywienia oraz **aktywność fizyczna od wczesnych lat życia...**